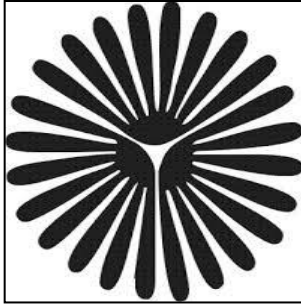
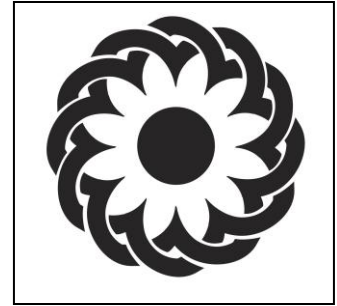

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه پیام نور

اداره کل بهزیستی استان اردبیل

گزارش نهایی طرح پژوهشی

عنوان: بررسی و ارائه مدل مناسب اشتغال زایی معلولان

بر اساس مزیت های بومی استان اردبیل

کارفرما: اداره کل بهزیستی استان اردبیل

مجری طرح: دانشگاه پیام نور استان اردبیل

محقق: دکتر امیرعلی فرهنگ

ناظر علمی طرح: دکتر محمد باشکوه

همکاران طرح:

دکتر بهروز اسکندریپور - دکتر سیامک شکوهی فرد

مهدیه صفری - حمید اسکندری

این طرح با تصویب و حمایت مالی اداره کل بهزیستی استان اردبیل اجرا شده است.

زمستان 1400

تقدیر و تشکر

شایسته است از مسئولان سازمان بهزیستی به خصوص جناب آقای دکتر ستاری مدیر کل محترم بهزیستی استان اردبیل و جناب آقای علی نیک سرشت معاونت محترم مشارکت، جناب آقای عسکر اسکندر زاده ناظر محترم اداری طرح، جناب آقای راسین لطفی دبیر محترم کمیته پژوهش بهزیستی استان اردبیل، جناب آقای محمد زینالی اناری و جناب آقای دکتر محمد با شکوه ناظر محترم علمی طرح بابت ارائه نکات ارزنده و راهنمایی هایشان در جهت تدوین هر چه بهتر این طرح پژوهشی تشکر و قدردانی نمایم.

بمچنین جادارد از زحمات همکاران عزیزم در این طرح

جناب آقای دکتر بهروز اسکندر پور،

جناب آقای دکتر سیلک شکوهی فرد

سرکار خانم مهدیه صفری،

و جناب آقای حمید اسکندری تقدیر و تشکر کنم.

چکیده:

بحث اشتغال و به طور کلی نوع فعالیت نیروی انسانی در بخشهای مختلف از موضوعات مهم جغرافیای اقتصادی می باشد. در اقتصاد ایران اشتغال از دغدغه های اصلی سیاستگذاران اقتصادی است و همچنین بخشهای اقتصادی از ارکان توسعه هر منطقه محسوب میشود. لازمه ی تدوین یک برنامه مناسب برای اشتغالزایی و توسعه پایدار منطقه، شناخت دقیق از استعدادها و توان های بالقوه بخشها و چگونگی ترکیب آن در مناطق می باشد، تا بر اساس این شناخت برنامه ریزی و اشتغالزایی متوازن و متعادلی در هریک از بخشها و مناطق ایجاد شود. بیکاری یکی از چالش های اصلی فراروی جوانان و مخصوصا معلولین جویای کار است که موجب انزوا و سرخوردگی آنان و عدم حضور اثرگذارشان در جامعه است. این پژوهش با هدف دستیابی به یک مدل اشتغالزایی متناسب با مزیت های بومی استان اردبیل برای معلولان، نگارش شده است. پژوهش حاضر از نظر هدف، از نوع پژوهش های کاربردی و از نظر ماهیتی، از نوع تحلیلی- توصیفی است. جامعه آماری این تحقیق شامل کلیه معلولان ساکن استان اردبیل و نیز متخصصین و خبرگانی است که در حوزه های توانبخشی و بهزیستی های سطح استان فعال هستند و 56 نفر از این تعداد پرسشنامه ی پژوهش را تکمیل کردند. با این پرسشنامه به بررسی عوامل موثر بر اشتغال معلولان (عوامل فردی، دولتی، شغلی و عمومی) و نیز موانع مشارکت و اشتغال معلولان پرداخته شد. محاسبه ضریب آلفای کرونباخ با استفاده از نرم افزار SPSS برای تعیین پایایی پرسشنامه با عدد 0.911 نشان از مناسب بودن پایایی ابزار تحقیق جهت ادامه کار میدانی می باشد. نتایج حاصل از آزمون t تک نمونه نشان داد که همه عوامل 5 گانه تاثیر معنی دار بر اشتغال معلولان دارند. پس از بررسی معنی داری این عوامل، با استفاده از آزمون فریدمن به رتبه بندی گویه های موثر در هر کدام از این مولفه ها پرداخته شد و گویه های موثر مشخص شدند. به منظور بررسی ضرایب تاثیر گذاری این عوامل نیز به برآورد رگرسیونی پرداختیم و نتایج نشان داد که عامل فردی و دولتی با ضرایب 0.771 و 0.590 بیشترین تاثیر بر اشتغال و مولفه ی موانع اشتغال با ضریب 0.980- مانعی برای اشتغال و مشارکت معلولان استان اردبیل می باشد که باید مورد توجه سیاستگذاران و برنامه ریزان حوزه اشتغال قرار بگیرند. در بخش دوم از فصل چهارم نیز با استفاده از تکنیک SWOT به بررسی نقاط قوت و ضعف، تهدید ها و فرصت ها و نیز مزیت های بومی و اشتغال استان اردبیل به تفکیک شهرستان ها پرداختیم.

واژگان کلیدی: معلولان، اشتغال معلولان، موانع اشتغال، استان اردبیل، عوامل فردی، عوامل دولتی

فهرست مطالب

فصل اول

1- کلیات پژوهش.....	10
1-1- مقدمه	10
1-2- بیان مسئله	10
1-3- ضرورت انجام تحقیق :	12
1-4- هدف انجام طرح (اهداف اصلی و فرعی) :	13
1-4-1- هدف اصلی :	13
1-4-2- اهداف فرعی :	13
1-4-3- فرضیات یا سوالات تحقیق :	13
1-5- روش تحقیق	14
1-6- روش شناسی پژوهش	14
1-6-1- روش جمع آوری داده	14
1-6-2- روش های آماری مورد استفاده و چرایی انتخاب این روش	15
1-6-3- جامعه آماری	15
1-7- قلمرو مکانی پژوهش	16
1-7-1- موقعیت جغرافیایی استان اردبیل	16
1-7-5- مدل مفهومی پژوهش	21
1-8- تعریف واژگان کلیدی	22
1-9- مواد قانونی حمایت شغلی و معیشتی از حقوق افراد دارای معلولیت	24
1-10- خلاصه طرح :	27

فصل دوم

2- مبانی نظری و پیشینه تحقیق	30
2-1- مقدمه	30
2-2- مبانی نظری	30
2-2-2- انواع معلولیت	32
2-2-3- معلولیت و شرایط اقتصادی- اجتماعی	32
2-2-6- اشتغال معلولان	34
2-2-9- فقر و معلولیت	35
2-2-11- موانع اشتغال معلولان	36
2-2-12- نسبت اشتغال و معلولیت	37
2-2-13- توانبخشی حرفه ای	39
2-2-17- توانبخشی مبتنی بر جامعه (CBR)	42
2-2-19- مفهوم مزیت نسبی	45
2-2-20- جنبه های کاربردی مزیت نسبی	48
2-2-21- مزیت مطلق، نسبی و رقابتی در اقتصاد	51

- 54 2-2-22- توسعه اقتصادی و مزیت نسبی
- 55 2-3- پیشینه تحقیق
- 55 2-3-1- داخلی
- 59 2-3-2- خارجی

فصل سوم

- 65 3- روش تحقیق و بررسی های آماری
- 65 3-1- مقدمه
- 66 3-2- روش و نوع تحقیق
- 68 3-2-1- جامعه آماری و حجم نمونه
- 69 3-2-2- فرضیات یا سوالات تحقیق:
- 69 3-2-3- روش تجزیه تحلیل اطلاعات و داده ها
- 70 3-2-4- پرسشنامه
- 73 3-3- مروری بر وضعیت اقتصادی استان اردبیل
- 82 3-4-5- ساختار اشتغال و نیروی کار استان اردبیل
- 86 3-4- مروری بر وضعیت آماری معلولان استان اردبیل

فصل چهارم

- 101 4- تحلیل آماری پرسشنامه، بررسی مزیت های استان اردبیل
- 101 4-1- مقدمه
- 101 4-2- توصیف پاسخگویان به لحاظ ویژگی های فردی
- 105 4-3- تجزیه و تحلیل پرسشنامه
- 105 4-3-1- آزمون برازش داده ها
- 107 4-3-2- توصیف آماری متغیرهای اساسی تحقیق
- 109 4-3-3- بررسی عوامل موثر بر مشارکت معلولان
- 117 4-3-4- جمع بندی متغیرهای تاثیر گذار بر اشتغال معلولان
- 118 4-5- برآورد الگوی تجربی
- 120 4-6- بررسی مزیت های استان اردبیل

فصل پنجم

- 134 5- بحث و نتیجه گیری
- 134 5-1- مقدمه
- 135 5-2- جمع بندی و نتیجه گیری
- 140 5-3- بررسی فرضیه های پژوهش
- 140 5-3-1- عوامل تأثیرگذار بر اشتغالزایی معلولان استان اردبیل کدامند؟
- 142 5-3-2- موانع پیش روی اشتغالزایی برای معلولان استان اردبیل کدامند؟
- 143 5-3-3- مزیت های استان اردبیل در جهت ایجاد اشتغال برای معلولان کدامند؟

- 4-3-5- چه راهکارهایی برای توانمندسازی و اشتغال معلولین در جامعه وجود دارد؟ 144
- 4-5- پیشنهادات سیاستی 144
- 6- منابع 148

فهرست نمودارها

- نمودار 1-1- جمعیت استان اردبیل به تفکیک جنسیت (هزار نفر) - سالهای 1390-1395 18
- نمودار 1-2- درصد جمعیت زن و مرد در استان اردبیل (1395) 19
- نمودار 1-3- پیش بینی جمعیت اردبیل (هزار نفر) - 1394-1410 20
- نمودار 1-4- نرخ باسوادی جمعیت استان اردبیل 21
- نمودار 1-3- ارزش افزوده بخش کشاورزی، صنعت و خدمات در استان اردبیل 1399 74
- نمودار 2-3- ارزش افزوده بخش های مختلف اقتصادی استان اردبیل از اقتصاد ملی (1395-1398) 75
- نمودار 3-3- آمار سالانه تورم خانوار های شهری و روستایی در استان اردبیل (1391-1400) 80
- نمودار 3-4- نرخ مشارکت بیکاری و نسبت اشتغال جمعیت استان اردبیل به تفکیک شهرستان (1399) 83
- نمودار 3-5- درصد معلولان خفیف تا خیلی شدید استان اردبیل سال 1399 87
- نمودار 3-6- تعداد معلولین استان اردبیل به تفکیک شهرستان در سال 1400 88
- نمودار 3-7- وضعیت اشتغال معلولان استان و آمار معلولان آماده به کار (1400) 89
- نمودار 3-8- درصد جمعیت معلولان شاغل و آماده به کار در استان اردبیل (1400) 89
- نمودار 4-1: وضعیت سنی پاسخ دهندگان به پرسشنامه معلولان 103
- نمودار 4-2- وضعیت تاهل پاسخ دهندگان به پرسشنامه معلولان 103
- نمودار 4-3- وضعیت تاهل پاسخ دهندگان به پرسشنامه معلولان 104
- نمودار 4-4- تحصیلات پاسخ دهندگان به پرسشنامه معلولان 104
- نمودار 4-5- ضریب تغییرات متغیرهای مستقل و مولفه های پژوهش 108

فهرست جداول

- جدول 1-1- جمعیت استان اردبیل و کل کشور به تفکیک جنسیت (هزار نفر) - سالهای 1390-1395 18
- جدول 1-2- پیش بینی جمعیت استان اردبیل به تفکیک جنسیت (هزار نفر) - 1400-1396 19
- جدول 1-3- نرخ باسوادی جمعیت استان اردبیل 21
- در جدول ذیل (1-2) تعاریف دیگری از معلولیت آورده شده است: 31
- جدول 1-3- سهم اشتغال و ارزش افزوده بخش کشاورزی، صنعت و خدمات در استان اردبیل در مقایسه با کشور 74
- جدول 2-3- تعداد کارگاه های صنعتی در استان اردبیل 76
- جدول 3-3- آمار شاغلان بخش صنعت استان اردبیل به تفکیک جنسیت (1398-1380) 76
- جدول 3-4- آمار معادن و اشتغال آن استان اردبیل به تفکیک شهرستان 77
- جدول 3-5- آمار سالانه تورم خانوار های شهری و روستایی در استان اردبیل و تورم کشور (1391-1400) 80
- جدول 3-6- شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی در استان اردبیل و کل کشور (1395=100) 81
- جدول 3-7- درصد بیکاری و نرخ مشارکت در استان اردبیل 1394-1398 83
- جدول 3-8- جدول نرخ مشارکت بیکاری و نسبت اشتغال جمعیت استان اردبیل به تفکیک شهرستان (1399) 83
- نمودار 3-4- نرخ مشارکت بیکاری و نسبت اشتغال جمعیت استان اردبیل به تفکیک شهرستان (1399) 83
- جدول 3-9- نرخ بیکاری و مشارکت در استان اردبیل 86

- جدول 3-10- آمار معلولان کشور و استان اردبیل به تفکیک میزان معلولیت 87
- جدول 3-11- تعداد معلولان استان اردبیل، جمعیت شاغل و آماده به کار به تفکیک شهرستان و جنسیت سال 1400 87
- جدول 3-12- تعداد مراکز روزانه، حرفه آموزی و کارگاههای تولیدی حمایتی به تفکیک استان: 1395-99 90
- جدول 3-13- تعداد مراکز توانبخشی، توانپزشکی و شرکای کاری CBR 91
- جدول 3-14- تعداد خدمت گیرندگان دارای معلولیت در برنامه CBR- مولفه آموزشهای شبه رسمی، غیر رسمی و رسمی به تفکیک 91
- جدول 3-15- تعداد خدمات گیرندگان برنامه CBR، مراکز توانبخشی در منزل و کارگاههای توانمندسازی (1399) 91
- جدول 3-16- لیست مشاغل مهم خانگی استان اردبیل 95
- جدول 4-1- آمار توصیفی پاسخ دهندگان به پرسشنامه اشتغال معلولان 102
- جدول 4-2- پایایی مولفه های پرسشنامه بهبود عملکرد تعاونی ها 106
- جدول 4-3- سنجش پایایی مقیاس از طریق مقدار آلفای کرونباخ 106
- جدول 4-4- ضرایب اسپیرمن- براون و مقدار آلفای کرونباخ برای دو نیمه مقیاس همراه با ضریب گاتمن 107
- جدول 4-5- توصیف متغیرهای تحقیق 107
- جدول 4-6- بررسی تاثیر گذاری، مقدار آماره T و میانگین عامل فردی 109
- جدول 4-7- رتبه بندی گویه های عامل فردی، شاخصهای آماری گویه ها 110
- جدول 4-8- بررسی تاثیر گذاری، مقدار آماره T و میانگین عامل دولتی 111
- جدول 4-9- رتبه بندی گویه های عامل دولتی، شاخصهای آماری گویه ها 111
- جدول 4-10- بررسی تاثیر گذاری، مقدار آماره T و میانگین عامل عمومی 113
- جدول 4-11- رتبه بندی گویه های عامل عمومی، شاخصهای آماری گویه ها 113
- جدول 4-12- بررسی تاثیر گذاری، مقدار آماره T و میانگین عامل شغلی 114
- جدول 4-13- رتبه بندی گویه های عامل شغلی، شاخصهای آماری گویه ها 115
- جدول 4-14- بررسی تاثیر گذاری، مقدار آماره T و میانگین عامل اشتغال 116
- جدول 4-15- رتبه بندی گویه های عامل اشتغال، شاخصهای آماری گویه ها 116
- جدول 4-16- مهمترین گویه های تاثیر گذار بر اشتغال معلولان از نظر پاسخ دهندگان 117
- جدول 4-17- مقدار تأثیر متغیرهای تأثیر گذار بر متغیر وابسته 119
- جدول 4-18- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان پارس آباد 120
- جدول 4-19- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان سرعین 121
- جدول 4-20- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان خلخال 122
- جدول 4-21- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان نمین 123
- جدول 4-22- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان نیر 125
- جدول 4-23- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان مشگین شهر 126
- جدول 4-24- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان گرمی 128
- جدول 4-25- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان بيله سوار 129
- جدول 4-26- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان کوثر 130
- جدول 4-27- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان اردبیل 131

فصل اول

کلیات پژوهش

۱- کلیات پژوهش

۱-۱- مقدمه

با رشد شتابان شهرنشینی و فقدان نظام‌های کارآمد برنامه‌ریزی و طراحی در بیشتر کشورهای در حال توسعه، فضاهای عمومی با مسائل گوناگونی برای استفاده شهروندان مواجهند و این مسئله برآمده از بی توجهی به خواسته ها و نیازهای شهروندان است. (Bonenberg, 2015) یکی از مهمترین مشکلات فضاهای کشور، نامناسب بودن فضاهای آن در ارتباط با اشخاص دارای معلولیت است که این مهم در دو مورد کالبدی و رفتاری قابل ملاحظه است. اولی ناشی از نتایج برنامه ریزی شهری غیر صحیح و اقدامات عملی شهرسازانه و دومی پیامد اجتماعی- فرهنگی ناشی از آن است (اقبال، 1385). نتایج پژوهش‌های صورت گرفته نیز بیانگر آن است که معلولان در کشورهای مختلف و در مقایسه با سایر افراد جامعه، امکانات اولیه زندگی مانند بهداشت، مسکن، آموزش و شغل مناسب ندارند (Hwang & Roulstone, 2015) وجود این تبعیض‌ها، آثار زیانباری بر زندگی فردی و اجتماعی معلولان دارد و اصلی‌ترین چالش زندگی آنهاست (رهبر و همکاران، 1392). از این رو توجه به ایجاد اشتغال و فراهم آوردن فضایی جهت افزایش مشارکت معلولان از اهمیت بسزایی برخوردار است که این پژوهش به دنبال آن برخورد آمد. در فصل اول این به بررسی کلیات تحقیق شامل بیان مسأله، اهمیت و ضرورت تحقیق، بیان روش تحقیق، سوالات و فروض این پژوهش خواهیم پرداخت تا در فصل‌های بعدی به تفصیل به بررسی آنها بپردازیم.

۱-۲- بیان مسئله

تأمین و گسترش رفاه، امنیت و عدالت اجتماعی در دنیای امروز، خاصه در جوامع متمدن و مترقی، ازاهم نکات به شمار رفته و موضوع اشتغال به عنوان یکی از شاخص‌های مهم توسعه‌ی اقتصادی اجتماعی ملت‌ها، مدنظر بوده است. همچنین موضوع اشتغال در زمره‌ی سیاست‌های کلان در برنامه ریزی‌ها، ستون اقتصادی را تشکیل می دهد. به طور کلی کار، امکان تأمین تمامی نیازهای بشری اعم از فیزیولوژیک و نیازهای مربوط به ایمنی خاطر، نیازهای روانی و عافی و نیازهای مربوط به برخورداری از منزلت و بالاخره احساس خودشکوفایی را فراهم می سازد و به عنوان فعالیتی درجهت برآورده نمودن احتیاجات زندگی و تأمین آسایش خود و افراد خانواده محسوب شده، نهایتاً رضایت خاطر فرد را به وجود خواهد آورد. افراد دارای معلولیت، قشر عظیمی از جامعه را تشکیل می دهند که براساس داده های سازمان جهانی کار 10 تا 15 درصد از افراد جامعه را در بر می گیرند. از نظر انسانی، تصور معلولی که احساس بی‌کفایتی، وابستگی و عدم اطمینان به آینده میکند، فردی که اغلب مطرود جامعه بوده یا برای امرار معاش به تکیه‌گری رو می آورد، بسیار ناراحت کننده به نظر میرسد. در حقیقت مسأله بارز، موقعیت

نامساعد افراد معلول در بازار کار است؛ به طوری که میزان بیکاری آن ها بسیار بیشتر از افراد عادی است. تأثیر بیکاری در تمامی سنین و تمامی شرایط در افراد معلول مشهود و نمایان است و بسیاری از معلولان به دلیل ارج نهادن بر مهارت هایشان از سوی کارفرمایان با فرصتهای شغلی کمتری روبرو میشوند. افراد دارای معلولیت، به عنوان اعضای جامعه بشری، همواره با چالش هایی از نظر کار و حرفه روبرو هستند. آن ها اغلب در بسیاری از زمینه هاتحت تبعیض قرار می گیرند؛ به طوری که نه تنها حقوق انسانی آن ها نادیده گرفته می شود بلکه منافع اقتصادی که در صورت ارجاع به این افراد عاید خود آن ها و خانواده و کشورشان می شود نیز به حساب نمی آید. در سال های اخیر موضوع کارآفرینی در کشور، روز به روز پر رنگ تر شده و اهمیت یایگاه آن روز به روز بیشتر احساس می شود. توجه به موضوع کارآفرینی و طرز تفکر کارآفرینان باعث شده است که دیدگاه این افراد در جهت بهبود وضعیت اقتصاد و معیشت مردم کارآمد واقع شود و بتوان از نظرات آن ها در زمینه هایی که به نوعی با تجارت؛ کسب و کار؛ اشتغال و اقتصاد مربوط می شود استفاده کرد؛ از جمله وضعیت اشتغال معلولان که خود موضوعی حیاتی است. بنابراین اگر بتوان دیدگاه های کارآفرینان را در رفع موانع اشتغال معلولان تا حد ممکن بکاربرد مسلماً روند رو به بهبود وضعیت اشتغال معلولان را در کشور، به دنبال خواهد داشت. (سپهرنیا، 1396). نبود فرصت های شغلی در کشورهای در حال توسعه؛ فرصت های شغلی محدود و جمعیت جویای کار در حال افزایش است و در مواقعی حتی تحصیل کرده ها هم در چنین کشورهایی با کمبود شغل مواجهند، بدیهی است که بیماران روانی تحت کنترل و درمان شده در این زمینه با مشکلات بیشتری دست به گریبانند (تارا و همکاران، ۲۰۰۴). علیرغم وجود قوانین و برنامه های اشتغال و حمایت و پشتیبانی در خصوص افراد معلول، همچنان معلولین نسبت به افراد غیر معلول از نرخ اشتغال کمتری برخوردارند. مطالعات نشان میدهد حدود 1/2 درصد از جمعیت ایران را معلولین تشکیل میدهند و نرخ بیکاری معلولین بیش از 63 درصد و نرخ بیکاری مددجویان بیش از 48 درصد در جامعه است. (وکیل الرعایا و اقوامی 1397). معلولان در طیف های مختلف معلولیت، برای پیدا کردن شغلی مناسب با مشکلات مختلفی دست و پنجه نرم می کنند و با وجود افتخار آفرینی و موفقیت چشمگیر عده قابل توجهی از معلولان در رشته ها و مشاغل گوناگون هنوز نوع نگاه کارفرمایان به این قشر نگاه منصفانه و خوب نیست. با اوصافی که در خصوص محدودیت های شغلی معلولان بیان شد، بهتر است زمینه گرایش و ایجاد اشتغال و کارآفرینی معلولان در حوزه های مختلف و توسعه مشاغل این چینی فراهم شود و تحقق این امر علاوه بر ایجاد شغل برای این افراد، زمینه تبدیل مددجویان به اشخاصی توانمند و جلوگیری از انزوای آن ها را هم مهیا می کند. بسیاری از معلولان برای ایجاد تعادل بین کار و زندگی به کارآفرینی روی می آورند، اما در این راه با مشکلات بسیاری روبه رو می شوند. نبود آموزش های کارآفرینی مناسب برای معلولان و نداشتن شایستگی های لازم در این زمینه نیز از جمله چالش های مطرح شده در ادبیات کارآفرینی معلولان است. در کشور ما، تاکنون پژوهش نظام مندی درباره کارآفرینی معلولان

صورت نگرفته است. در نتیجه، سیاستگذاران آموزش معلولان از شایستگی ها و نیازهای معلولان کشورمان برای کارآفرین شدن و نیز آموزش کارآفرینی آگاهی ندارند. از این رو هدف این پژوهش، شناسایی شایستگی های کارآفرینانه با تأکید بر معلولان جسمی- حرکتی در استان اردبیل با تأکید بر مزیت های اقتصادی این استان است بدین منظور ابتدا باید به بررسی و شناخت موانع پیش روی اشتغال این گروه بپردازیم تا بتوانیم به یک مدل مناسب برای اشتغال زایی این قشر آسیب پذیر و مورد بی لطفی واقع شده برسیم.

۳-۱- ضرورت انجام تحقیق :

براساس ماده‌ی پانزدهم قانون جامع حمایت از حقوق معلولان دولت موظف است، برای ایجاد فرصت های شغلی افراد معلول، حداقل 3 درصد از مجوزهای استخدامی (رسمی، پیمانی و کارگری) دستگاه های دولتی و عمومی اعم از وزارتخانه ها و سازمان ها، موسسات، شرکت ها و نهادهای عمومی و انقلابی و دیگر دستگاه هایی را که از بودجه کشور استفاده میکنند به افراد معلول اختصاص دهد (جامعه معلولان ایران، مصوبه 1388). مهم ترین، شایع ترین و مؤثرترین مشکل در جامعه معلولین ایران، این است که بیش از نیمی از معلولان، شغل ندارند و بیکارند. بیکاری معلولان در فقدان درآمد و نداشتن بودجه در معیشت و زندگی خلاصه و محدود نمی شود؛ بلکه این معضل، ابعاد مختلف روانی، اجتماعی، حقوقی، اقتصادی و خانوادگی دارد. آنچه در اشتغال و راه اندازی کسب و کار معلولین حائز اهمیت است این است که تنها خود معلول نیست که دچار تغییر وضعیت می شود بلکه خانواده، اطرافیان و خود جامعه هم از این اتفاق سودمند میگردند. لذا ایجاد زمینه اشتغال میتواند یکی از مهمترین راهکارها جهت اشتغال این بخش مهم از جامعه باشد. بعلاوه، از آنجائی که این مطالعه با رویکردی کاربردی صورت گرفته است و نتیجه این تحقیق در بازترانی جامعه هدف سازمان بهزیستی و استفاده از سرمایه های انسانی در این بخش مؤثر می باشد. لذا این مطالعه بر رهیافت اشتغال و راه اندازی کسب و کار معلولین در استان اردبیل تمرکز دارد، به طوریکه مشخص میشود چه دلایل و انگیزه هایی باعث میشود افراد در تصمیم خود برای خود اشتغالی و راه اندازی کسب و کار مستقل متعلق به خود، فعالیت جدیدی انتخاب کنند. از نگاه انسانی، معضل بیکاری تبدیل به دغدغه ای برای افراد مسئول، کارآفرین و خیر شده که سعی می کنند تا با آشنایی با روش های مبارزه با این موضوع، بتوانند بستری برای کار آفرینی توان یابان و بکارگیری آنان فراهم آورند. با توجه به تنوع معلولیت ها و نیازهای خاص این افراد، این تحقیق با این هدف بنا نهاده شده است که بتواند با ارایه مدلی مناسب جهت ایجاد اشتغال برای معلولان استان اردبیل، زمینه ای فراهم آید که امکان اشتغال حداکثری برای قشر مغفول معلولان فراهم آید. با توجه به ابعاد مسأله؛ روند افزایش جمعیت و بالا بودن نرخ بیکاری لازم است برنامه ریزی های صحیح و حمایت های مناسب در جهت اشتغال معلولان صورت پذیرد که در این بین، شناخت دقیق مشکلات و مسائل موجود

در زمینه اشتغال و نیز شناسایی مزیت های استان اردبیل در جهت تدوین برنامه های حمایتی و مناسب برای ایجاد شغل برای معلولان دو نمونه از ارکان اساسی این برنامه ریزی است. نهایتاً باید گفت برای جلوگیری از گسترش بیکاری معلولان در آینده و نیز کاهش اثرات زیان بار آن بر جامعه و افراد، کارهایی می توان و می باید انجام داد.

۴-۱- هدف انجام طرح (اهداف اصلی و فرعی):

تحقیق فوق با اهمیت توجه به راه اندازی کسب و کار و در واقع کارآفرینی و نیز اشتغال زایی برای معلولان به عنوان قشری از جامعه که مورد کم لطفی قرار گرفته اند و نیز آسیب شناسی و معین کردن مشکلات و موانع پیش روی ایجاد اشتغال برای آنها در استان اردبیل نگاشته خواهد شد. بنابراین دارای اهداف زیر می باشد:

۴-۱-۱- هدف اصلی:

- ارائه مدل مناسب اشتغال زایی معلولان براساس مزیت های بومی استان اردبیل

۴-۱-۲- اهداف فرعی:

- شناسایی مزیت های استان اردبیل در جهت ایجاد اشتغال برای معلولان به تفکیک شهرستان های استان اردبیل
- شناسایی راه های توانمندسازی جامعه با استفاده از تبیین جایگاه و اشتغال معلولین در جامعه
- شناخت موانع پیش روی ایجاد اشتغال برای معلولان
- شناخت عوامل تأثیرگذار در اشتغال معلولان

۴-۱-۳- فرضیات یا سوالات تحقیق:

- چه مدلی برای اشتغال زایی معلولان براساس مزیت های بومی استان اردبیل مناسب می باشد؟
- مزیت های استان اردبیل در جهت ایجاد اشتغال برای معلولان کدامند؟
- چه راهکارهایی برای توانمندسازی و اشتغال معلولین در جامعه وجود دارد؟
- موانع پیش روی اشتغال زایی برای معلولان استان اردبیل کدامند؟
- عوامل تأثیرگذار بر اشتغال زایی معلولان استان اردبیل کدامند؟

۵-۱- روش تحقیق

در این تحقیق با توجه به نوع تحقیق از روش های ترکیبی بهره گرفته می شود. برای مطالعات اولیه جهت تعیین مزیت های اقتصادی استان اردبیل از روش کتابخانه ای، و برای بررسی و شناخت موانع اشتغال معلولان و عوامل موثر بر آن از روش پرسشنامه ای و مصاحبه ای استفاده خواهد شد. روش تحقیق حاضر بر حسب نحوه گردآوری داده ها توصیفی از نوع پیمایشی (پیمایشی مقطعی) می باشد. این پژوهش با هدف ارائه مدل مناسب اشتغال زایی معلولان استان اردبیل انجام می شود تا در نهایت با بررسی دقیق موضوع، راهکارهایی برای تغییر و تحول و اصلاح زیر ساخت های اشتغال زایی برای این قشر از جامعه ارائه گردد. روش پژوهش حاضر از نظر هدف، از نوع پژوهش های کاربردی و از نظر ماهیتی، از نوع تحلیلی- توصیفی است. در این تحقیق جامعه آماری شامل کلیه معلولان ساکن استان اردبیل و نیز متخصصین و خبرگانی است که در حوزه های توانبخشی و بهزیستی های سطح استان فعال می باشند. حجم نمونه آماری از طریق روش نمونه گیری کوکران و روش نمونه گیری تصادفی ساده است. ابزار گردآوری اطلاعات شامل دوا بخش کتابخانه ای برای بررسی مبانی نظری و مطالعات انجام شده در رابطه با موضوع پژوهش و نیز شناسایی نقاط قوت، ضعف و مزیت های شهرستان های استان اردبیل و بخش پرسشنامه است که روایی آن روایی منطقی و پایایی آن با آلفا کرونباخ بدست می آید و پس از تکمیل توسط نمونه آماری پژوهش به جمع بندی اطلاعات آماری اقدام می شود و با استفاده از پرسش نامه های تکمیل شده موانع اشتغال معلولان و عوامل موثر بر آن را رتبه بندی خواهیم کرد.

۶-۱- روش شناسی پژوهش

الف) پژوهش حاضر از لحاظ هدف، از نوع تحقیقات کاربردی است.

ب) پژوهش حاضر به لحاظ زمانی تک مقطعی است و به لحاظ مکانی جزء تحقیقات پیمایشی است، زیر داده های تحقیق در چارچوب نمونه آماری با استفاده از ابزار پرسشنامه گردآوری خواهد شد.

ج) این پژوهش به لحاظ روش جزء تحقیقات توصیفی- تحلیلی است.

۱-۶-۱- روش جمع آوری داده

در اجرایی این پژوهش منابع اطلاعاتی و مآخذ ذیل مورد بهره برداری قرار گرفت است.

در راستای تدوین ادبیات و مبانی نظری پژوهش از منابع اسنادی و مدارک اصیل استفاده شده است.

در راستای نگارش یافته های پژوهش و تجزیه و تحلیل اطلاعات از روش جمع آوری اطلاعات به صورت میدانی و از طریق ابزار پرسشنامه و مصاحبه استفاده شده است.

۲-۶-۱- روش های آماری مورد استفاده و چرایی انتخاب این روش

پژوهش حاضر از طریق ابزار پرسشنامه و مصاحبه به جمع آوری داده های متغیرهای مرتبط با اشتغال زایی معلولان استان اردبیل می پردازد. جهت بررسی و مقایسه متغیرهای موثر بر اشتغال معلولان و نیز موانع آن از آزمون های آماری مقایسه ای استفاده می شود. به منظور بررسی عوامل موثر بر اشتغال معلولان و نیز موانع آن از آزمون t تک نمونه استفاده خواهیم کرد و سپس این عوامل را رتبه بندی خواهیم کرد. در این پژوهش جهت تجزیه و تحلیل آزمون های پایه آماری از نرم افزار SPSS استفاده می شود. شایان ذکر است که در این پژوهش جهت سهولت در تجزیه و تحلیل یافته های پژوهش به دو بخش آماره توصیفی و آماره استنباطی صورت بندی می شود.

۳-۶-۱- جامعه آماری

پژوهش حاضر برای انتخاب نمونه از جامعه آماری که معلولان استان اردبیل و متخصصین و خبرگان فعال در حوزه اشتغال زایی معلولان و کارشناسان بهزیستی شهرستان های استان می باشند؛ از روش نمونه گیری ساده و تصادفی استفاده می شود. همچنین برای محاسبه حجم نمونه از روش کوکران استفاده شده است. در این فرمول با توجه به اینکه توزیع صفت (مقدار q و p) در جامعه مشخص نیست توزیع صفت و این عدم توزیع آن برابر هم در نظر گرفته می شود. در این فرمول، N حجم جامعه مورد مطالعه، t اندازه متغیر در توزیع طبیعی، p درصد توزیع صفت در جامعه، q درصد افرادی که فاقد صفت آن هستند، d تفاضل نسبت واقعی صفت در جامعه را نشان می دهد. برای محاسبه نمونه از فرمول کوکران (معادله 1-1) استفاده می شود.

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N}(\frac{pq}{d^2} - 1)} \quad \text{معادله (1-1)}$$

۷-۱- قلمرو مکانی پژوهش

۷-۱-۱- موقعیت جغرافیایی استان اردبیل

استان اردبیل در شمال غرب کشور و در بین نصف‌النهارات 47 درجه و 15 دقیقه و 48 درجه و 56 دقیقه طول شرقی و مدارات 37 درجه و 9 دقیقه و 39 درجه و 42 دقیقه عرض شمالی قرار گرفته و از غرب به استان آذربایجان شرقی، از شمال و شمال شرق به کشور جمهوری آذربایجان، از شرق و جنوب شرق به استان گیلان و از جنوب به استان زنجان محدود است. این استان به عنوان جزئی از منطقه آذربایجان، شامل نواحی شرقی، شمال شرقی و جنوب شرقی آن می‌شود و از لحاظ شکل ظاهری، استانی است، که طول فاصله شمالی ترین و جنوبی ترین نقطه آن در حدود 290 کیلومتر و فاصله شرقی ترین و غربی ترین آن بیش از 132 کیلومتر است. مساحت استان اردبیل 918/17880 کیلومتر مربع می‌باشد که حدود 1/07 درصد از مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد. این استان از شمال به جمهوری آذربایجان (طول مرزهای این استان حدود 369 کیلومتر با کشور جمهوری آذربایجان می‌باشد)، از سمت غرب به استان آذربایجان شرقی، از سمت شرق به استان گیلان و از سمت جنوب به استان زنجان محدود شده است. طبق آخرین تقسیمات کشوری، از 11 شهرستان، 29 بخش، 26 شهر و 66 دهستان تشکیل یافته است. (استانداری اردبیل، 1400). استان اردبیل با وجود ظرفیت های عظیم اقتصادی از جمله منابع آب غنی، دشت های وسیع و حاصل خیز، مراتع، منابع و جاذبه های طبیعی ارزشمند، موقعیت جغرافیایی منحصربه فرد، نزدیکی به کشورهای منطقه قفقاز و اشتراکات فرهنگی و قومی با این کشورها، به دلیل نبود زیرساخت های اقتصادی و عدم سرمایه گذاری، به یکی از استان های محروم و توسعه نیافته کشور تبدیل شده است. عدم برنامه ریزی مناسب برای استفاده از ظرفیت های اقتصادی استان موجب افزایش مهاجرت از استان برای جستجوی کار و امکانات و همچنین افزایش نرخ بیکاری به ویژه در بین جوانان در نقاط شهری شده است.

ترین استانهای کشور بوده و پایین ترین نرخ رشد جمعیت را در بین استانهای کشور دارد. اکثر شهرستانهای استان و مناطق روستایی با کاهش جمعیت مواجه هستند، به طوری که نرخ رشد جمعیت روستایی در استان 2/58- درصد میباشد. به طور کلی آمارهای موجود سیمای روشنی از استان اردبیل ارائه نمی کند. استان اردبیل با داشتن 1/09 درصد از مساحت کشور در شمال غرب ایران و در مرز جمهوری آذربایجان قرار دارد. این استان با وجود ظرفیت های عظیم اقتصادی از جمله منابع آب غنی، دشت های وسیع و حاصل خیز، مراتع، منابع و جاذبه های طبیعی ارزشمند، موقعیت جغرافیایی منحصربه فرد، نزدیکی به کشورهای منطقه قفقاز و اشتراکات فرهنگی و قومی با این کشورها، به دلیل نبود زیرساخت های اقتصادی و عدم سرمایه گذاری، به یکی از استان های محروم و توسعه نیافته کشور تبدیل شده است. عدم برنامه ریزی مناسب برای استفاده از ظرفیت های اقتصادی استان موجب افزایش مهاجرت از استان برای جستجوی کار و امکانات و همچنین افزایش نرخ بیکاری به ویژه در بین جوانان در نقاط شهری شده است. در شرایط کنونی بیکاری بالا و حجم پایین سرمایه گذاری در کسب و کارهای پایدار و مبتنی بر مزیت های اقتصادی و انسانی، مسئله اصلی اقتصاد استان است که طرح تکاپو با مواجهه توسعه محور و سیاست گذاری و برنامه ریزی، درصدد شناسایی دینامیک اقتصادی و همچنین سیستم های کسب و کار و اشتغال در استان و تحرک بخشی به کسب و کارها و ایجاد اشتغال پایدار در استان اردبیل میباشد (محمدی، 1395).

با استناد به آخرین سرشماری انجام شده در کشور که در سال ۱۳۹۵ بوده است جمعیت استان اردبیل ۱.۲۷۰.۰۰۰ نفر گزارش شده است که از این تعداد ۵۱ درصد یعنی ۶۵۰ هزار نفر مرد و ۶۲۰ هزار نفر معادل ۴۹ درصد زن هستند.

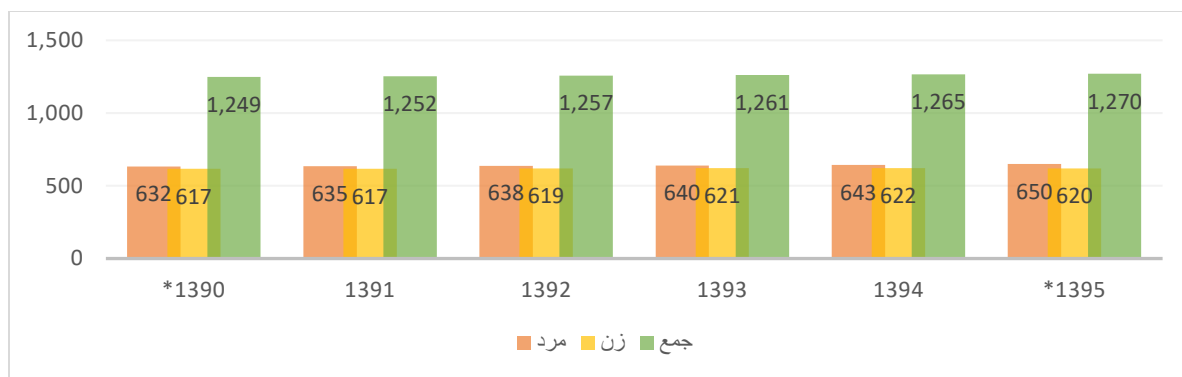
۲-۷-۱- جمعیت استان اردبیل

جدول ۱-۱- جمعیت استان اردبیل و کل کشور به تفکیک جنسیت (هزار نفر) - سالهای ۱۳۹۵-۱۳۹۰

سال	مرد		زن		جمع	
	کل کشور	اردبیل	کل کشور	اردبیل	کل کشور	اردبیل
1390*	37,906	632	37,244	617	75,150	1,249
1391	38,403	635	37,672	617	76,075	1,252
1392	38,915	638	38,101	619	77,016	1,257
1393	39,434	640	38,536	621	77,970	1,261
1394	39,961	643	38,979	622	78,940	1,265
1395*	40,498	650	39,428	620	79,926	1,270

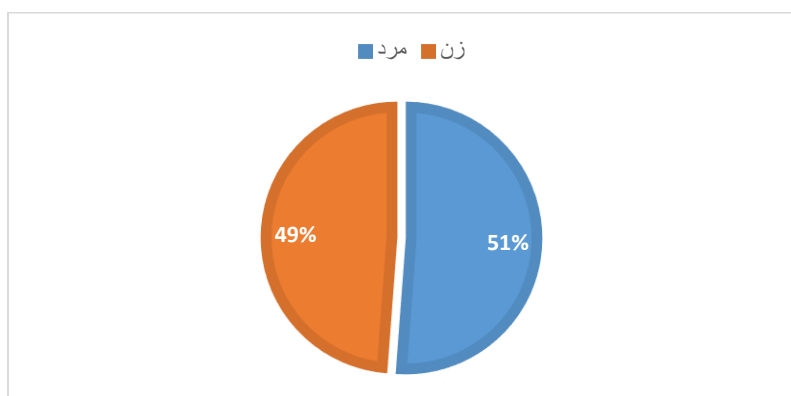
منبع: مرکز آمار ایران (1395)

نمودار ۱-۱- جمعیت استان اردبیل به تفکیک جنسیت (هزار نفر) - سالهای ۱۳۹۵-۱۳۹۰

منبع: مرکز آمار ایران (1395)

نمودار ۱-۲- درصد جمعیت زن و مرد در استان اردبیل (۱۳۹۵)

منبع: مرکز آمار ایران (1395)

۳-۷-۱- پیش بینی جمعیت کشور

همچنین با توجه به نیاز جدی کشور به نیروی کار در آینده و توصیه های سیاستی در راستای افزایش جمعیت مرکز آمار با توجه به ضریب رشد جمعیت در کشور و استان ها به پیش بینی جمعیت کشور تا سال ۱۴۱۵ اقدام کرده است که در نمودارهای زیر آورده شده است و نکته قابل توجه این نمودار برای بازه ی زمانی ۱۴۰۰ تا ۱۴۱۰ این است که از سال ۱۴۰۶ ضریب رشد جمعیت استان اردبیل منفی خواهد شد و جمعیت این استان کاهش خواهد یافت. طبق این گزارش مرکز آمار در سال 1400 جمعیت استان اردبیل تقریباً 1.295.000 هزار نفر برآورد شده است.

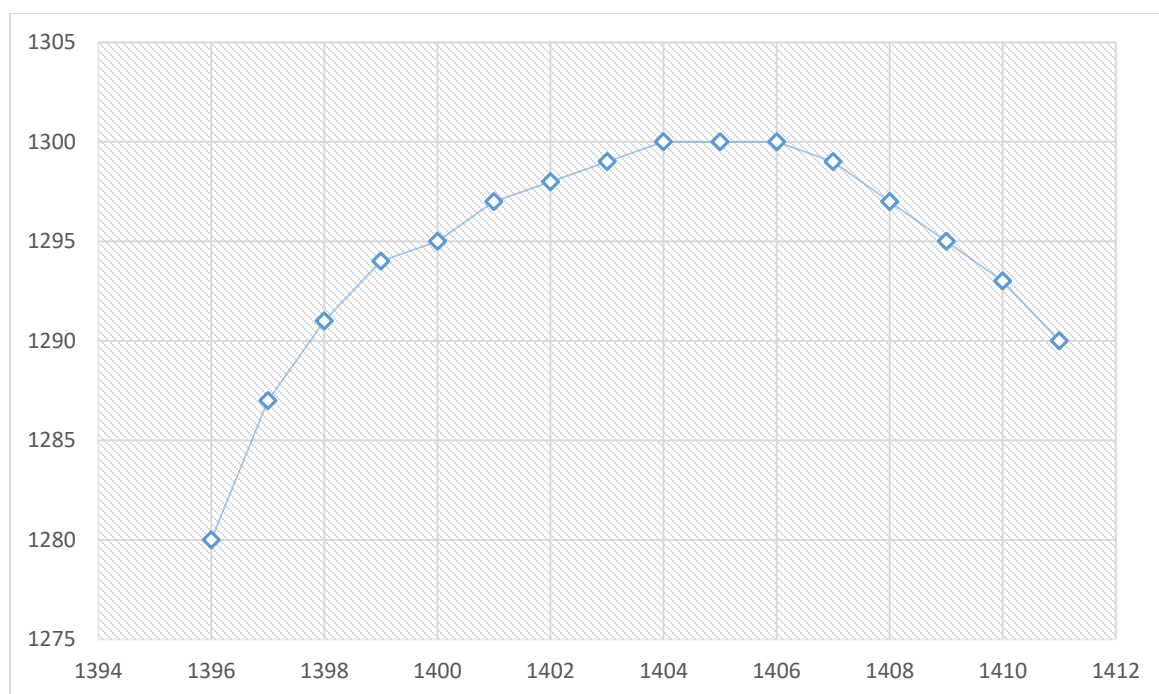
جدول ۱-۲- پیش بینی جمعیت استان اردبیل به تفکیک جنسیت (هزار نفر)-۱۳۹۶-۱۴۰۰

سال	جمع			مناطق شهری			مناطق روستایی و غیر ساکن		
	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن	کل	مرد	زن
1396	1280	654	626	880	450	431	400	204	196
1397	1287	657	630	892	455	437	395	202	193
1398	1291	658	633	902	460	442	389	198	191
1399	1294	659	635	911	464	447	382	195	188
1400	1295	659	636	920	468	452	376	191	185

منبع: مرکز آمار کشور (1400)

بررسی های آماری با توجه به نرخ رشد جمعیت نشان می دهد که رشد جمعیت ایران تا سال 1410 نشان می دهد که علی رغم رشد جمعیت تا نزدیک 90 میلیون نفر سرعت رشد جمعیت به شدت فرسایشی خواهد شد و کشور با پدیده پیری جمعیت و کاهش شدید نیروی انسانی و مشارکت اقتصادی مواجه خواهد شد.

نمودار ۱-۳- پیش بینی جمعیت اردبیل (هزار نفر)-۱۴۱۰-۱۳۹۴

منبع: مرکز آمار کشور (1400)

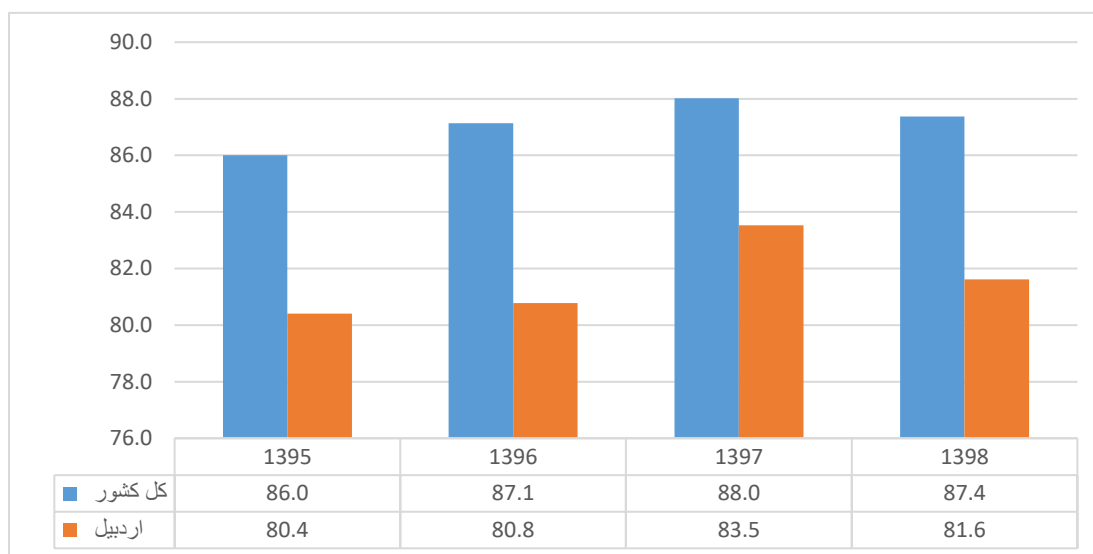
۴-۷-۱- نرخ باسوادی استان اردبیل

جدول ۱-۳- نرخ باسوادی جمعیت استان اردبیل

استان	1395		1396		1397		1398	
	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ
کل کشور	×	86.0	×	87.1	×	88.0	×	87.4
اردبیل	26	80.4	28	80.8	26	83.5	28	81.6

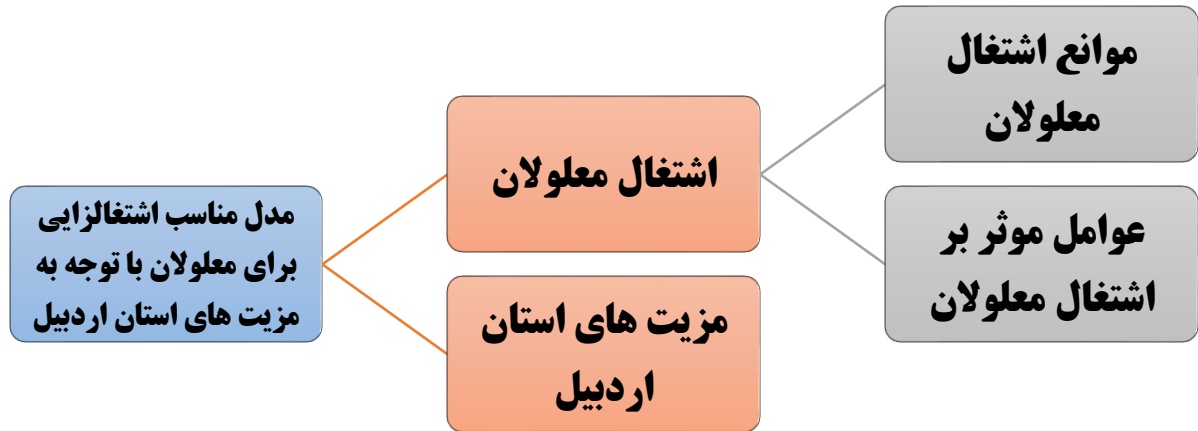
منبع: مرکز آمار کشور (1400)

نمودار ۱-۴- نرخ باسوادی جمعیت استان اردبیل

منبع: مرکز آمار کشور (1400)

با نگاهی به گزارش آماری سال 1398 مرکز آمار کشور، داده های مربوط به نرخ باسوادی در استان اردبیل نشان می دهد که متوسط نرخ باسوادی در استان اردبیل از میانگین کشور پایین می باشد که این نشان دهنده کمبود زیرساخت های آموزشی و عدم توجه کافی به این مسئله مهم در راستای توسعه سرمایه انسانی در استان اردبیل می باشد.

مدل مفهومی پژوهش مدل مناسب اشتغال معلولان با نگرش بر مزیت های نسبی

ترسیم نگارندگان

۸-۱- تعریف واژگان کلیدی

۸-۱-۱- معلولیت

معلولیت به ناتوانی در انجام تمام یا قسمتی از فعالیت های عادی زندگی فردی یا اجتماعی به علت وجود نقصی مادرزادی یا اکتسابی، در قوای جسمانی یا روانی اطلاق می شود و معلولیت هایی که موارد انواع نقص عضوها، ضایعات نخاعی و ناهنجاری های مربوط به اسکلت و عضلات را شامل شود معلولیت حرکتی خوانده می شود. ساده ترین و احتمالاً ابتدای ترین تعریف از فرد معلول چنین است کسی که جامعه او را به خاطر رفتار و ظاهر متفاوت معلول تلقی می کند ولی به طور علمی معلولیت عبارت از محرومیت و وضعیت نامناسب یک فرد که پیامد نقص و ناتوانی است و مانع از انجام نقش می شود که برای فرد با توجه به شرایط سنی، جنسی، اجتماعی، فرهنگی نرمال و طبیعی تلقی می گردد.

۸-۱-۲- اشتغال

اشتغال یا کاریابی به مجموعه اقدامات و فعالیت هایی گفته می شود که شامل جستجو و پیدا کردن کسب و کار و ایجاد کار و فعالیت درآمدزا، برای بیکاران شود. اشتغال ابعاد پیچیده دارد و چون مرتبط به نظام اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی موجود است از ظرفیت و مشکلات موجود در این نظام ها تاثیر می پذیرد. (دفتر فرهنگ معلولین، ۱۳۹۶).

۸-۱-۳- موانع اشتغال

مباحث زیادی توسط کارشناسان اقتصادی در خصوص موانع اشتغال در کشور بیان شده است که برخی از آن ها عبارت است از: مهارت ناکافی بیکاران، جایگزینی نیروی کار با فناوری نوین بخصوص فناوری اطلاعات، ناکارمندی قوانین کار و غیره. لیکن آنچه در بیان دلایل بیکاری در کشور مورد غفلت قرار گرفته است، وجود بیکاری ساختاری در اقتصاد ایران است که متأسفانه کمتر برای حل آن تدابیری اندیشیده شده است. به نظر می رسد یکی از دلایل آن عدم تبیین و شناخت مفهوم بیکاری ساختاری برای برنامه ریزان اقتصادی است.

۴-۸-۱- توانبخشی و معلولیت

توانبخشی مفهومی وسیع دارد که دامنه ی آن از کمک به رفع مشکل جسمی تا رفع مشکلات روحی گسترده است. فرآیند توانبخشی شامل شناسایی مسائل و نیازمندی های معلولان است. سپس عواملی را که میتواند برای رفع آن مسائل کارساز باشد را در فرد و محیط او شناسایی میکند و برای رسیدن به اهداف توانبخشی مداخلات و ابزارهای لازم آن را طراحی میکند. توانبخشی نیازمند ارزیابی آثار و نتایج فرآیند توانبخشی است که از خلال آن بتوان مسائل و نیازهای جدید فرد معلول را شناسایی و دوباره چرخه ی توانبخشی را پیمود. این فرآیند ادامه پیدا میکند تا زمانی که فرد معلول، مشارکتی فعال در زندگی اجتماعی داشته باشد. توانبخشی مبتنی بر جامعه که از آن به عنوان انقلابی در توانبخشی معلولین یاد میکنند عبارت است از راهبرد توسعه ی اجتماعی برای بازتوانی، برابرسازی فرصتها و یکپارچه سازی اجتماعی برای کلیهی افراد معلول است. این نوع توانبخشی یک برنامه ی مشخص و از پیش تعیین شده نیست بلکه یک برنامه ی منعطف است که بستگی به جامعه، مقتضیات فرهنگی و اقتصادی، نیازهای روزمره ی معلولین، خدمات موجود، پرسنل، درجه ی توسعه یافتگی، سوابق و سیاست های هر کشوری دارد. در واقع این رویکرد جدید یک حرکت تخصصی است که نیاز به همکاری های بین بخشی دارد و در خدمات یک سازمان خلاصه نمی شود (فرهبد، 1382 صادقی فسایی و همکاران، 1393).

۵-۸-۱- مزیت نسبی

در فرهنگ علوم اقتصادی تألیف دکتر منوچهر فرهنگ (۱۳۸۶)، مزیت نسبی به این ترتیب تعریف شده است که هرگاه کشوری بتواند دو کالا را نسبت به کشور دیگر به قیمتی نسبتاً کمتر تولید کند و صرفه نسبی در مورد یکی از دو کالا نسبت به سود کالای دیگر بیشتر باشد می گویند این کشور از مزیت نسبی برخوردار است. مزیت نسبی به وسیله دیوید ریکاردو اقتصاددان انگلیسی پایه گذاری شد و این تئوری پس از تئوری " مزیت مطلق " آدام اسمیت در مبحث مزایای تجارت آزاد بین المللی، مطرح گردید .

۶-۸-۱- شاخص های مزیت نسبی

در برخی تئوری های مزیت نسبی، مفهوم مزیت نسبی معمولاً براساس قیمت های نسبی قبل از تجارت تعیین می شود، به شرطی که بازارها به صورت رقابتی کامل عمل کنند؛ اما در دنیای واقعی بدست آوردن قیمت های نسبی و هزینه های فرصت قبل از تجارت به دلیل واقعی نبودن فروض تئوری های مزیت نسبی، مانند عدم وجود بازار رقابت کامل، عدم دخالت دولت با مشکل مواجه است و محققان اقتصادی همواره با اطلاعات بعد از مبادله تجارت خارجی مواجه هستند. بنابراین آنچه برای محققان اقتصادی ملموس است، عملکرد تجارت خارجی است. به طور کلی یک کشور کالایی را صادر می کند که هزینه ارائه آن در کشور مقصد نسبت به سایر کشورها کمتر است و کالایی را وارد می کند که هزینه ارائه آن در کشور مقصد نسبت به سایر کشورها بیشتر است. بنابراین اگر، میزان صادرات یک کشور در مورد کالا یا کالاهایی به طور نسبی از سایر کشورها بیشتر باشد، حاکی از آن است که این کشور در تولید و صادرات آن کالا یا کالاها دارای مزیت نسبی است؛ لذا این استدلال باعث گردید که اقتصاددانان برای تعیین مزیت نسبی از روش عملکردی استفاده کنند. (مصطفوی، 1387). به دنبال مطالب ارائه شده و اهمیتی که بحث مزیت نسبی، رقابت و تخصصی شدن دارد در این پژوهش به بیان مزیت های نسبی استان اردبیل خواهیم پرداخت تا به توان با رتبه بندی مزیت های اصلی استان به تفکیک شهرستان ها بتوانیم بهترین و مناسب ترین مدل ایجاد اشتغال متناسب با الگوی هر شهرستان را ارائه دهیم و این مدل را به اشتغال معلولان تعمیم بدهیم.

۹-۱- مواد قانونی حمایت شغلی و معیشتی از حقوق افراد دارای معلولیت

۹-۱-۱- کارآفرینی و اشتغال

ماده ۱۰ - وزارت، مکلف است در قالب اعتبارات مصوب سازمان، صندوق حمایت از فرصت های شغلی افراد دارای معلولیت تحت پوشش را ایجاد و اساسنامه آن را سه ماه پس از ابلاغ این قانون تهیه و جهت تصویب به هیأت وزیران ارسال نماید. تبصره: بانک مرکزی مکلف است مجوزهای لازم جهت تأسیس صندوق حمایت از فرصت های شغلی افراد دارای معلولیت را در چهارچوب قوانین و مقررات مربوطه در اختیار وزارت قرار دهد.

ماده ۱۱ - دولت مکلف است جهت ایجاد فرصت های شغلی برای افراد دارای معلولیت تسهیلات ذیل را فراهم نماید: الف - پرداخت تسهیلات اعتباری به واحدهای تولیدی، خدماتی، عمرانی، صنفی و کارگاه های تولیدی حمایتی در مقابل اشتغال افراد دارای معلولیت به میزانی که در قوانین بودجه سالانه مشخص می گردد. ب - پرداخت تسهیلات اعتباری خود اشتغالی (وجوه اداره شده) به افراد دارای معلولیت به میزانی که در قوانین بودجه سالانه مشخص می گردد. پ - پرداخت تسهیلات اعتباری (وجوه اداره شده) جهت احداث واحدهای تولیدی و خدماتی اشتغال زا به شرکت ها و مؤسساتی که بیش از شصت درصد (۶۰٪) سهام و سرمایه آنها متعلق به افراد

دارای معلولیت است.ت - اختصاص سی درصد (۳۰٪) از پست های سازمانی تلفنچی (اپراتور تلفن) دستگاه ها، شرکت های دولتی و نهادهای عمومی به افراد نابینا و کم بینا و افراد دارای معلولیت جسمی، حرکتی.ث - اختصاص سی درصد (۳۰٪) از پست های سازمانی متصدی دفتری و ماشین نویسی دستگاه ها، شرکت های دولتی و نهادهای عمومی به افراد دارای معلولیت جسمی، حرکتی.تبصره :کلیه وزارتخانه ها، سازمان ها، مؤسسات و شرکت های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی مجازند تا سقف مجوزهای استخدامی سالانه خود، افراد نابینا و ناشنوا و افراد دارای آسیب نخاعی واجد شرایط را با برگزاری آزمون اختصاصی جامعه معلولین به کار گیرند.

ماده ۱۲ - کارفرمایان بخش غیردولتی که افراد دارای معلولیت جویای کار را در مراکز کسب و کار خود استخدام کنند، در طول دوران اشتغال افراد دارای معلولیت با رعایت شرایط زیر از کمک هزینه ارتقای کارایی معلولان استفاده خواهند کرد: ۱- مدت قرارداد استخدامی کارفرما با فرد دارای معلولیت شاغل حداقل یک سال باشد. ۲- حقوق و دستمزد فرد دارای معلولیت شاغل براساس مصوبات شورای عالی کار و سایر قوانین و مقررات مربوط از سوی کارفرما پرداخت شود. ۳- سایر مزایای قانونی تصریح شده در قانون کار (مزایای رفاهی کارگران) به فرد دارای معلولیت شاغل پرداخت شود. تبصره ۱ -منظور از فرد دارای معلولیت جویای کار در این قانون، فرد دارای معلولیتی است که توانایی انجام کار داشته و مهارت ها و آموزش های لازم برای اشتغال را کسب نموده باشد. تبصره ۲ -منظور از کمک هزینه ارتقای کارایی افراد دارای معلولیت عبارت است از پرداخت حداکثر پنجاه درصد (۵۰٪) حداقل حقوق و دستمزد ماهانه مصوب شورای عالی کار برای فرد دارای معلولیت شاغل با توجه به شدت معلولیت {خفیف سی درصد (۳۰٪)، متوسط چهل درصد (۴۰٪) و شدید پنجاه درصد (۵۰٪)} که توسط سازمان برنامه و بودجه کشور در ذیل ردیف اعتباری سازمان در قوانین بودجه سنواتی تأمین می شود. تبصره ۳ -کمک هزینه ارتقای کارایی معلولان برای هر فرد دارای معلولیت شاغل در بخش مزدبگیری غیردولتی تا ۵ سال قابل پرداخت می باشد.

تبصره ۴ -نحوه تخصیص و پرداخت کمک هزینه ارتقای کارایی افراد دارای معلولیت به بخش غیردولتی و کارفرمایان مطابق آئین نامه ای خواهد بود که ظرف مدت سه ماه پس از ابلاغ این قانون توسط وزارت با همکاری سازمان تهیه و برای تصویب به هیأت وزیران ارسال می گردد.

ماده ۱۳ - کارفرمایانی که در مراکز کسب و کار خود، افراد دارای معلولیت جویای کار را در اجرای ماده (۱۲) این قانون استخدام نمایند، از پرداخت حق بیمه سهم کارفرمایی در قبال افراد دارای معلولیت جذب شده معافند، همچنین افراد دارای معلولیتی که به صورت خوداشتغالی یا در کارگاه های اشتغال خانگی و یا از طریق مراکز

پشتیبانی شغلی مشغول به کار می باشند حسب مورد از پرداخت حق بیمه سهم کارفرما یا خویش فرما معاف می شوند. حق بیمه سهم کارفرمایی یا خویش فرمایی این گونه افراد توسط دولت تأمین و پرداخت خواهد شد.

تبصره - آیین نامه اجرایی این ماده توسط سازمان و وزارت با همکاری سازمان برنامه و بودجه کشور تهیه و حداکثر سه ماه پس از ابلاغ این قانون برای تصویب به هیئت وزیران ارسال می شود .

ماده ۱۴ - سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور مکلف است راساً یا با جلب مشارکت بخش غیردولتی، اقدام به پذیرش کارآموزان دارای معلولیت نماید و از طریق مناسب سازی و توسعه مراکز موجود و یا تأسیس آموزشگاه ها و مراکز آموزشی نسبت به ارتقاء مهارت های فنی و حرفه ای افراد دارای معلولیت اقدام کند و به ارائه حمایت های لازم و تأمین تجهیزات تخصصی مهارت آموزی متناسب با شرایط کارآموزان دارای معلولیت، کمک هزینه این افراد را پرداخت نماید. همچنین این سازمان مکلف است به منظور تأمین کیفیت و بازدهی مطلوب آموزش های فنی و حرفه ای افراد دارای معلولیت، با اخذ مشاوره های تخصصی سازمان و سازمان آموزش و پرورش استثنائی کشور استانداردها و نظام نامه جامع آموزش مهارت های فنی و حرفه ای کارآموزان دارای معلولیت را ظرف مدت شش ماه تدوین و به مراکز موضوع این ماده ابلاغ نماید.

ماده ۱۵ - دولت مکلف است حداقل سه درصد (۳٪) از مجوزهای استخدامی (رسمی، پیمانی، کارگری) دستگاه های دولتی و عمومی اعم از وزارتخانه ها، سازمان ها، مؤسسات، شرکت ها و نهادهای عمومی و انقلابی و دیگر دستگاه هایی که از بودجه عمومی کشور استفاده می نمایند به جز موارد ذکر شده در بندهای (ت) و (ث) ماده (۱۱) این قانون را به افراد دارای معلولیت واجد شرایط اختصاص دهد.

تبصره ۱ - وزارتخانه ها، سازمان ها، مؤسسات دولتی، شرکت ها و نهادهای عمومی و انقلابی مکلفند سه درصد (۳٪) از مجوزهای استخدامی خود به جز موارد ذکر شده در بندهای (ت) و (ث) ماده (۱۱) این قانون را به افراد دارای معلولیت اختصاص دهند. سازمان اداری و استخدامی کشور موظف است نسبت به تخصیص این سهمیه استخدامی برای افراد دارای معلولیت اقدام و بر رعایت آن نظارت نماید.

تبصره ۲ - بالاترین مسئول دستگاه های اجرایی، نهادهای عمومی غیردولتی، شهرداری ها و بانک ها مکلف به اجرای دقیق مفاد این ماده می باشند. متخلفان حسب مورد با حکم مراجع ذیصلاح به مجازات تعزیری جزای نقدی درجه ۵ تا ۸ موضوع ماده ۱۹ قانون مجازات اسلامی مصوب اول اردیبهشت ماه ۱۳۹۲، انفصال موقت یا دائم از خدمات عمومی، تنزل مقام و یا محرومیت از انتصاب به پست های حساس و مدیریتی و یا اخراج از نهاد یا سازمان متبوع محکوم می شوند.

ماده ۱۶ - رؤسای سازمان های بهزیستی استان ها مجازند در جلسات شورای برنامه ریزی و توسعه استان و گروه های کاری آن به عنوان عضو شرکت نمایند. تبصره - به منظور کمک به اشتغال افراد دارای معلولیت و مددجویان، رئیس سازمان بهزیستی کشور مجاز است در جلسات شورای عالی اشتغال شرکت نماید. (قانون حمایت از حقوق معلولان مصوب ۱۳۹۷)

۲-۹-۱- معیشت و حمایت های اداری و استخدامی

ماده ۲۷ - دولت مکلف است کمک هزینه معیشت افراد دارای معلولیت بسیار شدید و یا شدید فاقد شغل و درآمد را به میزان حداقل دستمزد سالانه تعیین و اعتبارات لازم را در قوانین بودجه سنواتی کشور منظور نماید. بانوان کارمند دارای همسر یا فرزند معلول به شرط نگهداری فرد دارای معلولیت در منزل (با تأیید سازمان) از تسهیلات مقرر در قانون راجع به خدمت نیمه وقت بانوان مصوب ۱۰ دی ماه ۱۳۶۹ و اصلاحات و الحاقات بعدی آن با استفاده از حقوق و مزایای کامل بهره مند خواهند شد. کارمندان مرد دارای همسر معلول یا دارای فرزند معلول تحت سرپرستی و فاقد مادر به شرط نگهداری فرد دارای معلولیت در منزل (با تأیید سازمان) با یک چهارم کسر ساعات کار هفتگی، از حقوق و مزایای کامل استفاده خواهند نمود.

ماده ۲۸ - دستگاه های مشمول مکلفند ساعات کار هفتگی شاغلان دارای معلولیت های شدید و خیلی شدید را ده ساعت کاهش دهند. (قانون حمایت از حقوق معلولان مصوب ۱۳۹۷)

۱۰-۱- خلاصه طرح :

تحقیق حاضر به دنبال دستیابی و ارائه مدلی مناسب برای ایجاد اشتغال برای معلولان در استان اردبیل می باشد. بدین منظور ابتدا باید به آسیب شناسی و تعیین موانع پیش روی ایجاد اشتغال برای این قشر بپردازیم تا با شناسایی این محدودیت ها در صدد حل آنها و ارائه راه حل های مناسب بپردازیم. سپس باید با توجه به جامعه آماری این گروه و نوع معلولیت آنها و همچنین توجه رغبت آنها برای کارکردن از آنها در بخش های مختلف مانند کسب و کار خانگی، کسب و کار اینترنتی و ... کمک بگیریم. بنابراین ابتدا از طریق سازمان بهزیستی و کمیته امداد امام خمینی (ره) باید به جمع آوری داده ها و شناسایی این افراد در سطح استان اقدام کرده و سپس از طریق مصاحبه و نیز در صورت امکان تهیه پرسش نامه از افراد معلول، گروه هایی که با این دسته از افراد فعالیت میکنند یا افراد خود اشتغال معلول و نیز کارآفرینان معلول و همچنین استفاده از تجربیات استان ها و کشورهای دیگر به یک جمع بندی لازم از میزان توانایی و نیز شناخت کامل از فعالیت هایی که این دسته می توانند انجام دهند برسیم. جهت حضور فعال افراد معلول در جامعه و بازار کار، صرف نظر از تنوع و میزان معلولیت، از طریق رسانه

های عمومی، شبکه های اجتماعی مجازی، لوح های فشرده و غیره، آموزش های لازم در خصوص مهارت های زندگی و به خصوص برقراری مهارت ارتباط مؤثر، توسعه یابند. با توجه به این که این تحقیق با هدف ایجاد اشتغال در استان اردبیل نگارش خواهد شد، پس لازم است که همزمان با انجام موارد ذکر شده به شناسایی مزیت های اقتصادی و کسب و کاری استان اردبیل برای این گروه بپردازیم و امکانسنجی لازم برای به عرصه عمل درآوردن این مزیت هارا نیز مورد بررسی قرار بدهیم. این پژوهش در 5 فصل نگارش خواهد شد که در فصل اول به بررسی کلیات تحقیق و بیان سوالات و اهداف تحقیق پرداخته می شود و در فصل دوم مبانی نظری و پیشینه تحقیقات انجام شده مرتبط با موضوع مورد بررسی قرار میگیرد. در فصل سوم نیز روش تحقیق مورد استفاده در جهت استنتاج های آماری و تجربی را معرفی میکنیم و سپس گزارش های آماری وضعیت معلولان استان اردبیل و اشتغال آنها را مرور خواهیم کرد. در فصل چهارم به تحلیل کمی و آمار استنباطی با استفاده از روش پرسشنامه پرداخته می شود. فصل پنجم نیز خلاصه، نتیجه گیری و ارائه پیشنهاد های تحقیق خواهد بود.

فصل دوم

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۲- مبانی نظری و پیشینه تحقیق

۲-۱- مقدمه

کار در تمام دوره زندگی بشری دارای اهمیتی خاص بوده است. در جهان حاضر رویکرد و نگرش جدید انسان‌ها به زندگی بر اساس رقابت‌ها و تحولات فزاینده در بخش‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی جوامع سبب گردیده که مسائل و مشکلات زندگی روزمره شکل متفاوت تری از قبل به خود بگیرد. در این میان یکی از این چالش‌ها، مسئله کار و منبع درآمد برای زندگی به خصوص جوانان و معلولان می‌باشد که با توجه به فزونی و تغییرات جمعیتی، کمبود منابع، ورشکستگی کسب و کارها، رکودهای پیاپی اقتصادی و تغییر سلاقی، انتظارات مشتریان و... شرایط جدی تری را نسبت به سایر معضلات اجتماعی به خود گرفته است. بعلاوه، افراد دارای ناتوانیهای جسمی نیز به دنبال شغل و کسب و کارند و تمایل دارند تا دریافتی‌های عادلانه‌ای داشته باشند، هرچند آن کار در قالب کسب و کارهای کوچک و در راستای توانمندی آن‌ها باشد و شغلی که در آن فعال می‌شوند بتواند پاسخگوی نیازهای آن‌ها باشد. (قنبری و همکاران، 1397). درحالی‌که ناتوانی جسمی فرد ممکن است چالش عمده‌ای در کسب اشتغال به همراه داشته یا شد، مشاغل زیادی وجود دارد که افراد معلول و یا ناتوان جسمی می‌توانند به عنوان شغل مناسب بیابند. این مشاغل با توجه به توانایی‌های ذهنی و جسمی افراد میتواند متفاوت باشد. کار در کارگاه‌ها، کسب و کارهای خانگی، خوداشتغالی و فعالیت‌های حمایتی از جمله این مشاغل است. کارگاه‌های حمایتی آموزشی آنگونه طراحی شده‌اند که یک فرد معلول بزرگسال با مهارت‌های اولیه حرفه‌ای و توانایی‌های جسمی اشتغال می‌یابند. هدف این کارگاه‌ها توسعه مهارت‌های کاری معلولین است تا بتوانند از فرصت‌های شغلی استفاده کنند (Sandys, J, 2007) مطالب ذکر شده اهمیت توانبخشی به این قشر از جامعه را می‌رساند. در این فصل به بیان مبانی نظری و تعریف و تبیین مفاهیم کلیدی و متغیرهای این پژوهش خواهیم پرداخت تا به شناخت کاملی از موضوع برسیم و در ادامه پیشینه تحقیقات علمی انجام شده در داخل و خارج از کشور را پیرامون موضوع را بررسی می‌کنیم.

۲-۲- مبانی نظری

۲-۲-۱- معلولیت

گرچه تعریف دقیق و روشنی از معلولیت نمی‌توان ارائه داد اما لغت معلولیت در واقع به معنای از دست دادن یا محدودیت فرصت‌های شرکت در زندگی اجتماعی در سطحی مساوی با دیگران است و همچنین لغت ناتوانی به

معنای گروهی از محدودیت های عملکرد مختلف می باشد که در هر کشوری در جهان اتفاق می افتد. افراد ممکن است با نقایص عملکرد فیزیکی، روانی، حسی یا وضعیت های طبی یا بیماری ذهنی، دچار ناتوانی شوند. این اختلالات و وضعیت ها یا بیماری ها ممکن است دائمی یا موقت باشند. افراد معلول نیز آن دسته از افرادی هستند که دارای نقایص طولانی مدت فیزیکی، ذهنی یا حسی می باشند و در تعامل با موانع مختلف ممکن است از نظر مشارکت کامل و موثر بر اساس اصول مساوی با دیگران دچار تاخیر شوند. (معطوفی، 1389). یکی از ساده ترین تعاریف معلولیت عبارت است از ایجاد اختلال در رابطه بین فرد و محیط. یعنی هنگامی که یک فرد معلول با موانعی فرهنگی، اجتماعی یا فیزیکی روبه رو می شود، چیزی که بیشتر نمایان می شود نبود یا محدودیت فرصت ها در راه مشارکت زندگی اجتماعی در سطحی همچون دیگران است. (کارگزار راضی، 1388).

در جدول ذیل (۱-۲) تعاریف دیگری از معلولیت آورده شده است:

تعریف معلولیت	سازمان و مرجع
معلول شخصی است که به تشخیص کمیسیون پزشکی سازمان بهزیستی بر اثر ضایعه جسمی، ذهنی، روانی یا توأم؛ اختلال مستمر و قابل توجهی در سلامت و کارایی عمومی وی ایجاد گردد، به طوری که موجب کاهش استقلال فرد در زمینه های اجتماعی و اقتصادی شود.	تبصره ماده 1 قانون جامع حمایت از حقوق معلولین
معلولیت یک نقص برای شخص بوده و ناشی از یک اختلال، یا نوعی ناتوانی می باشد که در انجام یک نقش و عمل عادی (وابسته و مرتبط با سن، جنس و عوامل اجتماعی و فرهنگی) برای آن شخص محدودیت ایجاد کرده یا از آن جلوگیری بعمل می آورد.	سازمان بهداشت جهانی
معلولیت عبارت است از فقدان یا کاهش فرصت ها برای سهمیم شدن در زندگی اجتماعی در سطح برابر با دیگران.	مجمع عمومی سازمان ملل متحد
معلول شخصی است که در نتیجه آسیب جسمانی یا عقلانی بطور قابل ملاحظه ای امیدش برای پیدا کردن و حفظ کار مناسب کاهش یافته باشد.	11

منبع: اشتر، 1393

۲-۲-۲-انواع معلولیت

1. معلول جسمی و حرکتی: دچار فقدان، فلج و یا ضعف در دستها یا پاها و یا هر دو اندام ها گردد.
2. معلول عقب مانده ذهنی: نقص مغزی موجب ناتوانی فرد در انجام اموری میگردد که سایرین قادر به انجام آن هستند.
3. معلول حسی: شامل معلولین نابینا و ناشنوا میباشد که دچار فقدان یا نقص در بینایی و یا شنوایی می باشند و قادر به رفع نیازهای ارتباطی نمی باشند.
4. بیمار روانی مزمن: درست عمل نکردن مغز موجب اختلال در قوه قضاوت فرد میگردد به نحوی که شخصیت و وضعیت خلقی فرد گاه غیرقابل کنترل میگردد. (معطوفی، 1389).

۲-۲-۳-معلولیت و شرایط اقتصادی - اجتماعی

اثرات شرایط اقتصادی - اجتماعی بر ناتوانی در برخی از کشورهای در حال توسعه: افراد معلول به مجموعه ای از امکانات (نظیر خدمات بهداشتی، درمانی، آموزشی، بهره مندی از برنامه های مهارت یابی و حرفه آموزی و خدمات کار یابی) که به طور معمول در اختیار شهروندان عادی قرار می گیرد، دسترسی ندارند. طرد شدن این افراد از جامعه در کشورهای مورد بحث نیز ابعاد گسترده ای دارد؛ در برخی از این جوامع طرد شدن افراد معلول ریشه در آیین و اعتقادات دینی و فرهنگی مردم دارد به علاوه برخوردهای منفی و خرافه پرستی، ضدارزش هایی هستند که بر زندگی افراد معلول سایه می اندازد. بیکاری نیز به عنوان یک معضل اقتصادی قابل بررسی است. طبق آمارهای موجود، در کشور ما میزان بیکاری افراد معلول تقریباً بیشتر از میزان بیکاری در میان افراد سالم است. به بیان دیگر، بی سواد، بیکاری، فقر غذایی و سوء تغذیه، نازل بودن سطح آموزش و تعلیم و تربیت و بهداشت و درمان، عدم امکان برخورداری از سر پناه مناسب که ناشی از فقر و اوضاع اقتصادی - اجتماعی هستند به میزان وسیعی در بروز ناتوانی موثرند. بدیهی است با اصلاح ساختار اجتماعی - اقتصادی، از بین بردن فقر و محرومیت و بیکاری، ارائه ی خدمات روز افزون بهداشتی و پزشکی و سایر اقدامات لازم می توان ناتوانی را به میزان قابل ملاحظه ای کاهش داد (محمدی، 1385)

۲-۲-۴-قوانین مرتبط با معلولان

در کشور ایران قوانین و مقررات مختلفی در حمایت از معلولان وضع شده که این قوانین از دو منظر دارای اهمیت اساسی است که در ادامه به آن ها پرداخته می شود (جامعه معلولان ایران، مصوبه، 1388) (الف) قانون جامع حمایت از حقوق معلولان تقریباً تمام ارگان ها و سازمان های دولتی، نیمه دولتی، نهادهای عمومی و انقلابی و

حتی بعضاً خصوصی و غیرانتفاعی (مانند دانشگاه آزاد اسلامی) را درگیر مسائل معلولان و ملزم به حمایت فرهنگی، اقتصادی، ایتماعی و آموزشی ایشان می نماید و به عنوان اولین قانون که چنین نگاه وسیع و گسترده ای به مسائل معلولان دارد، دارای اهمیت است. قانون مذکور بعد از نالشی هایی که سال ها فراوی کار معلولان قرار داشته و تقریباً با لحاظ تمامی مسائل و مشکلات آن ها به تصویر رسیده است، هر چند که به نظر می رسد برای تمام آنچه در قانون الزامی شناخته شده نیاز به بسترسازی و صرف هزینه های مالی فراوان دارد. در این ا به تعدادی از این قوانین اشاره می شود:

● دولت موظف است زمینه های لازم را برای تأمین حقوق معلولان، فراهم و حمایت های لازم را از آن ها به عمل آورد.

● کلیه وزارتخانه ها، سازمان ها و موسسات و شرکت های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی موظفند در طراحی، تولید و احداث ساختمان ها و اماکن عمومی و معابر و وسایل خدماتی به نحوی عمل نمایند که امکان دسترسی و بهره مندی از آن ها برای معلولان همچون افراد عادی فراهم گردد.

● یکی از فرزندان اولیایی که خود ناتوان و معلول بوده (هر دو یا یکی از آن ها معلول باشد) و یا حداقل دو نفر از فرزندان آن ها ناتوان و معلول باشد از انجام خدمت وظیفه عمومی معاف می گردد.

● دولت موظف است جهت ایجاد فرصت های شغلی برای افراد معلول تسهیلات ذیر را فراهم نماید:

الف. اختصاص حداقل سه درصد از مجوزهای استخدامی (رسمی، پیمانی، کارگری) دستگاه های دولتی و عمومی اعم از وزارتخانه ها، شرکت ها و موسسات، نهادهای عمومی و انقلابی و دیگر دستگاه هایی که از بودجه عمومی کشور استفاده می نمایند به افراد معلول واجد شرایط.

ب. تأمین حق بیمه سهم کارفرما توسط سازمان بهزیستی کشور و پرداخت آن به کارفرمایانی که افراد معلول را به کار می گیرند.

ج. پرداخت تسهیلات اعتباری به واحدهای تولیدی، خدماتی، عمرانی و صنفی و کارگاه های تولیدی حمایتی در مقابل اشتغال افراد معلول به میزانی که در قوانین بودجه سالانه مشخص می گردد.

د. پرداخت تسهیلات اعتباری خوداشتغالی (وجوه اداره شده) به افراد معلول به میزانی که در قوانین بودجه سالانه مشخص می گردد.

ه. پرداخت تسهیلات اعتباری (وجوه اداره شده) جهت احداث واحدهای تولیدی و خدماتی اشتغال زا به شرکت ها و موسساتی که بیش از شصت درصد سهام و سرمایه آن ها متعلق به افراد معلول است.

و. اختصاص حداقل شصت درصد از پست های سازمانی تلفنچی (اپراتور تلفن) دستگاه ها، شرکت های دولتی و نهادهای عمومی به افراد نابینا و کم بینا و معلولان جسمی، حرکتی.

۵-۲-۲-اهم چالش های معلولان در بخش اشتغال

٦-٢-٢- اشتغال معلولان

۷-۲-۲- اتوماسیون در سیستم ها

اتوماسیون تدریس کارها و استفاده از فناوری اطلاعات (It) و سیستم های کامپیوتری در سازمان ها و بنگاه های اقتصادی باعث گردیده که بیشتر مشاغل در رابطه با معلولان توسط افراد سالم اشغال شوند زیرا گروه های مختلف معلولان به علت مشکلات فردی و موانع فیزیکی، و فرهنگی، در جامعه که با آن مواجه هستند قادر به رقابت با افراد

سالم نبوده و از طرفی نیاز به فناوری خصوصاً در مناطق محروم و روستاها برای معلولان باید مورد توجه مسئولان قرار گیرد. (فرهنگ معلولین، 1395)

8-2-2- مهاجرت و معلولان

سیر مهاجرت روستائیان به شهرها و مراکز استان ها و در نهایت به تهران بزرگ و حاشیه نشینی باعث گردیده که اولاً گروه هایی از معلولان مانند عقب ماندگان ذهنی یا ناشنوایان که در روستاها به آسانی می توانند به انجام کارهای مرتب با کشاورزی بپردازند و جذب جامعه محلی شوند، عملاً به یک معضل اجتماعی در شهرها تبدیل می شوند، ثانیاً گروه های مختلف معلولان در این جهت بیشتر در معرض آسیب های اجتماعی مانند اعتیاد، بزهکاری، قاچاق و ... قرار گیرند و ثالثاً با توجه به از بین رفتن هسته خانوادگی معلولان که در جامعه محلی مورد حمایت والدین و معتمدین محو هستند از دست داده و رها شوند. (دستیار، 1396)

9-2-2- فقر و معلولیت

با توجه به بررسی های انجام شده و نظر کارشناسان، همواره بین فقر و معلولیت رابطه مستقیمی وجود دارد. به طوری که اکثر معلولان خصوصاً در مناطق محروم و روستاها زیر خط فقر زندگی می کنند و هر ساله بر تعداد آنان اضافه می شود. زندگی افرادی که هم زیر خط فقر بوده و هم دارای معلولیت هستند و روی به تکدی گری می آورند بسیار غم انگیز است. متأسفانه در برنامه مشارکت مردمی که سازمان های ارائه دهنده خدمات معلولان بر آن تاکید دارند نیز بیشتر جنبه مادی و خیریه ای داشته و ارائه برنامه ای که بتواند زمینه مشارکت مردم و نهادهای دولتی و خصوصی و مراکز علمی و آموزشی را در جهت توانمند سازی معلولان داشته باشد تا بتواند معضل فقر و بیکاری معلولان را بهبود دهد، وجود ندارد. (وکیل الرعایا، 1397)

۱۰-۲-۲- مزایای کار برای معلولان

کار تأثیر بسزایی در زندگی معلولان بزرگسال دارد از جمله: عواید اجتماعی، عاطفی، و مالی و ... حتی با فعالیتهای معمولی نیز معلولان تجربه ارتباط با دنیای خارج را درک میکنند، و شانس یک زندگی هدفمند را می یابند، اشتغال پیامد انتظارات اجتماعی است که هر فرد را شهروندی بهره ور میسازد. استیفن، کولین و دادار (2005) به مطالعه خدمات دریافتی معلولین حین کار پرداختند. آنها طی دو دوره زمانی سالهای 1997 و 1998 در مجموع 27620 نفر را تحت مطالعه قراردادند. نتایج نشان داد هنگامی که معلولین به کار اشتغال دارند رفتار انطباقی آنان به مطالعه، مراوده، تعامل، و فعالیتهای گروهی افزایش می یابد. (اشتغال محرکی قوی است تا معلولین بزرگسال فعالیتهای اجتماعی خود را بهبود و توسعه بخشند. افزایش تعامل اجتماعی حاصل از اشتغال میتواند به رضایت مندی منجر شود. مطالعات زیادی بیانگر آنست که جذب معلولین به کار با رضایت مندی بیشتر آنان رابطه دارد. اشتغال معلولین

منجر به احترام بیشتر از سوی سایرین به آنان میشود. استقلال بیشتر حاصل کسب فعالیت های جدید و نشان دادن قابلیت های خود در محیط کار توسط معلولین است. احساس مؤثر بودن: ایروان و لوپارت مصاحبه ای بر روی 10 نفر از معلولین در حین کار انجام دادند. نتایج بیانگر افزایش اعتماد به نفس، احساس غرور، هدفمندی و زندگی اجتماعی غنی تر را برای معلولین به همراه داشته است. کارام 3 و همکاران در مطالعاتشان نشان دادند که کسب کار به افزایش استقلال و تعامل اجتماعی آنان منجر میشود. مزایای رفتاری: استیفن، کولین و دادار با مطالعه خود بر روی 2760 نفر از معلولین بزرگسال نشان دادند که اشتغال با افزایش رفتار انطباقی چون، مهارت شخصی، تعاملات اجتماعی و کار گروهی و خود نگهداری رابطه مستقیم دارد. (شفیع آبادی، 1382). از مزایای درک گروه های اجتماعی آن است که بدون کار، معلولان تعاملات اجتماعی ندارند، و فرصت با دیگران بودن را از دست می دهند. بدون اشتغال، معلولین منزوی شده و تعامل اجتماعی ضعیفی را خواهند داشت. مزیت مالی مزیت دیگر است که با این مزیت معلولین، نیازهای ضروری خود را برآورد میکنند. گروهی از محققان دریافتند که معلولین علاقه مندند تا کنترل زندگی خود را به دستگیرند و خود تصمیم گیرنده باشند، تصمیماتی چون خرید و زندگی مشترک و استقلال نظر. مزایای شغلی برای معلولین در زندگی فردی و زوایای مختلف زندگی آنان کاملاً مشهود است. هرچند در مقابل این مزایا میتوان مواقعی هم برشمرد. (باقری، 1393).

۱۱-۲-۲- موانع اشتغال معلولان

عدم توجه به نیاز فردی و اجتماعی معلولین بخصوص در مورد اشتغال که زمینه اصلی استقلال و خودکفایی فردی و اجتماعی معلولین را فراهم می سازد، میتواند باعث صدمات و ضربه های روحی شدید به معلولین شود و نوعی انزوا و طرد شدن را در زندگی شخصی و روابط اجتماعی معلولین ایجاد کند. ترس از ضعف بنیه اقتصادی و باور به ناتوانی در انجام هرگونه فعالیت اجتماعی به منزله فنای کامل جنبه اجتماعی، اقتصادی و فردی می باشد. و باعث از دست دادن اعتماد به نفس، نزول شخصیت و وابستگی بیش از حد به دیگران از لحاظ اقتصادی و دنبال آن حقارت شخص در دیدگاه خود و دیگران می شود. همچنین، آماده نبودن زیرساخت های توسعه و از همه مهم تر، کمبود منابع سرمایه، یکی از گزینه های مؤثر و راهبردی در توسعه اشتغال "اشتغال کاربر" است باینکه "اشتغال سرمایه بر" از پایداری بیشتری نسبت به "اشتغال کاربر" برخوردار است ولی از آنجایی که "اشتغال سرمایه بر" مستلزم سرمایه گذاری کلان در بلندمدت است، در کوتاه مدت غلبه بر مشکل بیکاری از این روش مفید و میسر نیست. شدت ناتوانی جسمی بر توانایی فرد برای پیدا کردن کار مناسب تأثیر می گذارد. به این ترتیب، ناتوانی خود از مهمترین مانع یک فرد بزرگسال با یک معلولیت رشدی در جهت کسب نوعی کار است، که معلول با آن مواجه است. بعلاوه، سطح شدت ناتوانی جسمی به شدت بر اشتغال و تجربه کاری اثر میگذارد. عدم

مهارت اجتماعی و توانایی فردی مناسب جهت تعامل با همکاران باعث تصدی کوتاه اشتغال می‌گردد. بعلاوه عدم دسترسی به تسهیلات و وسایل جابجایی مناسب یک مانع عمده در به دست آوردن اشتغال برای بزرگسالان معلول است (گرچی، 1396). همچنین فورد و همکاران معتقدند بدون حمایت و پشتیبانی حامیان همانند خانواده، دوستان و مؤسسات، معلولین قادر به حفظ شغل خود نخواهند بود. درحالی‌که نزدیکان و حامیان اعتقاد به استقلال فرد معلول از یکزمان خاصی دارند. حمایت مناسب در کار از معلولین ازجمله ضرورت‌های موفقیت شغلی آنان است هرچند شدت معلولیت بر کسب درجات عالی تحصیلات مؤثر است ولی تحقیقات نشان می‌دهد که هر چه میزان تحصیلات معلولین بالاتر باشد فرصت کسب شغلی بیشتری خواهند داشت حتی مزایای دریافتی بسته به شدت معلولیت در افراد معلول کاهش داشته است مضافاً اینکه نگرش تعصب‌آمیز به معلولین موقعیت‌های اشتغال کمتری را برای معلولین به همراه داشته است و یا اینکه در مواردی به از دست دادن شغل وی منجر شده است بر مبنای موارد فوق، و آنچه برخاسته از مطالعات پیشین، گزارش‌ها آماری و پایگاههای اطلاعاتی برمی‌آید همگی بیانگر نوعی کشف و شهود در جذب و به‌کارگیری معلولین بزرگسال است. هرچند در پی رکود اقتصادی رسانه‌ها اغلب به گزارش معضلات بیکاری می‌پردازند و عوامل بسیاری وجود دارد که چشم انداز اشتغال در این گروه از جامعه نامساعد نشان می‌دهد. لذا، این مطالعه، به دنبال ارائه راه حل‌هایی در جهت توسعه اشتغال معلولین بزرگسال است. اگرچه این تحقیق نمونه‌هایی از منطقه چهار سازمان بهزیستی کشور انتخاب و به ارزیابی آن می‌پردازد. ولی، مطالعه حاضر بر اساس مطالعات مبانی نظری و یافته‌های پژوهشی و جمع‌بندی نظر نویسندگان و پژوهشگران تأثیر برخی عوامل را به عنوان پیش‌برنده‌ها (راهکارها) که ممکن است در توسعه مشاغل معلولین مؤثر باشد عبارت‌اند از: عوامل مالی، عوامل اعتقادی، عوامل کارجویانه، عوامل خانوادگی، عوامل دولتی و عوامل فردی به عنوان متغیر مستقل، که تأثیر این عوامل بر توسعه اشتغال و راه اندازی کسب‌وکار معلولین که تحت عنوان متغیر وابسته می‌باشد موردسنجش و بررسی قرار گرفته است. (فرهنگ اشتغال معلولان، 1395).

۱۲-۲-۲-نسبت اشتغال و معلولیت

همه معلولین نمی‌توانند شاغل باشند و همه شغل‌ها هم به معلولان تعلق نمی‌گیرد. به اصطلاح معروف نسبت این دو علی‌الوجه است یعنی بعضی از شغل‌ها به بعضی از معلولین اختصاص دارد. در توضیح این نکته لازم است انواع اشتغالات و انواع معلولیت‌ها فهرست و معلوم شود، سپس جاهایی که با هم تباین دارند و جاهایی که با هم اشتراک دارند ترسیم گردد. معلولین از یک نظریه دو دسته غیر قابل توانبخشی و قابل توانبخشی تقسیم می‌شوند. عده‌ای از معلولین شدت معلولیت آنها به اندازه‌ی است که نمی‌توان برایشان برنامه‌های توانبخشی و آماده‌سازی

آنان برای رفتن به سرکار، هر چند کارهای انسان داشت معلولانی که آسیب دیده گردنی و نخاعی هستند و تمامی اعضاء و اندام های آنها تحت فرمان نیست و فلج می باشد و توان انجام کار و شغلی را ندارند. معمولاً این گونه افراد را بنیادهای خیریه با دولت زیر پوشش می گیرند و حقوقتان ماهانه پرداخت می گردد. این گونه افراد از قلمرو، انتقال خارج می باشند. نکته مهم این است که نخبگان و مبتکران در تلاش هستند وسایل و تجهیزاتی بسازند که انسان در هر شرایط با کمک از این وسایل بتواند، امور شخصی و شغلی خود را انجام دهد. ولی به هر حال، افرادی می مانند که معلولیت بسیار شدید دارند و نمی توانند اشتغال داشته باشند. وقتی گفته می شود معلولین از نظر اشتغال مشکل دارند یا وقتی گفته می شود معلولان اشتغال می خواهند دو عنصر معلولیت و شغل برای معلولان نخست باید شناخته شود، و معلوم گردد چه کسانی با چه ویژگی هایی را معلول می خوانیم سازمان جهانی بهداشت در سال ۱۹۸۱م معلولیت را نوعی اختلال بین یک انسان و محیطش تعریف کرد. یعنی اگر انسانی تواند با محیط پیرامونی خود رابطه عادی داشته باشد، در واقع او به نوعی معلولیت مبتلا است. به بیان دیگر، معلولیت عبارت است از: مجموعه ای از عوامل جسمی، ذهنی، اجتماعی با ترکیبی از آنها که به نحوی در زندگی شخص اثر سوم بر جای گذارد و مانع ادامه زندگی وی به صورت طبیعی می شود. چنین فردی اصطلاحاً معلول نامیده شده و غالباً به دلیل عدم امکان زندگی مستقل از نظر شخصی و اجتماعی نیازمند توانبخشی است البته این تعریف در مورد ناشنوایان، نابینایان، معلولین حرکتی و ذهنی به گونه خاص و بر اساس اقتضائات آنها ارائه می شود. معلولیت را در همه فرهنگها به دو روش تعریف کرده اند؛ روش ایجابی و روش سلبی وقتی گفته می شود: بیماری چشم داشت؛ انسداد مجرای گوش، داشتن ویروس فلج اطفال، داشتن اعتیاد به مکان، گرفتگی رگهای با انسداد عروقی همه اینها به جنبه ایجا معلولیت تازه می کند. اما وقتی می گویم نداشتن بینایی، فقدان شنوایی ناتوانی در حرکت و راه رفتن فقدان توانایی در ارتباط با مردم، این موارد به جنبه سلبی معلولیت اشاره دارد. از نظر مفهومی تفاوتی ندارند و هر دو شیوه به یک مفهوم اشاره می نمایند. برخی معلولیت را به صورت اول تعریف کرده اند و بعضی به صورت دوم و بعضی هم ترکیبی از هر دو را عرضه کرده اند اما از نظر واژه گزینی در فرهنگ فارسی معلول و معلولیت و علیل؛ ناتوان و فاقد توانایی و توان خواه و توانیاب در مقابل تانکر و توان بخش، مددجو و مددخواه و مددطلب در مقابل مددگر: یاری جو و یاری خواه در مقابل باریگر و در نابینایان واژه روشندل و بصیر و در گشنه کور ناشنوا به ازای شنیدن و سخن نگفتن و در قدیم کر و لال : فاقد تحرک و حرکتی در گذشته با نام شل با علیل و اکنون اغلب به نام معلول حرکتی شناخته میشود اما در مبحث اشتغال معلولیت و معلول بیاید جوری تعریف شود که اشتغال منظور شود. یعنی تعریف بر اساس اشتغال عرضه شود. بر این اساس معلولینی هستند که درجه معلولیت استان زیاد و توانایی کار ندارند. اینان باید از قانون تأمین اجتماعی برخوردار شوند و حقوق ماهانه و مخارج آنان تأمین گردد. اما گروه های معلولین هستند که ناتوان صد در صد نیستند بلکه درصدی ناتوان و در مقابل برخی امور توانا

می باشند، لازم است شاغل نسبت به هر گروه مشخص شود مثلاً ناشنوایان این پنجاه شغل را می تواند انجام دهند و ترتیب اولویت آنها هم چنین است. اگر این اقدام صورت گیرد به تعریف جدید از معلولیت و معلولان می رسیم. اشتغال یا کاریابی به مجموعه اقدامات و فعالیت هایی گفته می شود که شامل جستجو و پیدا کردن کسب و کار و ایجاد کار و فعالیت درآمدزا برای بیکاران شود. اشتغال ابعاد پیچیده دارد و چون مرتبط به نظام اقتصادی و اجتماعی و فرهنگی موجود است، از ظرفیت ها و مشکلات موجود در این نظامها تأثیر می پذیرد. (تعریف واژه ها؛ سالنامه آماری معلولان کشور، 1398).

عناصر زیربنایی اشتغال معلولان که باید مورد توجه قرار بگیرند عبارت اند از حق حیات حق مشارکت اجتماعی - آموزش ویدیوی مهارت پذیری- حق ورود به بازار کسب و کار (عدم محجوریت)- تعهد دولت و نیکوکاران نفی تبعیض- ضرورت کوشش اشتغال در مواردی مطرح است که این هشت عنصر حضور داشته باشند، ولی اگر این عناصر نباشند و منفی باشد اشتغال هم منتفی خواهد شد. برای مثال اگر حق حیات برای معلولین قائل نباشیم و مثل فلاسفه یونان باستان معلولان را سربار جامعه و موجودات غیر سودمند بدانیم لزوماً به این نتیجه می رسیم که نیاز به شغل و اشتغال هم ندارند، و شغل داشتن فرع بر حیات و زندگی است. اما کسی که زندگی ندارد، در آمد و شغل هم نمی خواهد از دیگر سو آسیب اشتغال، فقدان حیات است، مشارکت اجتماعی موجب شکوفایی اشتغال و برعکس فقدان مشارکت افت جامعه فعال و سرنوشت ساز است، بنابراین اشتغال و فعالیت در زمینه کار مبتنی بر هشت عنصر فوق است. (Loprest P, 2003).

۱۳-۲-۲- توانبخشی حرفه ای

بر اساس تعریف سازمان بین المللی کار، توانبخشی حرفه ای، فرآیندی از خدمات مستمر و هماهنگ توان بخشی است که در ابعاد ارزشیابی و راهنمایی حرفه ای، آموزش حرفه ای، کاریابی و اشتغال، در جهت قادر سازی فرد معلول برای دستیابی و ابقا در شغل مناسب، ارایه می شود. بی تردید هدف از تمام تلاش های توان بخشی این است که افراد ناتوان، با استفاده از امکانات بتوانند در جامعه جذب شوند و بعنوان عضوی مستقل و مفید، در جریان طبیعی زندگی و کار قرار گیرند. توانبخشی حرفه ای در چهار مرحله انجام میشود؛ توانمندی حرفه ای به معنای اطلاع و ارزشیابی و راهنمایی حرفه ای، آموزش حرفه ای، کاریابی و اشتغال و پیگیری آگاهی از راهنمایی حرفه ای و مشاوره شغلی افراد کم توان یا معلول؛ در عین حال به معنای آشنایی با روش ها، فنون و ابزار شناسایی و ارزیابی استعدادها و علایق افراد کم توان یا معلول، عوامل موثر بر آموزشهای حرفه ای و اشتغال معلولین، آشنایی با انواع معلولیت ها و شناسایی حرفه ای معلولین، آگاهی از - ویژگیهای خاص در معلولین برای احراز مشاغل مختلف، آگاهی از انواع اشتغال معلولین، آشنایی با مراکز فنی مقابله نامه ها و توصیه نامه های مرتبط با توانبخشی حرفه ای

و اشتغال معلولین و بالاخره آشنایی با مشاغل خانگی و کار از راه دور و متناسب با توانمندی های معلولین و توانایی ارائه طرح های اشتغال زا برای آن هاست (حسینیان و طباطبایی، 1388:122) مشاوره شغلی: مشاوره شغلی عبارت است از تعیین یک حرفه که با استعدادها و امکانات و خصوصیات روانی و جسمی فرد سازگار و هماهنگ باشد. به عبارتی در این شاخه راهنمایی و مشاوره دو دسته اطلاعات مورد بررسی قرار میگیرند، یک دسته اطلاعات مربوط به مشاغل و دسته دیگر اطلاعات مربوط به ویژگیها و استعدادهای فرد و در جریان مشاوره تلاش میشود تا هماهنگی و تناسب بین این دو دسته اطلاعات مشخص شود و تعیین گردد تا چه اندازه ای شرایط مربوط به یک حرفه با توانایی ها و ویژگی های فرد سازگاری دارد (شفیع آبادی، 1381). لذا هدف مشاوره شغلی رشد توانایی کشف فرصت های شغلی توسط افراد و دستیابی فرد به شغلی است که برای او رضایت، موفقیت، سازگاری، انگیزش و پیشرفت را در بر داشته باشد. به نظر سوپر (1985) هدف مشاوره شغلی دستیابی به بلوغ حرفه ای است، بلوغ حرفه ای یعنی داشتن آگاهی نسبت به مشاغل، شناخت خود، خودپنداری روشن شغلی، توانایی تصمیم گیری در مورد شغل آینده، مسئولیت پذیری، خود اتکایی در کشف فرصت های شغلی، خلاقیت در فرآیند جستجوی شغل (زونکر، 2006). بر اساس رویکرد میچل، لیون و کرامبولتز (1991) هدف مشاوره شغلی عبارت است از کمک به فرد برای گسترش توانایی ها و نیازهای خود، کسب آمادگی لازم برای تغییر به منظور به دست آوردن کسب و کار، بالا بردن عملکرد شغلی، آماده سازی افراد برای مقابله با مشکلات و مسائل شغلی است (صمدآقایی، 384).

14-2-2-1 NGO ها و معلولان

خوشبختانه در سالهای اخیر با توجه به افزایش تعداد NGO های معلولان، این سازمان های غیر دولتی تا حدودی توانسته اند بعنوان (voice) عمل کرده و مسائل و مشکلات معلولان را به مسئولان ارائه دهنده خدمات به معلولان و یا نمایندگان محترم مجلس منتقل نمایند. تلاش NGO ها در رابطه با تهیه و تدوین قانون جامع حمایت از معلولان و الحاق ایران به کنوانسیون جهانی حقوق معلولان قابل توجه بوده اما در مقابل سازمان های ارائه دهنده خدمات معلولان متاسفانه با ارائه اعتبارات اندک در این مورد بسنده نموده و کمتر از طرح ها و برنامه هایی که سازمان های غیر دولتی ارائه می دهند، استفاده می گردد. در صورتی که:

1. NGO های معلولان در مناطق محروم تاثیر پر رنگ تری داشته است، یعنی جایی که ممکن است نماینده ای رسمی دولت حضور نداشته باشد.

¹ Non Governmental Organization

2. NGO ها با هزینه کمتری عملیات خویش را انجام می دهند چرا که ماهیتی داوطلبی دارند و هزینه بالا سری فنی کمتری نیز دارند.

3. NGO ها بوسیله کار با گروه های جامعه به عنوان شرکاء مشارکت محلی را ارتقاء می بخشند و بر ابتکارات خودیاری محل و برنامه ریزی محلی تاکید دارند.

4. NGO ها متناسب با نیازها و شرایط موجود برای معلولان قادر به تعیین اهداف استراتژی های مناسب و ارائه ای برنامه منطبق با نیاز معلولان می باشند. (سیدنقوی، 1384)

۱۵-۲-۲-دفا تر کاریابی اشتغال برای معلولان

موضوع اشتغال باعث گردیده است که دغدغه های آن بخصوص برای معلولان، سازمان های ذیربط را به این امر وا دارد که در راستای مبارزه با بیکاری و همچنین هموارسازی مسیر اشتغال، اقداماتی را انجام دهند. توجه به اشتغال و توانمند سازی شغلی مددجویان و معلولان در سازمان بهزیستی از اهمیت و جایگاه ویژه ای بر خوردار است. کمک به راه اندازی طرح های خود اشتغالی و تجهیز و توسعه زمینه های کسب و کار موجود و اشتغال به کار (کاریابی) و آموزش های فنی و حرفه ای از جمله راهکارهای نیل به هدف عالی سازمان که همانا خود کفایی، استقلال و عدم وابستگی آنان به حمایت های مالی مستقیم دولت می باشد، است. در همین راستا، فعالیت هایی را برای بهبود وضعیت موجود می بایست انجام داد که تعدادی از آن ها عبارت اند از:

- شناسایی معلولان و مددجویان توانا و جویای کار و جمع آوری و ثبت مشخصات آنان در بانک اطلاعاتی.
- مصاحبه و مشاوره شغلی و تشکیل پرونده کار و اشتغال برای جامعه هدف سازمان. پرداخت تسهیلات خود اشتغالی از منابع موجود.
- شناسایی کارفرمایان متقاضی نیروی انسانی و سوق دادن تقاضای آنان در جهت نیروی کار از بین جامعه هدف سازمان.
- کاریابی از طریق تعامل با دستگاه های دولتی، بخش های غیر دولتی و خصوصی.
- ایجاد تعامل با سازمان فنی و حرفه ای در جهت آموزش جامعه هدف.
- پرداخت یارانه جبران کارایی معلولان به کار فرمایانی که اقدام به جذب افراد معلول می نمایند.
- برگزاری دوره های آموزشی رابطان اشتغال در کل استان.
- برگزاری دوره های آموزشی آمادگی شغلی جهت معلولان و مددجویان. (ترکمان، 1381).

۱۶-۲-۲- طرح اشتغال معلولان در منزل

در سال های اخیر، طرحی تحت عنوان "اشتغال معلولان در منزل"، بصورت آزمایشی در بعضی از استان های کشور انجام گرفته است. با توجه به اینکه بعضی از مشاغل را می توان بصورت دورکاری انجام داد و نیازی به حضور فیزیکی فرد در محور خاصی نیست، لذا می توان بعضی از مشاغل را در منزل انجام داد. این طرح برای نخستین بار در استان یزد و تحت حمایت سازمان بهزیستی آغاز شد. در این طرح، سازمان بهزیستی؛ هزینه های سخت افزاری و نرم افزاری، آموزش و تهیه لوازم اداری برای اشتغال معلولان در منزل را فراهم می کند. مشاغلی که برای این طرح در نظر گرفته است آن دسته از مشاغلی هستند که حضور فیزیکی در محو کار مدنظر نیست و مهارت های فکری و تجربیات فرد معلول مدنظر است. از ویژگی های دیگر این طرح آن است که فاصله مکانی در اشتغال مطرح نیست و همه افراد مشغول به کار می توانند بصورت مجازی با هم در ارتباط باشند، در صورتی که اینگونه طرح ها با موفقیت روبرو شوند می توان آن ها را به تمامی کشور تعمیم داد. (فرهنگ اشتغال معلولان، 1395).

۱۷-۲-۲- توانبخشی مبتنی بر جامعه (CBR^۲)

CBR راهبردی است در درون برنامه توسعه جامعه در جهت توانبخشی، برابرسازی فرصت ها و الحاق اجتماعی معلولان، که از طریق تلاش های مشترک آن ها، خانواده هایشان، سازمان ها، جامعه و سایر مؤسسات خدمات رسانی دولتی، غیر دولتی، آموزشی، شغلی، اجتماعی و ... اجرا می شود. از اهداف فراروی CBR، تضمین توانمندسازی معلولان در به حداکثر رساندن توانایی های جسمی و روانی خود برای دستیابی به فرصت ها و خدمات موجود در جامعه، اشتغال مناسب، تامین معیشت و همچنین فعال کردن جوامع به منظور بهبود بخشیدن و حمایت از حقوق انسانی افراد معلول از طریق تغییر در جامعه (سازمان بهزیستی کشور، 1388).

۱۸-۲-۲- خدمات توانبخشی مبتنی بر جامعه

CBR برای خدمت رسانی به معلولان، شش حوزه را دنبال می کند که هر یک به نوبه خود معضلی را از زندگی فرد معلول بهبود می دهد. در این خدمات شش گانه، موضوع اشتغال و کارآفرینی نیز مطرح است که جنبه اقتصادی بودن آن موجب گردیده است که این خدمت، از نظر اهمیت، بر سایر حوزه ها سایه افکند. این خدمات شش گانه CBR، بصورت زیر می باشند که هر کدام به صورت مختصر توضیح داده شده است (سازمان بهزیستی کشور، 1388).

² Community Based Rehabilitation

آموزش در خانواده: مجموعه فعالیت های آموزشی است که با استفاده از کتابچه های آموزشی و یا مشاوره حضوری کارشناسان پایش گر به منظور ایجاد آگاهی در زمینه های همچون بهداشت، مهارت های روزمره و غیره صورت می گیرد.

آموزش خارج از خانواده: مجموعه اقدامات آموزشی است که خارج از محیط خانواده و با استفاده از امکانات آموزشی جامعه نظیر مدارس، مهد کودک ها، مراکز حرفه آموزی، دانشگاه، نهضت و آموزش های غیر رسمی، ارائه می گردد.

ارجاع: فرآیندی است که طی آن افراد معلول به منظور دریافت خدمات تخصصی تر در زمینه امور درمانی و توانپزشکی به سطوح بالاتر معرفی می شوند.

تامین وسایل کمک توانبخشی: وسایل کمک توانبخشی مورد نیاز معلول تهیه و با آموزش نحوه صحیح استفاده از این وسایل کارایی لازم ایجاد می شود.

اشتغال و کار آفرینی: پس از پایدار شدن وضعیت فرد معلول با توجه به توانایی های وی و امکانات محلی، شغلی مناسب انتخاب می گردد و پس از طی دوره حرفه آموزی با تامین ابزار کار و سرمایه اولیه شروع به کار می نماید. **حمایت های اجتماعی:** از طریق دریافت کمک های موردی و یا مستمر، زمینه تقویت توان اقتصادی برایشان فراهم می گردد.

۱۹-۲-۲- علل و عوامل موثر بر بیکار

در یک بررسی کلی با توجه به پیشینه تحقیقات انجام شده در زمینه بیکاری، علل و عوامل ریشه ای بحران بیکاری از نظر ذیل قابل تاویل مینماید:

الف) روال صنعتی شدن و حرکت کردن از روستاها به شهرها: صنعتی شدن و رواج اقتصاد پولی که از هم پاشیدگی جامعه های قدیم روستایی را به دنبال داشت، یکی از عوامل رشد سریع جمعیت بود و سهم خود را از هم پاشیدگی نظام سنتی را سرعت بخشید. همزمان با رشد جمعیت، سیل مهاجرت های بزرگ از سوی روستاها به شهرها ادامه خواهد یافت. مهاجرت از مناطق روستایی نیز، موجب تثبیت وضع اقتصادی این روستاها نشده است. نرخ رشد جمعیت روستاها همچون گذشته همچنان بالاست و هر روز مشکلی بر مشکلات افزوده میگردد. نیروهای جوان و فعال مهاجرت می کنند و آنها که می مانند نیروی کافی ندارند تا کشاورزی در روستا را رونق دهند. از سوی دیگر، مناطق شهری بزرگ هم برای پذیرش توده های نیروی روستایی روز به روز با مشکل بیشتری روبرو می شود و در نتیجه افزایش بی رویه بیکاران شهری را در پی خواهد داشت و همچنین در شهرها امکانات

اشتغال برای روستاییان وجود ندارد و امید دستیابی این افراد به سطح زندگی مورد انتظار، نیز روز به روز کمتر می شود (فرایندی 12-1377:13، صیدایی، 1390:216).

ب) رشد جمعیت: رشد سریع جمعیت در کشورهای در حال توسعه، سبب گسترش ابعاد بیکاری آشکار و پنهان خواهد بود. همراه رشد جمعیت، نسبت افراد قادر و مایل به کار به کل جمعیت افزایش خواهد یافت اما به علت فقدان منابع مکمل، توسعه مشاغل جدید محدود است. نتیجه این عمل آن است که همراه با رشد جمعیت، کار، بیکاری پنهان و آشکار افزایش می یابد.

پ) ناتوانی بخشهای دولتی در جذب فارغ التحصیلان دانشگاهی: بر اساس آمار و اطلاعات موجود، کشورها در طول سالیان گذشته هرگز توان جذب نیروهای تحصیل کرده را نداشته و همان تعداد نیروی کار جذب بازار کار شده اند، اکثرا در شغلی نامتناسب با رشته خود به فعالیت مشغولند که این امر تا حدی ناشی از رشد بی برنامه پذیرش دانشجو در رشته های مختلف تحصیلی بدون توجه به نیاز بازار کار کشور می باشد که به نوبه خود در افزایش نرخ بیکاری عاملی موثر به شمار می رود (اکبری پور، 1383:12).

ت) پایین بودن نرخ سرمایه گذاری و عدم تناسب توزیع امکانات در مناطق مختلف کشور: در کشورهای جهان سوم دولت ها از جهت منابع مالی محدودیت زیادی دارند، ناگزیرند که امکانات مالی خود را تنها در شهرها صرف کنند و چون شهر و روستا نمی توانند هماهنگ رشد یابند، جمعیت از روستاهای عقب مانده به مراکز شهری سرازیر میشوند. در واقع عدم تعادل در زمینه فرصت های اقتصادی بین بخش های روستایی و نیز برخی از شهرهای کوچک از یک سو و شهرهای بزرگ با امکانات بیشتر از سوی دیگر، سبب گسترش مهاجرت به شهرهای بزرگ شده است. از آنجا که بخش تولیدی، قادر به جذب نیروی کار مهاجر روستایی نیستند، لذا نیروی کار، جذب بخشهای غیرمولد و عمدتا واسطه گری گردیده اند.

ث) وجود بیکاری پنهان: در تعریف بیکاری پنهان گفته اند که بیکاری پنهان شامل افراد فعال و ظاهرا مشاغلی است که نقش عمده ای در تولید یا پیشرفت کار ندارد و یا حذف آنها خللی عمده بر گردونه کار وارد نمی آید. در مواردی چند نیروی انسانی زاید در بازار کار را بیکاری پنهان می خوانند چرا که این پدیده موجبات عرضه نیروی کار فراوان را فراهم میسازد و از طرفی کارگرانی که مزد کافی دریافت نمیدارند، به کاهش تولید دست میزنند و در نتیجه نیروی کار به طور کامل مورد استفاده قرار نمی گیرد.

ج) انتخاب تکنیکهای سرمایه بر به جای کاربر: امروزه با گسترش صنایع سازمان های تولیدی و اجبار اقتصادی در تولیدات انبوه کارفرمایان، تغییر نیروی کار از کاربر به سرمایه بر معضلی به نام بیکاری به وجود آورده گریبان

گیر کشورهای صنعتی و غیرصنعتی شده است. در بازار نیروی کار از دست دادن مشاغل از طریق جایگزینی نیروی ماشین و تکنیک های انجام کار، بیکاری تکنولوژیکی لقب گرفته است به جای کارگر ماشین و به جای نیروی مکانیکی و یا الکترونیکی استفاده می شود (قلیپور، 1381:38)

۱۹-۲-۲- مفهوم مزیت نسبی

اصل برتری نسبی می گوید کل تولید گروهی از افراد، یک اقتصاد، و یا گروهی از ملت ها زمانی پیشینه است که تولید هر کالا توسط فرد یا بنگاهی انجام شود که کمترین هزینه فرصت را دارد. اگرچه آدام اسمیت در کتاب ثروت ملل خود از برتری نسبی یاد کرده است ولی در آغاز سده نوزدهم دیوید ریکاردو اقتصاددان بزرگ انگلیسی این اصل را گسترش داده است. پیش درآمد با اندکی تامل در زندگی خود متوجه می شوید که هر روز برای فراهم کردن کالاها و خدماتی که از آنها لذت می برید به تعداد زیادی از افراد وابسته هستید که اکثر آنها را نمی شناسید. چنین وابستگی متقابلی از آنجا امکان پذیر است که افراد با یکدیگر مبادله می کنند. افرادی که تلاش می کنند تا برای شما کالا و خدمات تهیه کنند، نه از روز بخشش و دلسوزی چنین کاری انجام می دهند و نه دولت آنها را مجبور کرده است که چنین کاری انجام دهند. بلکه آنها برای شما و مصرف کنندگان دیگر کالا و خدمات فراهم می کنند تا چیزی در مقابل آن دریافت کنند. امروزه در اکثر کشورهای دنیا، بسیاری از کالاها و خدمات مصرفی از خارج وارد می شوند، و بسیاری از کالاها و خدماتی که در داخل تولید می شوند به خارج صادر می شوند. مزیت نسبی وابستگی متقابل بین افراد، ملت ها و... را توضیح می دهند. همانگونه که خواهیم دید، منافع حاصل از مبادله، خواه کوتاه کردن موی سر در پیرایشگاه محلتان باشد و خواه خریدن پیراهنی باشد که در آن سر دنیا تولید شده باشد، بسیار به هم شبیه است. مفهوم مزیت نسبی، ابتدا در زمینه تجارت بین الملل به کار برده شد، به طوری که دیوید ریکاردو، در نوشته های خود در قرن نوزدهم میلادی، اینگونه نتیجه گیری می کند که نفع هر کشوری در این است که به تخصصی شدن در تولید و ارائه کالاها و خدماتی بپردازد که در آن بهترین است و با مبادله مازاد آن با کشورهای دیگر، نیاز خود به کالاها و خدمات دیگر را تامین کند (که آنها نیز در تولید و ارائه آنها بهترین اند. مللی که سعی می کنند خودکفا باشند در واقع به نوعی فقر را در میان مردم خود گسترش می دهند، چرا که با تولید کالاهایی که در تولید آنها بهترین نیستند، آن کالا را با قیمتی بالاتر از قیمتی که کشورهای دیگر می توانستند ارائه دهند به مردم خود می فروشند، در حالی که می توانستند با آزاد گذاشتن مردم شان برای تولید کالاهایی که در تولید آنها بهترین اند، نهایت بهره وری و سود را از آن ایشان سازند. چیزی که ریکاردو سعی در بیان آن دارد، این است که یک کشور می تواند در تولید دو کالا مانند پارچه و نوشابه، از یک شریک تجاری بهتر باشد، ولی باز هم برای آن کشور بهتر است که در تولید کالایی تخصصی شود که «نسبت» به شریک تجاری و

کالای دیگر، بهتر آن را تولید می‌کند. و این جایی است که واژه نسبی در عبارت مزیت نسبی موجودیت می‌یابد. (مصطفوی، 1387). بدین ترتیب هر کشوری با تخصصی شدن در تولید کالایی که نسبتاً مزیت بیشتری در تولید آن دارد، می‌تواند دیگر کالاهای مورد نیاز خود را با مبادله مازاد تولید خود با مازاد تولید دیگر کشورها تامین کند. تخصصی شدن و انجام مبادله باعث می‌شود که هر یک از کشورها بتوانند بیشتر از حالتی که هر کدام خود به تولید هر دو کالا بپردازند، مصرف کنند. همین منطق برای شرکای تجاری بیشتر نیز صادق است. تجارت آزاد در میان ملت‌ها باعث افزایش رفاه تمامی طرفین تجاری می‌گردد. جالب اینجاست که استدلال ریکاردو، پا بسیار فراتر از تجارت بین‌الملل نیز می‌گذارد. بدین ترتیب که می‌توانیم همان منطق را برای افراد نیز به کار ببریم. افراد می‌توانند با تخصصی شدن در فعالیت‌های تولیدی خاص و مبادله مازاد آن با دیگر کالاها مصرف خود را بیشتر کنند. برای مثال من در زمینه تولید «خدمات آموزشی اقتصادی» تخصصی شده‌ام. ولی من خودم همه آن را لازم ندارم پس مازاد آن را به دانشگاه سنت لاورنس می‌فروشم و این نهاد در عوض به من حقوق می‌دهد و من با این پول به خرید مواد غذایی، مسکن، لباس، اتومبیل و ... می‌پردازیم. هر فرد یا سازمانی که من از آن چیزی می‌خرم، در تولید کالا یا خدمتی تخصصی شده است که مزیت نسبی بیشتری برایش دارد و مازاد آن را به من و دیگر خریدارانش می‌فروشد. پروسه تخصصی شدن که در نتیجه مزیت نسبی اتفاق می‌افتد و پدیده‌هایی که به تبع آن به وجود می‌آیند (تقسیم کار و مبادله)، راهی است که تجارت آزاد میان افراد، بنگاه‌ها و خانوارها از طریق آن، همه ایشان را منتفع می‌سازد. چیزی که در سطح ملل کار می‌کند، به همان ترتیب در سطح افراد نیز کار خواهد کرد و بالعکس. و از میان ملت‌ها، بازارها به افراد اجازه خواهند داد تا چیزی را که بیشترین مزیت نسبی را برای آنها دارد تولید کنند و مازادش را آزادانه به کسانی که متقاضی آن هستند بفروشند. به این نکته جالب در قیاس افراد و کشورها دقت کنید: وقتی کشوری بیشتر از صادراتش، واردات داشته باشد می‌گوییم این کشور دچار «کسری تجاری» شده است و این معمولاً باعث نگرانی ما می‌شود. ولی وقتی من از بقالی سر کوچه غذای بیشتری نسبت به خدمات آموزش اقتصادی که به او می‌فروشم، «وارد» می‌کنم، کسی نگران کسری تجاری من با بقال سر کوچه نمی‌شود. در واقع چنین «کسری‌هایی» (از جمله «کسری تجاری» برچسب دیگری بر تخصصی شدن و فرآیند مبادله است که مرا قادر می‌سازند تا کالاها و خدمات دیگر را که خودم با قیمت بسیار بالاتر می‌توانم تولید کنم، بتوانم از کسانی تهیه کنم که در تولید آنها بهترین‌اند. سوال جالبی است اگر بپرسیم که چرا ما برای این پدیده میان افراد ارزش بسیاری قائلیم ولی در میان کشورها آن را مذموم و مقبوح می‌انگاریم؟ تولید با مزیت نسبی همچنین باعث افزایش آرامش و صلح‌جویی در روابط انسان‌ها می‌گردد. وقتی افراد تخصصی می‌شوند و به مبادله می‌پردازند، به یکدیگر وابسته می‌شوند. من برای تامین بخشی از مواد غذایی خود به بقال سر کوچه وابسته‌ام. دانشجویانم برای تامین آموزش خود به من وابسته‌اند. این فرم از همکاری اجتماعی انگیزه افراد برای آسیب رساندن

به شرکای تجاری خود را کاهش می دهد، چرا که آنها برای تامین نیازهای مختلف خود به یکدیگر وابسته اند. در اینجا نیز آنچه برای افراد صدق می کند برای کشورها نیز صادق است: کشورهایی که با تجارت آزاد با یکدیگر به یکدیگر وابسته شوند، بسیار کمتر مایلند که با هم وارد جنگ شوند. بدین ترتیب با پیش رفتن هر چه بیشتر فرآیند بین المللی تخصصی شدن در نتیجه تجارت آزاد، راه برای برقراری صلح جهانی نیز هموارتر خواهد شد. و از طریق همین تخصصی شدن و مبادله است که «تفاوت از یک نفرین به یک موهبت تبدیل می شود.» این روزها صحبت از خوبی های تنوع و گوناگونی مد شده و جای تاسف دارد که در بیشتر این بحث ها توجه بسیار کمی به اقتصاد می شود. می گویم متأسفانه چون با درک مفهوم مزیت نسبی است که می توانیم بفهمیم اقتصاد چه کمکی به آشکار شدن شاید مهم ترین مزیت تنوع می کند: وقتی مردم آزاد باشند تا با مزیت نسبی تولید کنند و سپس به مبادله آن بپردازند، تنوع انسانی به منشا رفاه فزاینده مادی و بهبود روابط صلح جویانه میان آنها مبدل می گردد. هر چه آزادی بیشتری به مردم برای شرکت در فعالیتهای بازار دهیم، بیشتر، تنوع و گوناگونی انسان به موهبتی برای افزایش رفاه و بهبود صلح تبدیل می شود. مزیت نسبی عبارت است از توانایی یک کشور در تولید و صدور کالایی با هزینه نسبی کمتر و قیمت ارزانتر. به این مفهوم که هر کشوری که در کالای خاصی مزیت نسبی دارد، در تولید و صادرات آن کالا تخصص پیدا خواهد کرد و در مقابل، کالاهایی را که در آن ها مزیت نسبی ندارد از سایر کشورهایی وارد خواهد کرد تا نیاز تقاضا کنندگان را پاسخگو باشد. اگر این تعریف از مزیت نسبی را بپذیریم، در آن صورت وجود صادرات می تواند نشانه دهنده مزیت نسبی در کال های صادراتی و وجود واردات نشان دهنده عدم مزیت نسبی در کالاهای وارداتی باشد. ولی ماهیت آمارهای تجارت بین المللی به گونه ای است که در ارزیابی تجربی از مزیت نسبی بر حسب کالا ها مسائل و مشکلاتی را پدید می آورد. براساس این اطلاعات، اغلب کشورها هم صادر کننده و هم وارد کننده یک گروه خاص از کالا ها می شوند لذا اندازه گیری های واردات و صادرات را به عنوان یک شاخص مستقیم از مزیت یا عدم مزیت نسبی بی اعتبار می کند. به علاوه، جریان های حقیقی تجارت بین الملل نسبت به شرایط ایده آل تجاری (الگو های مزیت نسبی در محیط تجارت آزاد) بسیار متفاوت و پیچیده تر است. مزیت نسبی در تولید (قیمت تمام شده یا هزینه) به دو گونه بالفعل و بالقوه قابل بررسی است. مزیت نسبی بالفعل به بررسی مزیت نسبی کالا یا بخش خاصی می پردازد که در دوره زمانی و مرز جغرافیایی تعریف شده ای، تولید آن بطور بالفعل محقق شده باشد. از سوی دیگر، مزیت نسبی بالقوه به بررسی مزیت نسبی کالا یا بخش خاصی می پردازد که تولید در دوره زمانی و مرز جغرافیایی تعریف شده ای، بطور بالفعل محقق نشده باشد. ولی بطور بالقوه قابلیت تولید داشته باشد. همچنین هریک از آن دو، به گونه اسمی (جاری یا پولی) و حقیقی قابل محاسبه هستند، حالت (اسمی) به موردی اطلاق می شود که در محاسبات و بررسی ها از قیمت های حاکم بر بازار فعلی عوامل تولید (اعم از کار، سرمایه، مدیریت، تکنولوژی، ارز و...) و کالا استفاده شود، ولی در حالت حقیقی

از قیمت های حقیقی (قیمت در تعادل یا قیمت در شرایط رقابت کامل) یا سایه ای (قیمت هایی که بیانگر هزینه فرصت از دست رفته کالا یا منبع خاص است) عوامل تولید و کالا استفاده شود. بدین ترتیب، چهار حالت برای بررسی مزیت نسبی می توان در نظر گرفت (مزیت نسبی چهارگانه):

- مزیت نسبی بالفعل اسمی: قیمت های جاری (وضعیت موجود) است و تولید کالا در مرز تعریف شده محقق شده است
- مزیت نسبی بالفعل حقیقی: قیمت ها سایه ای یا حقیقی (وضع مطلوب) است و تولید کالا در مرز تعریف شده محقق شده است.
- مزیت نسبی بالقوه اسمی: قیمت ها جاری است و تولید کالا در مرز تعریف شده محقق نشده است.
- مزیت نسبی بالقوه حقیقی: قیمت ها سایه ای یا حقیقی هستند و تولید کالا در مرز تعریف شده محقق نشده است.

حالت چهارم، وضعیت مطلوب را از همه جهات متعارف، مورد توجه قرار می دهد یعنی وضعیتی را که صنعت یا محصولی خاص توانایی رسیدن به آن را دارد. بنابراین نتیجه گرفته می شود که بررسی مزیت نسبی به خوبی وضعیت موجود و وضعیت مطلوب را پوشش می دهد، و می توان با ابزاری که در دسترس سیاستگذار است، از وضعیت موجود به سمت وضعیت مطلوب حرکت کرد. می توان گفت که اگر مزیت های نسبی به درستی شناسایی شوند و در عمل نیز محقق گردند، روند توسعه، اعم از آن که استراتژی توسعه اقتصادی، عبارت از جایگزینی واردات، تشویق صادرات، و یا تلفیقی از آنها باشد، سریع و پایدار خواهد بود. همچنین، این شناسایی در کاهش و رفع معضلاتی از قبیل کسری تراز پرداخت ها، بیکاری و... مثمر ثمر است. لذا شناسایی مزیت های نسبی، راهنمایی مطمئن و عاملی جذاب برای سرمایه گذاری های داخلی و خارجی خواهد بود. در واقع، شناسایی مزیت های نسبی هر منطقه استفاده بهتر از امکانات موجود است که با تحقق این امر، توسعه منطقه تسریع می شود. (سلیمیان، 1384).

۲۰-۲-۲- جنبه های کاربردی مزیت نسبی

مفهوم مزیت نسبی مقول های است که تحت شرایط زمانی و مکانی قرار نمی گیرد، یعنی در هر زمان و هر مکانی برای اینکه به خوبی بتوان از منافع تجارت بین الملل منتفع شد بایستی صادرات بر مبنای مزیت نسبی باشد. مضافاً این که از لحاظ نظری علت مبادله را به خوبی تبیین می کند، اما در عمل چنانچه از این نظریه برای شناخت مزیت های نسبی یک کشور استفاده شود مشکلات زیادی پیش رو خواهد بود، مضاف بر آن در زمینه هایی که

مزیت نسبی را بتوان ایجاد کرد نیز چیزی ارائه نمی دهد. ضمن آنکه نظریه مزیت نسبی فقط تا حدودی شرایط تولید را با فروض بسیار ساده کننده در نظر می گیرد و براساس آن روابط تجاری را تبیین می کند. از طرف دیگر ، عوامل و عناصر مختلف بعد از مرحله تولید را نادیده می گیرد. مقوله مزیت نسبی از دیدگاه شناخت یا ایجاد را می توان بدین صورت بیان کرد که یک کشور در چه زمینه هایی دارای مزیت نسبی است؟ در مراحل پیچیده تر ، این مسئله بدین صورت است که در چه زمینه های می توان مزیت نسبی را ایجاد کرد؟ به هر حال، شناخت یا ایجاد مزیت نسبی از اهمیت اساسی برخوردار است. مخصوصاً اینکه به دلایلی چون پیشرفت تکنولوژی، ممکن است مورد یا مواردی که در آن مزیت نسبی وجود دارد تغییر یابد. (محمدی، 1395). گرچه بیان تئوریک مسائل یاد شده ممکن است ساده باشد اما تبیین جنبه های کاربردی آن پیچیدگی زیادی دارد، و مستلزم آن است که در هر یک از مراحل فرآیند صادرات ، عوامل و عناصر مختلفی را مدنظر قرارداد. بنابراین وجود مزیت نسبی در مرحله تولید، نمی تواند شرط کافی برای به رهگیری کامل از مزیت های نسبی باشد بلکه تنها می تواند شرط لازم باشد. شرط کافی زمانی مهیا می شود که مراحل و تقاضای بازارهای صادراتی نیز فراهم باشد. در هر صورت برای اینکه بدانیم در هر مرحله چه عناصر و عواملی را باید مدنظر قرارداد می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

الف) در زمینه تولید: نظریه های سنتی تجارت بین الملل اصولاً مزیت نسبی را در زمینه تولید مورد بحث قرار داده اند. برای نمونه نظریه بهره مندی از عوامل تولید، مزیت های نسبی هر کشور را در تولید و صدور کالا یا کالاهایی تبیین می کند که آن کشور برای تولید آن کالا یا کالاهای از عوامل تولید فراوان و ارزان بیشتر استفاده می کند. بنابراین عوامل تولید و کم و کیف آن را بایستی شناسایی کرد، چنانچه کشوری دارای نیروی کار فراوان باشد. انتظار می رود از نیروی کار ارزان برخوردار باشد. در این شرایط اگر کشور موردنظر، کالایی که تولید آن، نیروی کار نسبتاً بیشتری را لازم داشته باشد، تولید کند در این زمینه مزیت و برتری خواهد داشت و در صورت صادرات این کالاها، می تواند از منافع تجارت خارجی منتفع شود. همین مزیت نسبی با توجه به پیشرفت تکنولوژی و استفاده وسیع از آدَمک های آهنی بجای نیروی انسانی موجب می شود که برتری نسبی تغییر یابد و در واقع نوع کالا یا کالاهایی که قبلاً در آن، مزیت نسبی وجود داشته دیگر مزیت نداشته باشد.

ب) عرضه به بازارهای جهانی (مرحله صدور):

وجود مزیت نسبی در زمینه تولید شرط لازم برای بهره گیری از مزیت ها است . برای استفاده از مزیت های نسبی بایستی بتوان کالاهای تولید شده را به بازارهای مصرف جهانی عرضه کرد. در این مرحله چند عامل عمده تاثیر گذار وجود دارد؛ تقاضای خارجی، حمل و نقل، بیمه، بازاریابی و تبلیغات از جمله این عوامل هستند. بعد از آنکه کالا تولید شد و آماده انتقال به بازارهای مصرف شد بین مرحله تولید و بازار های مصرف خارجی مجموعه عواملی وجود دارد که بعضاً استفاده از مزیت نسبی را شدیداً متاثر می سازند. عوامل عمده تاثیر گذار در این مرحله عبارتند

از: حمل و نقل، انبارداری، بسته بندی، بیمه، بازاریابی و تبلیغات و سایر عوامل که تاثیر قابل ملاحظه ای بر صادرات دارند. به عنوان مثال چنانچه نظام حمل و نقل مناسبی وجود نداشته باشد چه بسا امکان جمع آوری بسیاری از تولیدات قابل صدور میسر نشود و یا بسته بندی که امروزه نقش زیادی در تجارت جهانی دارد، بگونه نامناسبی باشد، بدون شک آینده صادرات این قبیل کالاها امیدوار کننده نخواهد بود.

از سوی دیگر، وجود هریک از عوامل مزبور که سبب ایجاد هزینه برای کالاهای صادراتی شود موجب افزایش قیمت تمام شده کالاهای صادراتی شده و بنابراین بخشی از مزیت و برتری نسبی در زمینه تولید خنثی خواهد شد.

ج) در زمینه تقاضا:

از نقطه نظر تقاضا، عوامل مختلفی مطرح است که بایستی مورد توجه قرار گیرد از جمله کشش پذیری و تغییر تقاضای کالاهای صادراتی و محدودیت ها و موانع ایجاد شده برای ورود به بازارها صادراتی. هریک از عوامل فوق ممکن است اثرات تعیین کننده ای بر صادرات به جا گذارد. امروزه با ابزار و روش های مختلفی از جمله تبلیغات، سلیقه مصرف کننده تحت تاثیر قرار می گیرد. در نتیجه در موارد متعددی تولیدکنندگان و فروشندگان قادرند تقاضای کافی برای کالاهای خود ایجاد نمایند. مع‌هاذا از این نظر ضمن آنکه رشد جمعیت و افزایش درآمد بر میزان تقاضا اثر می‌گذارد، تغییر سلیقه از کالاها دیگر به کالای موردنظر نیز اهمیت یافته است.

بنابراین باید شاخص‌هایی را در نظر گرفت که به کمک آن بتوان آینده تقاضای کالاهای صادراتی را مشخص نمود. معمول ترین این شاخص‌ها کشش تقاضا می باشد. در واقع با استفاده از کشش تقاضا میتوان تعیین نمود که چه نوع کالاهایی دارای چشم انداز بهتری خواهند بود و سپس براساس آن به سراغ تعیین مزیت‌ها نسبی کشور (به ویژه ایجاد مزیت نسبی) رفت. لازم به ذکر است که تقاضای مورد بحث در اینجا تقاضای خارجی است. گرچه تقاضای داخلی نیز اثرات مشابهی از این لحاظ دارد. مهمتر آنکه از تقاضای داخلی می توان به‌عنوان یک امکان برای رقابتی کردن تولیدات قابل صدور استفاده کرد. در این راستا بایستی تقاضای داخلی را به سوی کالاهای جانشین سوق داد تا به اندازه کافی کالا جهت عرضه ایجاد شود. از لحاظ نظری کالاهایی که از کشش درآمدی بالا برخوردارند چشم انداز بهتری برای صدور دارند. چرا که هر قدر کشش بیشتر باشد، با افزایش سطح درآمد، تقاضای مصرف‌کننده با نرخ بیشتری افزایش می‌یابد. محصولات جانشین و رقیب و حتی مکمل نیز از جمله مقولاتی است که تقاضای خارجی کالاهای صادراتی را متاثر می سازد؛ یعنی چنانچه محصول کاملاً جانشین برای کالای صادراتی تولید شده و به بازار عرضه شود، مسلماً تقاضا برای کالای صادراتی دچار نقصان خواهد شد. همین مسئله را می توان برای انواع کالاهای جانشین در نظر گرفت، از این نظر شاید تفکر برای یافتن جانشین های نزدیک برای کالاهای صادراتی نه تنها در حفظ بازارهای صادراتی موثر خواهد بود بلکه می توان سهم بازار دیگران را نیز به خود اختصاص دهد. علاوه بر کشش تقاضا، برخی از شاخص‌های دیگر نیز می تواند چشم انداز بازارهای

صادراتی را مشخص نماید از جمله این شاخص ها می توان به ارزش واردات، نرخ رشد آن برای کشور وارد کننده، سهم بازار کشور صادر کننده و تغییرات آن، رشد اقتصادی و ثبات آن و ارزش متوسط هر واحد کالای صادراتی اشاره کرد. نتیجه گیری: مزیت نسبی و توسعه صادرات: مزیت نسبی یکی از مباحث اصلی نظریه های تجارت بین الملل و به تبع آن توسعه صادرات است. توسعه صادرات در برخی از کشورهای در حال توسعه از حدود دهه 1970 میلادی به بعد به عنوان یکی از راهبردهای اصلی توسعه بوده است. از جمله دلایل اتخاذ چنین راهبردی توسط کشورهای در حال توسعه دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی، تامین نیازهای ارزی، بهره برداری مطلوبتر از امکانات داخلی، صدور مازاد تولید داخلی و نهایتاً استفاده از بازارهای جهانی است. کشورهایی که توسعه اقتصادی خود را در توسعه صادرات می دیدند، صادرات کالاهای صنعتی را مورد توجه قرار دادند؛ اما صرف نظر از موفقیت یا عدم موفقیت راهبرد توسعه صادرات، این راهبرد چه در زمینه صدور مواد اولیه و چه کالاهایی ثانویه، بر مبنای مزیت نسبی استوار است. سه مرحله مرتبط بهم در ارتباط با صادرات شامل موارد زیر است: مرحله یک به تولید و مسائل آن مربوط می شود؛ یعنی با توجه به این که اگر تولیدی نباشد صادراتی نخواهد بود. بنابراین لازمه تحقق توسعه صادرات متحول کردن زمینه های تولید است. پس از آنکه تولیدی صورت گرفت زمینه های صدور فراهم می شود. در این مرحله مجموعه اقداماتی که فرآیند صادرات را تحت تاثیر قرار می دهد باید مورد بررسی قرار گیرد. و بالاخره در مقابل صادرات یا عرضه کالاهای تولید شده به بازارهای جهانی، تقاضای خارجی مطرح است، از این لحاظ نیز عوامل و عناصر متعددی (اعم از سیاست های تجاری کشورهای وارد کننده، کشش ها و ...) صادرات هر کشور را متاثر می سازد. بنابراین، در شرایط فعلی نیاز داریم با شناخت بازارهای جهانی، بهره گیری از تئوری مزیت نسبی و با سیاست توسعه صادرات، نقش ناچیز خود را در عرصه اقتصاد جهانی بهبود بخشیم و توانایی و ظرفیت های بالقوه اقتصادی کشور را به سطح بهره وری و کارایی لازم سوق دهیم تا اقتصاد کشور در مسیر تحولات اقتصادی جهانی قرار گیرد و فاصله به وجود آمده تقلیل یابد. صدور مواد خام (نفت، گاز، معادن و...) بدون ایجاد ارزش افزوده لازم مزیت نسبی محصولات ملی را به شدت کاهش خواهد داد و اقتصاد کشور در بلندمدت نمی تواند هزینه های رو به تزاید خود را پوشش دهد و فرصتی برای سرمایه گذاری و جریان بازتولید فراهم نمی شود. از این رو، باید از شرایط جهانی حداکثر استفاده را کرد تا در آینده نقش ایران در اقتصاد منطقه از درجه نخست و در اقتصاد جهان در گام بعد در شأن و منزلت این سرزمین قرار گیرد. (حسنپور و همکاران، 1397)

۲۱-۲-۲- مزیت مطلق، نسبی و رقابتی در اقتصاد

هدف تئوری مزیت رقابتی صحنه گذاشتن بر نقش حساس بازار رقابتی و کاهش هزینه های تولید و ایجاد تنوع در تولیدات جهت پیدایش برتری در رقابت های اقتصادی است. همچنین وجود مزیت رقابتی در بازاریابی موجب افزایش

و حفظ سهم بازار و دستیابی به رهبری بازار می گردد. مؤلفه های مفهوم مزیت رقابتی شامل ارزش آفرینی، بازارگرایی، خشنودی مشتری، شناخت توان بالقوه، حرکت دادن توان بالفعل، انگیزه سازی، مهارت سازی، قیمت مناسب، پاسخگویی و نوآوری است. مطرح شد و براساس آن؛ «آدام اسمیت» برای اولین بار از سوی «مزیت» نظریه: Absolute Advantage مزیت مطلق چنانچه کشوری بتواند کالایی را ارزانتر از کشور دیگری تولید کند و کشور مقابل نیز کالای دیگری را ارزانتر از کشور نخست تولید کند، هر یک از کشورها در تولید کالایی که ارزانتر تولید کرده اند، مزیت دارند. بنابراین چنانچه هر کشور به صدور کالایی که در آن مزیت دارد و به ورود کالایی که در آن مزیت ندارد، مبادرت ورزد، هر دو کشور از این مبادله نفع خواهند برد.

مزیت نسبی: مزیت نسبی بوسیله دیوید ریکاردو اقتصاددان انگلیسی پایه گذاری شد و این تئوری پس از تئوری مزیت مطلق آدام اسمیت در مبحث مزایای تجارت آزاد بین المللی، مطرح گردید. براساس مفهوم مزیت نسبی؛ چنانچه کشوری یک کالا را نسبت به دیگر کالاها ارزانتر تولید کند، این کشور در تولید چنین کالایی مزیت نسبی دارد. به علاوه، اگر کشور مذکور بتواند کالای موردنظر را در مقایسه با سایر کشورها با هزینه پایین تری صادر کند در مقایسه با سایر کشورها از مزیت نسبی در صادرات برخوردار خواهد بود. اما ماهیت آماری تجارت بین المللی به گونه ای است که در ارزیابی تجربی از مزیت نسبی بر حسب کالاها، مسائل و مشکلاتی پدید می آید. براساس این اطلاعات، اغلب کشورها هم صادر کننده وهم وارد کننده یک گروه خاص از کالاها می شوند لذا اندازه گیری های واردات و صادرات به عنوان یک شاخص مستقیم از مزیت یا عدم مزیت نسبی بی اعتبار می گردد.

مزیت نسبی در تولید (قیمت تمام شده یاهزینه) به دو گونه بالفعل و بالقوه قابل بررسی است. مزیت نسبی بالفعل به بررسی مزیت نسبی کالا یا بخش خاصی می پردازد که در دوره زمانی و مرز جغرافیایی تعریف شده ای، تولید آن بطور بالفعل محقق شده باشد. از سوی دیگر، مزیت نسبی بالقوه به بررسی مزیت نسبی کالا یا بخش خاصی می پردازد که تولید در دوره زمانی و مرز جغرافیایی تعریف شده ای، بطور بالفعل محقق نشده باشد. ولی بطور بالقوه قابلیت تولید داشته باشد. از تئوری های مدیریت استراتژیک و یکی از مسائل جاودانه مزیت رقابتی ادبیات بازاریابی استراتژیک تلقی می شود. مایکل پورتر "در سال ۱۹۹۰ با کتاب "مزیت رقابتی ملت ها" به عنوان بنیانگذار این نظریه، مهمترین تأثیر را برجای گذاشت. بر این اساس، برای موفقیت یک کشور در تجارت جهانی، نمی توان تنها به مزیت های نسبی آشکار شده بسنده نمود بلکه اقتصاد می باید از طریق شناخت وضعیت و ساختار خود و ظرفیت سازی، به خلق مزیت پرداخته و با فراهم آوردن بسترهای سرآمدی جهانی و شرایط کارایی رقابتی، به فعالان اقتصادی اجازه دهند همگام با هدایت دولت، حوزه های جدیدی در تجارت جهانی را به خود اختصاص دهند. در این دیدگاه نقش موجودی عوامل تولید به معنای سنتی آن رو به کاهش می گذارد و همچنین فرصت هایی

که فضای جهانی شدن در اختیار بنگاه‌ها و دولت‌ها قرار می‌دهد، موجب شکسته شدن محدودیت‌های پیشین می‌شود. هدف تئوری مزیت رقابتی صحنه گذاشتن بر نقش حساس بازار رقابتی و کاهش هزینه‌های تولید و ایجاد تنوع در تولیدات جهت پیدایش برتری در رقابت های اقتصادی است. همچنین وجود مزیت رقابتی در بازاریابی موجب افزایش و حفظ سهم بازار و دستیابی به رهبری بازار می‌گردد. مؤلفه‌های مفهوم مزیت رقابتی شامل ارزش آفرینی، بازارگرایی، خشنودی مشتری، شناخت توان بالقوه، حرکت دادن توان بالفعل، انگیزه سازی، مهارت سازی، قیمت مناسب، پاسخگویی و نوآوری است. مزیت رقابتی در علم مدیریت ابزار کارآمدی به نام زنجیره ارزش معرفی می‌کند که استراتژیست‌های امور اقتصادی از آن برای تشخیص و دستیابی به برتری در رقابت‌های اقتصادی بهره می‌گیرند. تجزیه و تحلیل زنجیره ارزش این امکان را در اختیار مدیران قرار می‌دهد تا فعالیت‌های مؤسسات خود را در زمینه طراحی تولید، بازاریابی و توزیع کالا و خدمات ازدهم مجزا نمایند. از همین رو، تولیدکنندگان کالاهای گوناگون با بهره‌گیری از زنجیره ارزش می‌توانند به پاسخ‌ها و راهکارهای مناسب برای پرسش‌های متعددی که در این ارتباط مطرح می‌شود دسترسی یابند. تاثیر مزیت مطلق و نسبی بر فرآیند صادرات رشدیابی ثروت ملل و یا به مفهوم امروزی پیشرفت‌های ژرف اقتصادی و اجتماعی و گسترش رفاه عمومی، باوجود این طیف وسیعی از عوامل و مولفه‌ها را در درون خود جای می‌دهد، اما در «معلول سنجی» و «علل شناسی» که از نظر کرد و آن هم تئوری مزیت نسبی «خود ویژه» مجموعه مرجع آن می‌توان یک مولفه را نسبت به بقیه متمایز و است. برپایه نظریه مزیت نسبی، چنان چه کشوری یک کالا را نسبت به دیگر کالاها ارزان تر تولید کند، آن کشور در تولید کالای مورد نظر دارای مزیت نسبی است. همین رویکرد در امر تجارت نیز قابل تعمیم و گسترش است. به این مضمون که اگر صادرات کالا با هزینه های کم تر در مقایسه با سایر کشورها صورت پذیرد، نوعی نیز مورد توجه قرار مزیت برای کشور صادرکننده منظور می‌شود. حتی می‌توان این تئوری را از جنبه هزینه دارد، کاهش هزینه تولید در یک کشور در مقایسه با سایر کشورها می‌تواند در ارتباط با هزینه های تولید، نوعی برتری و مزیت محسوب شود. بنابراین، برای شناسایی مزیت نسبی در عرصه تولید باید عوامل تولید و کم و کیف ضرایب مزیت نسبی آنها مشخص شود تا بتوان عامل مزیت نسبی را در فرآیند تولید کالا برآورد کرد. علاوه بر تغییرات و پیشرفت‌های تکنولوژیکی که نوعی نیز می‌«صدور کالا» پیچیدگی در تئوری مزیت نسبی ایجاد می‌کند، عرضه محصولات به بازارهای جهانی یعنی مرحله تاثیرگذار باشد. در واقع، در بازارهای بین المللی عوامل تاثیر گذاری از قبیل تقاضای جهانی «مزیت نسبی» تواند بر روی برای محصول، هزینه های ترانسپورت (حمل و نقل)، بازاریابی و تبلیغات تجاری، خدمات بیمه بین المللی و... می‌توانند در عرصه اقتصادی بین الملل و همچنین فعالیت‌های اقتصادی ایجاد کند. «مزیت نسبی» محدودیت‌هایی برای «مزیت نسبی» در عرصه اقتصادی بین الملل و همچنین فعالیت های اقتصادی ایجاد کند. برای درک بهتر تاثیر مفاهیم مزیت مطلق و نسبی در صادرات باید بین

دو مفهوم "رشد اقتصادی" و "توسعه اقتصادی" تمایز قایل شد. رشد اقتصادی، مفهومی کمی است، در حالیکه توسعه اقتصادی، مفهومی کیفی است. "رشد اقتصادی" به تعبیر ساده عبارت است از افزایش تولید (کشور) در یک سال خاص در مقایسه با مقدار آن در سال پایه. در سطح کلان، در سال موردنیاز به نسبت مقدار آن در یک سال پایه، (GDP) یا تولید ناخالص داخلی (GNP) افزایش تولید ناخالص ملی رشد اقتصادی محسوب می شود که باید برای دستیابی به عدد رشد واقعی، تغییر قیمت ها (بخاطر تورم) و استهلاك تجهیزات و کالاهای سرمایه ای را نیز از آن کسر کرد. منابع مختلف رشد اقتصادی عبارتند از افزایش بکارگیری نهاده ها (افزایش سرمایه یا نیروی کار)، افزایش کارآیی اقتصاد (افزایش بهره وری عوامل تولید)، و بکارگیری ظرفیت های احتمالی خالی در اقتصاد. "توسعه اقتصادی" عبارت است از رشد همراه با افزایش ظرفیت های تولیدی اعم از ظرفیت های فیزیکی، انسانی و اجتماعی. در توسعه اقتصادی، رشد کمی تولید حاصل خواهد شد اما در کنار آن، نهادهای اجتماعی نیز متحول خواهند شد، نگرش ها تغییر خواهد کرد، توان بهره برداری از منابع موجود به صورت مستمر و پویا افزایش یافته، و هر روز نوآوری جدیدی صورت خواهد گرفت. بعلاوه می توان گفت ترکیب تولید و سهم نسبی نهاده ها نیز در فرآیند تولید تغییر می کند. توسعه امری فراگیر در جامعه است و نمی تواند تنها در یک بخش از آن اتفاق بیفتد. توسعه، حد و مرز و سقف مشخصی ندارد بلکه بدلیل وابستگی آن به انسان، پدیده ای کیفی است (برخلاف رشد اقتصادی که کاملاً کمی است) که هیچ محدودیتی ندارد. توسعه اقتصادی دو هدف اصلی دارد: اول، افزایش ثروت و رفاه مردم جامعه (و ریشه کنی فقر)، و دوم، ایجاد اشتغال، که هر دوی این اهداف در راستای عدالت اجتماعی است. نگاه به توسعه اقتصادی در کشورهای پیشرفته و کشورهای توسعه نیافته متفاوت است. در کشورهای توسعه یافته، هدف اصلی افزایش رفاه و امکانات مردم است در حالیکه در کشورهای عقب مانده و در حال توسعه مانند کشور عزیزمان ایران، بیشتر ریشه کنی فقر و افزایش عدالت اجتماعی مدنظر است. (پیراسته و همکاران، 1389).

۲-۲-۲- توسعه اقتصادی و مزیت نسبی

از قرن هجدهم و با رشد سریع صنایع در غرب، اولین اندیشه های اقتصادی ظهور کرد. این اندیشه ها، در پی تئوریزه کردن رشد درحال ظهور، علل و عوامل، راهکارهای هدایت و راهبری، و بررسی پیامدهای ممکن بود. از جمله مکاتب پایه در توسعه اقتصادی نظریه مزیت نسبی است که براساس این نظریه، مبادله آزاد مابین کشورها، باعث افزایش مقدار تولیدات (محصول) جهانی می شود. اگر هر کشوری به تولید کالاهایی روی آورد که توانایی تولید آن ها را با هزینه نسبی کمتری (در مقایسه با دیگر شرکا و رقبای تجاری خود) دارد، در این صورت، کشور مفروض قادر خواهد بود، مقداری از کالاهایی را که با هزینه کمتری تولید می کند با کالاهای دیگری که ملت های دیگر قادر به تولید ارزانتر آن هستند، مبادله کند. در پایان یک دوره زمانی، ملت ها درخواهند یافت که امکانات مصرف

آن‌ها، در اثر تجارت و تخصصی شدن، نسبت به زمانی که همه کالاهای موردنیاز خود را در داخل کشورهاشان تولید می کرده اند، افزایش یافته است. به همین خاطر، اقتصاددانان، تجارت آزاد جهانی را مطلوب می دانند چون باعث افزایش تولید ناخالص ملی کشورها و بالتبع افزایش رفاه ملت‌ها خواهد شد. او به کمک مفهوم "هزینه فرصت" نشان داد که نباید کشورها (بنابر اعتقاد اقتصاددانان گذشته) صرفاً بر تولید کالاهای که در آن‌ها دارای مزیت مطلق (در مقابل دیگر کشورها) هستند، متمرکز شوند بلکه در داخل کشور نیز باید با در نظر گرفتن هزینه جایگزینی یک کالا با کالای دیگر، بر مبنای مزیت نسبی (مقایس های) عمل کرد. بدین طریق همه کشورها متقابلاً منتفع خواهند شد. تحلیل مزیت نسبی (مقایس های) ریکاردو برای اثبات تخصصی شدن در تولید و تجارت، بهترین سیاستی است که کشورها باید تعقیب کنند. آنچه باید بر نظریه ریکاردو بیفزاییم (به عنوان نقد) اینست که اینکه کشوری در چه زمینه ای متخصص شود از صرف تخصصی شود، از صرف تخصصی شدن مهم تر است، چون برخی کالاهادارای تقاضای روبه گسترشی در سطح جهانی هستند که دیگر کالاها از آن محروم هستند. (صادقی و همکاران، 1388).

۳-۲- پیشینه تحقیق

۱-۳-۲- داخلی

پژوهشی با عنوان طراحی مدل توسعه کارآفرینی افراد معلول و جانباز با رویکرد توانمند سازی توسط میرزامحمدی و همکاران در سال (1399) با هدف طراحی مدل توسعه کارآفرینی افراد معلول و جانباز با رویکرد توانمندسازی تالیف گردیده است. روش پژوهش، تحلیل محتوای کیفی مبتنی بر «نظریه داده بنیاد» و ابزار پژوهش مصاحبه نیمه ساختار یافته عمیق و با روش هدفمند نسبت به انتخاب نمونه های آماری تا مرحله اشباع نظری در داده ها است و در روش تجزیه و تحلیل از طریق کدگذاری به استخراج مقوله های مربوط به مدل اقدام گردیده است. در کدگذاری باز، 269 کد اولیه، در کدگذاری محوری 50 مقوله عمده و در کدگذاری انتخابی 16 مقوله هسته ای در قالب شرایطی، تعاملی/ فرایندی و پیامدی طبقه بندی شده اند. در جهت تحقق اهداف پژوهش بر مبنای تئوری زمینه ای، توسعه کارآفرینی به عنوان پدیده اصلی در قالب یک الگوی منطقی و با تکیه بر فهم آن با شرایط (علی، واسطه ای و زمینه ای)، تعاملات/ کنش ها و پیامدها مشخص گردید.

الوانی در سال (1399) پژوهشی با موضوع مقایسه مهمترین چالش های مرتبط با معضل بیکاری معلولین جسمی- حرکتی از دیدگاه حقوقی (مطالعه موردی : زنان معلول شهر شیراز) با هدف بررسی معضل بیکاری زنان معلول و تحلیل قوانین و مقررات حمایتی اشتغال زنان معلول در حقوق ایران تالیف نموده است. در این مطالعه وضعیت اشتغال زنان معلول شهر شیراز مورد بررسی قرار گرفت. اطلاعات مربوط به دیدگاه زنان معلول شهر شیراز نسبت

به مشکلات حقوقی معلولین در ارتباط با معضل بیکاری با استفاده از پرسشنامه مورد بررسی قرار گرفته است. در این تحقیق جامعه ی آماری تحقیق حاضر زنان 20 تا 45 ساله معلول شهر شیراز در سال 1398 بوده که تعداد آنها در حدود 30 هزار نفر است و حجم نمونه برابر با 100 نفر در نظر گرفته شده است. به منظور تحلیل استنباطی داده ها تمامی محاسبات آماری با استفاده از نرم افزار Amos انجام شده است. به همین منظور در این مطالعه 15 مورد از معضلات در ارتباط با مشاغل معلولین در قالب پرسشنامه ارائه گردیده و نظر افراد مورد بررسی قرار گرفته است. بر اساس نتایج بدست آمده از بررسی میدانی مهمترین مشکلات در خصوص عدم اشتغال زنان معلول شیراز در ارتباط با عدم اطمینان کارفرمایان به قابلیت های معلولین ، مشکلات تردد و عدم اجرای صحیح قانون سهمیه 3 درصد معلولین در استخدام ها می باشد.

در پژوهشی با عنوان اهمیت و جایگاه اشتغال در توانمندسازی معلولین که در سال (1399) توسط شیبانی و همکارانش تالیف شد به توانمندسازی جامعه با استفاده از تبیین جایگاه و اشتغال معلولین در جامعه، شناخت عوامل تاثیرگذار در اشتغال معلولان پرداخته شد که روش مورد استفاده در این تحقیق تحلیلی- توصیفی بوده و ابزار مورد استفاده نیز کتابخانه ای میباشد. در این پژوهش به طور خلاصه بیان می شود که فرآیند توانمندسازی حرفه ای و شغلی معلولین، جلب اعتماد افراد جامعه به توانایی های معلولین است و در حقیقت این اعتماد نتیجه کلی این فرآیند است. هرچقدر ما، در جلب اعتماد جامعه و کارفرمایان موفق تر باشیم نشان دهنده این است که فرآیند توانمندسازی کارا تر است. نکته مهم این است که قدم های دیگر ما برای توانمندسازی حرفه ای معلولین در جهتی باشد که باعث افزایش این اعتماد عمومی گردد زیرا که به دست آوردن این اعتماد عمومی کاری بس بزرگ و دشوار است و حفظ این اعتماد نیز به تلاش آگاهانه و گستردهای نیاز دارد و کوچکترین سهل انگاری ها موجب ازدست رفتن این اعتماد خواهد شد. معلولین در انتخاب شغل مناسب و پایدار چالشهای زیادی را تجربه میکنند که منشاء بسیاری از آنان نگرش منفی جامعه به پدیده معلولیت است. اینکه معلولین ناتوان هستند و از آنجایی که پروسه توانمندسازی به عنوان شرط لازم بهره مندی از شغل پایدار، فرآیندی فردی و اجتماعی است باید خاطر نشان کرد در بعد فردی توانمندسازی راهکارهایی نظیر ایجاد اعتماد به نفس و خودباوری، آموزش مهارت برقراری ارتباط موثر و مفید، ارزیابی استعدادها و توان سنجی، ارتقاء و مهارت های تخصصی و حرفه آموزی، مشارکت و درگیری در تصمیم سازی و مسئولیت پذیری تجارب و اطلاعات لازم مهم و مورد تاکید است.

شهلا کریمی (1398) در پژوهشی تحت عنوان دلایل و زمینه های موفقیت افراد معلول در فرآیند کارآفرینی در شهر یزد با روش کیفی و با رویکرد زمینه ای به مطالعه دلایل و زمینه های تاثیرگذار بر گذاره فوق پرداخته

است. به این منظور با 16 نفر از معلولان کارآفرین شهر یزد در سال 1398 مصاحبه شده نموده که افراد با روش نمونه گیری هدفمند انتخاب شدند. در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات بدست آمده از شیوه کدگذاری نظری اشتراوس و کوربین استفاده شده است و طبق یافته ها در نتیجه تجزیه و تحلیل داده ها، 9 تم اصلی شامل تنگنای فردی و اقتصادی، تلاش جسورانه، حمایت های چند جانبه اطرافیان، دیدگاه های دوسویه جامعه، تفکر و تلاش خلاقانه، شایستگی های فردی، ضعف سازمانی، مقابله مسئله مدار و ارتقاء جایگاه اجتماعی به دست آمده و در نهایت محقق به مقوله هسته «خروج از حصار ناتوانی» دست یافته است. همچنین نتیجه گیری یافته های پژوهش نشان می دهد که معلولان برای موفقیت در کارآفرینی نیازمند پذیرش معلولیت، باور به توانایی های خود، بهره گیری از قابلیت های فردی و حمایت های چند جانبه هستند و همچنین باید از تکنیک ها و راهبردهای گوناگون برای رسیدن به جایگاهی که منجر به بالارفتن اعتماد به نفس و در نهایت بهبود کیفیت زندگیشان شده است، استفاده نمایند. نتایج این پژوهش می تواند هم برای معلولان و هم برای سایر افرادی که می خواهند در مسیر کارآفرینی حرکت کنند حائز اهمیت باشد.

وکیل الرعایا و همکاران در سال (1398) پژوهشی تحت عنوان تحلیل اثربخشی عوامل مؤثر بر اشتغال و راه اندازی کسب و کار معلولین تالیف کردند که جامعه آماری آن شامل کلیه معلولین تحت پوشش سازمان بهزیستی استانهای (سمنان، مازندران، خراسان شمالی، تهران و مرکزی) بوده است. از این جامعه نمونه ای به حجم 376 نفر به روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای انتخاب شدند و جهت گردآوری داده ها از مصاحبه و پرسشنامه محقق ساخته استفاده نموده اند. جهت تجزیه و تحلیل داده ها از روش تحلیل عاملی تأییدی و مدل معادلات ساختاری استفاده کرده و بر اساس یافته های این مطالعه، هرچند پنج عامل مالی (0/46)، فردی (0/86)، دولتی (0/55)، خانوادگی (0/70) و کارجویانه (0/36) تأثیر مثبت و معناداری بر گرایش معلولین به کسب و کار دارند ولی عامل اعتقادی بیانگر عدم تأثیر معناداری بر گرایش معلولین به کسب و کار میباشد.

تقوایی یزدی و همکاران در پژوهشی تحت عنوان ارائه مدل بهینه پیش بینی، تعیین و هدایت نیازهای آموزشی مهارتی معلولین در استان مازندران در سال (1397) نشان دادند که وضعیت موجود مراکز آموزشی از نظر شاخص های مورد بررسی مناسب نیست. از نظر معلولان ذهنی و جسمی و حرکتی، در برنامه ریزی تعیین رشته های آموزشی باید به مواردی چون استفاده از فضای فیزیکی مناسب برای آموزش، نیازسنجی آموزش های مهارتی ویژه معلولی، مشاوره های شغلی برای معلولین توجه کرد. در این پژوهش جامعه آماری اول کلیه کارشناسان و مربیان اداره کل آموزش فنی و حرفه ای استان مازندران شامل 237 نفر نمونه 150 نفر با روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای، جامعه آماری دوم کلیه معلولان آموزش پذیر استان مازندران که تعداد 42831 نفر نمونه 384 نفر بنا

روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای و حجم نمونه سوم 10 نفر به صورت هدفمند از کارشناسان اشتغال سازمان بهزیستی استان مازندران بود. روشهای تجزیه و تحلیل آزمون t تک گروهی، آزمون دوجمله ای و آزمون فریدمن صورت گرفت.

ابراهیمی نژاد و همکاران در تحقیقی با موضوع شناسایی و اولویت بندی موانع اشتغال معلولان حرکتی در بخش خصوصی از دیدگاه کارآفرینان و معلولان با رویکرد ANP که در سال (1397) تالیف نمودند به شناسایی و اولویت بندی موانع اشتغال معلولان حرکتی در بخش خصوصی از دیدگاه کارآفرینان و معلولان پرداختند. روش بررسی تحقیق موردنظر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، توصیفی است که بر روی 67 نفر از معلولان حرکتی شهرستان گناوه و 25 نفر از کارآفرینان این شهرستان صورت گرفت. روش نمونه گیری به کاربرده شده در این تحقیق، گلوله برفی است. برای یافتن راهی مناسب برای شناسایی موانع اشتغال معلولان حرکتی، مصاحبه هایی انجام شد و برای رتبه بندی این موانع، از روش فرایند تحلیل شبکه ای (ANP) و نرم افزار سوپردسیژن استفاده شده است. یافته ها 21 ماده به عنوان موانع اشتغال معلولان حرکتی در بخش خصوصی شناسایی شد. تحلیل عوامل تاییدی نشان داد که این 21 ماده، از پنج عامل توانایی های فردی، راهبردی، محیطی، هزینه و نگرشی تشکیل شده و همه مواد بر عامل مربوط به خود اثر معنی داری گذاشته است. همچنین مشخص شد که موانع توانایی های فردی، کم اهمیت ترین و موانع راهبردی مهم ترین موانع بر سر راه اشتغال آن هاست. از میان این 21 ماده، نداشتن مکان اولیه برای شروع فعالیت با وزن 0.0046 کم اهمیت ترین مانع و نداشتن پشتکار با وزن 0.322 مهم ترین مانع بر سر راه اشتغال افراد دارای معلولیت به دست آمد. و در نهایت در نتیجه گیری با توجه به یافته های به دست آمده، مشخص گردید که معلولان حرکتی در زمینه اشتغال در بخش خصوصی، با پنج دسته مانع اصلی توانایی های فردی، راهبردی، محیطی، هزینه و نگرشی روبه رو هستند که باید به آن ها توجهی جدی شود.

افسانه باقری و همکاران در سال (1394) در پژوهشی با عنوان هدف شناسایی شایستگیهای کارآفرینانه با تأکید بر معلولان جسمی-حرکتی، مجله توسعه کارآفرینی به شناسایی شایستگیهای کارآفرینانه با تأکید بر معلولان جسمی-حرکتی پرداختند. در راستای دستیابی به این هدف، با استفاده از روش کیفی و از طریق مصاحبه نیمه ساختار یافته با دوازده نفر از کارآفرینان معلول و مدیران و برنامه ریزان مراکزهای آموزش و توان بخشی معلولان که از طریق شیوه نمونه گیری هدفمند انتخاب شدند، شایستگیهای کارآفرینانه معلولان جسمی-حرکتی تعیین شد. پس از تحلیل داده ها و تجمیع مفاهیم استخراج شده، در مجموع 38 مؤلفه به دست آمد که در هشت بعد شایستگیهای کارآفرینانه معلولان جای گرفتند. این ابعاد شامل شایستگیهای شناسایی فرصت، ارتباطی،

مفهومی، سازماندهی، راهبردی، تعهد، شایستگی های فردی و مدیریتی کسب و کار بودند که دو بعد شایستگی های فردی و شایستگی های مدیریتی کسب و کار به چارچوب مورد استفاده در این پژوهش افزوده شدند.

در پژوهشی که در سال (1393) با عنوان نیازها و مشکلات نوجوانان معلول جسمی-حرکت:آموزشی،اشتغال توسط رستمی تالیف گردیده است به تعیین نیازها و مشکلات آموزشی و اشتغال نوجوانان دچار معلولیت جسمی - حرکتی صورت پرداخته شده است. نوع این مطالعه توصیفی است. نمونه های مورد بررسی شامل 100 دانش آموز دارای معلولیت جسمی حرکتی که با روش نمونه گیری در دسترس از بین مدارس استثنائی واقع در جنوب شهر تهران در سال تحصیلی 92 - 1393 انتخاب شدند. اولویت نیازهای آموزشی شامل: آموزش جامعه و آموزش حرفه ای. نیاز اشتغال شامل: سرویس رفت و آمد و وجود سهمیه. اولویت مشکلات آموزشی شامل: جابجایی و رفت آمد. و اشتغال شامل: جابجایی و رفت آمد، عدم وجود ضمانت اجرایی می باشد. نتیجه نهایی حاصل از این پژوهش نشان دهنده تنوع مشکلات و نیازهای نوجوانان دچار معلولیت جسمی- حرکتی است.

عبادی و همکاران (1392)، مقاله ای تحت عنوان "تعیین موانع اشتغال افراد دارای معلولیت جسمی حرکتی و کاربردهای آن برای مدیران توانبخشی" با هدف تعیین موانع اشتغال افراد دارای معلولیت جسمی حرکتی به چاپ رساندند. 43 ماده به عنوان موانع پیش روی اشتغال افراد دارای معلولیت جسمی حرکتی شناسایی شد. مشخص شد موانع نگرشی کم اهمیت ترین و موانع محیطی-فیزیکی، مهم ترین مانع بر سر راه اشتغال آن هاست. از میان این 43 ماده، جنسیت فرد معلول به عنوان کم اهمیت ترین مانع و نامناسب بودن معابر، پیاده روها، خیابان ها، ساختمان ها و همچنین نگرش منفی و بی اعتمادی جامعه به توانمندی های افراد معلول به عنوان موانع مهم تر بر سر راه اشتغال افراد دارای معلولیت به دست آمدند. در پایان این گزارش راهکارهایی برای از میان برداشتن این موانع و اقداماتی که مدیران توانبخش می توانند برای این افراد انجام دهند ارائه شد.

۲-۳-۲- خارجی

خو چائو، یانگ شنگوای و پینگ فن (2020) در مطالعه ای به تجزیه و تحلیل عوامل موثر بر نرخ اشتغال دانش آموزان معلول در آموزش از راه دور چین پرداخته اند. دومین نظرسنجی سراسری چین در مورد معلولان نشان می دهد که میزان تحصیلات معلولان در این کشور با مشارکت آنها در اشتغال متناسب نیست، زیرا این گروه با تحصیلات بالا از نرخ اشتغال کم برخوردار است. این مقاله با استفاده از آمار SPSS (نسخه 17.0)، به بررسی تأثیر سن، جغرافیا، عمق (درجه) و انواع معلولیت ها و مهارت های مرتبط با شغل در اشتغال دانش آموزان معلول

با 56 دانش آموخته از مدرسه معلولان تیانجین می پردازد. دانشگاه به عنوان موضوع مطالعه درگیر است. اشتغال موقت، وضعیت معلولیت ها، سیاست های محلی و کمبود مهارت های مرتبط با شغل نقش مهمی دارد.

میچنا و همکارانش (2019) به بررسی اولویت ها و انتظارات شغلی افراد معلول و شرکت های کوچک و متوسط در لهستان پرداخته اند. علی رغم نگرش های مثبت عمومی کارفرمایان نسبت به افراد معلول، نرخ اشتغال مداوم پایینی برای این جمعیت وجود دارد. یک توضیح ممکن این است که تنظیمات کافی نیازها و ترجیحات شغلی متناسب با افراد معلول و خواسته های کارفرمایان انجام نشده است. هدف مقاله ارائه نتایج تحقیقات تجربی درباره ترجیحات، انتظارات و نیازهای افراد معلول و شرکتهای کوچک و متوسط در رابطه با اشتغال در شرکتهای کوچک و متوسط (SME) است. بر این اساس، توصیه هایی برای پیشرفت حرفه ای افراد معلول ارائه می شود.

ویلر و پیتتر (2018)، در مطالعه ای تحت عنوان افراد ناتوان و اشتغال: بازیابی تاریخ ها و شیوه های معاصر به بررسی جنبه های مختلف اشتغال افراد ناتوان پرداخته اند. با استفاده از داده های تاریخی، نشان داده شده است که در طول قرن گذشته گروه های سازمان یافته ای از افراد معلول بدون استفاده از مداخلات پزشکی، در تلاش برای تأثیرگذاری بر تغییر اجتماعی فعال بودند و برای رهایی اقتصادی می جنگیدند. از این رو ادعا می کند که الگوی اجتماعی از معلولیت درک نادرستی است. برای آزمایش این درک، مقایسه ای بین دو سازمان معاصر انجام شد که مأموریت دارند افراد معلول را درگیر کار کنند، و انتظار می رود که مطابق با مدل های اجتماعی / پزشکی مخالف عمل کند. وقتی ادعا می کنند که معلولیت به طور انحصاری نتیجه ناتوانی در نگرش ها و ساختارهای اجتماعی است، آنها نمی توانند از واقعیت آسیب دیدن فرار کنند. از این رو، سازمان مدل اجتماعی نمی تواند فرصت های شغلی بهتری را فراهم کند تا اینکه از درک فکری سنتی برخوردار باشد.

علی و همکاران (2018)؛ در پاسخ به یک سوال در مقاله ای با عنوان افراد دارای معلولیت چه نوع مشاغلی می خواهند؟، بیان کردند که سطوح پایین درآمد معلولان و مجرد زندگی کردن آن ها ممکن است باعث ایجاد این تصور شود که این افراد به درآمد بالا و امنیت شغلی علاقه مند هستند؛ اما نتایج نشان داد که تمرکز آن ها بر درآمد بیشتر یا خطر اخراج نیست. تحقیقات دیگری هم نشان داده بود که نرخ های پایین اشتغال، ممکن است بخاطر عوامل سلامت، مشکلات حمل و نقل، بازدارنده های برنامه های درآمد معلولان و سطح پایین آموزش و تحصیلات باشد؛ همچنین مشکلاتی هم از طرف تقاضا به چشم می خورد همچون عدم اطمینان کارفرما، نگرانی از بابت امکانات مورد نیاز، فرهنگ شرکت ها و تعصب و تبعیض های زیاد.

موسیدا و سیولی (2016) به بررسی ناتوانی و اشتغال در سراسر کشورهای اروپای مرکزی و شرقی پرداختند و اینطور بیان کردند که با توجه به محروم بودن افراد معلول در بسیاری از ابعاد اقتصادی و اجتماعی، استراتژی معلولان اروپا (کمسیون اروپا، 2010) با هدفمندی توانمند سازی افراد معلول، از طریق حذف موانع در 8 حوزه از جمله دسترسی، مشارکت، برابری، اشتغال، تحصیلات و آموزش، امنیت اجتماعی، سلامت و اقدامات خارجی ایجاد گردید. با توجه به عملکرد ضعیف بازار کار افراد معلول، بعد بازار کار، بیشتر مورد توجه محققان و سیاست گذاران قرار گرفت. اینطور بیان شده است که ناتوانی می تواند اشتغال را از طریق مکانیسم های مختلف تحت تاثیر قرار دهد که این کار با افزایش یا کاهش عرضه کار امکان اجرا دارد، یا اینکه از طریق سیاست های بازار کار می توان باعث افزایش عرضه نیروی کار افراد معلول گردید. در این تحقیق اینطور نتیجه گیری شده است که از دیدگاه کارفرمایان، بکارگیری افراد معلول در بازار کار دارای احتمال پایینی است زیرا ریسک پایین بودن بهره وری آنان، هزینه های اضافی راه اندازی محیط کاری برای ملزومات معلولان و تعصب و تبعیض را به همراه دارد.

کولکرنی و کوته (۲۰۱۴) در مطالعه ای به مرور ادبیات نظری پیرامون عوامل مؤثر بر پذیرش افراد دارای معلولیت در محل کار: مروری بر ادبیات پرداختند و نشان دادند که یکی از راه های اصلاح معضل بیکاری و مشکل اشتغال معلولان؛ اعمال و بکارگیری خدمات آموزشی و همچنین آژانس های کاریابی است. این گونه بیان شده است که کارفرمایان از خدمات چنین آژانس هایی غافل اند و یا اینکه به خدمات آن ها توجه خاصی نمی کنند. در این باره بهترین پیشنهاد این است که آژانس ها بر جزئیات خدماتی که ارائه می دهند تمرکز خاصی داشته باشند و آن ها را به موارد شخصی و جزئی تری گسترش دهند. توجه به چنین جزئیاتی توجه کارفرمایان را به خود جلب می کند.

جانگ و همکاران (۲۰۱۴) بیان کردند که مهمترین عوامل برای پیش بینی یک اشتغال موفق برای افراد معلول، تجارب کاری، شایستگی حرفه ای و دستیابی به امکانات آموزشی است. مطالعات نشان داده است که تجارب کاری در زمان تحصیل و آموزش در حین کار، در ترویج اشتغال میان افراد معلول مفید است زیرا چنین فعالیت هایی، فرصت هایی را برای تمرین مهارت کار و همچنین اطلاعاتی را برای شغل ها فراهم می کند (مک دونالد و کرودن، ۲۰۰۹). این پیشنهاد داده شد که برای افزایش نرخ اشتغال معلولان، دولت باید آموزش های شغلی و همچنین برنامه های آموزش حین کار را گسترش دهد تا افراد بتوانند تجربیات کاری به دست آورند.

ورن هلت و همکاران (۲۰۱۳) نشان دادند که افراد معلول با ناتوانی نسبتا بالا، بصورت بسیار محدود در کارهای عادی بکار گرفته شده اند که این نتایج توسط (OECD، 2010) و همچنین (مونیکا آنجلا، ۲۰۱۵) تایید شده است. آن ها با استناد به سایر مطالعات انجام شده نشان دادند که کارگران و کارفرمایان، درک های اشتباهی از افراد معلول در کار

دارند. اساساً ضعف دانش درباره اختلالات، عمدتاً توانایی های افراد معلول است. دلیل دیگری که بسیاری از کارفرمایان آن را دارا می باشند این است که آنان بکارگیری معلولان را نوعی ریسک قلمداد می کنند که دلایل آن احتمالاً نگرانی در مورد هزینه ها، امنیت، ترس از مسئولیت قانونی و چنین مواردی است.

مانک و همکاران (۲۰۰۳) داده های ۴۶۲ پرسشنامه را که بین افراد استخدامی بزرگسال معلول جسمی از شدید به خفیف جمع آوری شده بود را تجزیه و تحلیل کرد. همچنین با کمک یک مددکار اجتماعی اطلاعات دموگرافیک، اطلاعات خاص ناتوانی آنان و اطلاعاتی در مورد نتایج اشتغال و ویژگی های آن را تحلیل کرد. نتایج بیانگر آن بود که هر چه شدت ناتوانی افزایش یافته است، دستمزد کاهش یافته است، تعامل با همکاران کاهش یافته است، توانایی درک دیگران از فرد به کار تولید با کیفیت کاهش یافته است، و روش های نامعمول استخدام بیشتر افزایش یافته. همچنین که مانک نشان داد هرگاه، شدت ناتوانی در داده ها کنترل می شد، آن دسته از افراد معلول که توانایی ارتباطات اجتماعی بیشتری داشتند از دستمزد بالاتر و شیوه جذب و استخدام بدون معلولیت را تجربه کرده بودند. هرچند برخی از معلولین با شرایط معلولیت خفیف و ارتباطات اجتماعی کمتر فرایند استخدام آنها با فرایند افراد سالم متفاوت بود.

کادسی و بایر (2001) دریافتند عوامل اجتماعی کار تنها کمی بیشتر از سایر عوامل شغلی (برای مثال: بهره وری) دارای اهمیت است. فورد، دین و هال طی ۶ سال مطالعه از سوابق اشتغال ۸۲ معلول جسمی بزرگسال که از طریق برنامه های آموزشی اشتغال در دانشگاه واشنگتن انجام دادند، نتایج نمایانگر آن بود که از میان دیگر عوامل فقدان مهارت اجتماعی به از دست دادن شغل کمک کرده است. عدم مهارت اجتماعی شامل ضعف مهارت بین فردی، طغیان های احساسی، و زبان نامناسب است.

موسسه کارولینسکا (۲۰۰۱)، در یک گزارشی به بررسی ارتباط بین افراد دارای معلولیت و بازار کار در حال تغییر: برخی از چالش ها برای تمرین مشاوره و تحقیق در مورد مشاوره در محل کار، اینطور بیان کرده که به دلیل آسیب پذیری بیشتر معلولان در زندگی، بخصوص در بخش اقتصاد و تامین معیشت، نقش مشاوران، کلیدی به حساب می آید و بر این باورند که مدل های مشاوره شغلی برای معلولان از ملزومات است. در این مورد، مدل های مشاوره گرا (معمولاً زمان جابجایی بین شغل ها) و مدل های کارگرا (زمانی که فرد با مشکل مواجه می شود و خطر از دست دادن شغلش وجود دارد) مثر ثمر خواهند بود. آن ها در تحقیقاتشان اینطور بیان کردند که باید کنش متقابل بین فرد معلول و محیط کار صورت پذیرد و به تعاملاتی دست پیدا کرد. نهایتاً اینطور بیان کردند که خانواده و مدرسه در پایه ریزی های شغلی برای شایستگی معلولان نقش بسزایی دارند.

فصل سوم

روش تحقیق

بررسی شاخص های اقتصادی

و وضعیت معلولان استان اردبیل

۳- روش تحقیق و بررسی های آماری

۳-۱- مقدمه

هدف همه علوم شناخت و درک نیازی پیرامون ماست. به منظور آگاهی از مسائل و مشکلات دنیای اجتماعی روش های علمی تغییرات قابل ملاحظه ای پیدا کرده اند. این روندها و حرکت ها سبب شده اند که برای بررسی رشته های مختلف بشری از روش علمی استفاده شود. از جمله ویژگی های مطالعه علمی که هدفش حقیقت یابی است استفاده از یک روش تحقیق مناسب می باشد. اکنون تحقیق در علوم انسانی روش علمی است که به بسیاری از مسائل و رویدادها به دیده تردید می نگرد و آنها را با روش های مخصوص و از ابعاد و جنبه های گوناگون بررسی می کند تا به علت آنها پی ببرد و راهکار با الگویی جدید جهت بهبود شرایط ارائه نماید. انتخاب روش تحقیق مناسب به هدف ها ماهیت و موضوع مورد تحقیق و امکانات اجرایی بستگی دارد (سخدری، ۱۳۸۵). هر تحقیق تلاشی نظام مند به منظور دست یافتن به پاسخ یک پرسش یا راه حلی برای یک مسئله است. با توجه به اینکه پرسش ها و و مسئله ها ماهیت های گوناگونی دارند لذا می توان بر پایه چگونگی این پرسش ها و مسئله ها تحقیقات را طبقه بندی کرد. نوع جهت گیری پژوهشی که در برخی کتابها از آن تحت عنوان طبقه بندی تحقیقات بر حسب هدف نام برده می شود (سرمد و دیگران، ۱۳۸۰)، قبل از هر چیز بر میزان کاربرد مستقیم یافته ها و درجه تعمیم پذیری آنها در شرایط دیگر» توجه دارد. کلیه پژوهش ها در حقیقت سه هدف متفاوت را دنبال می کنند. گاهی هدف تحقیق افزودن به مجموعه کلی دانش در یک حوزه خاص است و گاهی اوقات هدف تحقیق بررسی اثرات پیشنهادی تحقیقات کاربردی است. وقتی پژوهشی به قصد کاربرد عملی دانش با به قصد کاربرد نتایج یافته هایش برای حل مشکلات خاص و متداول درون سازمان انجام می شود، چنین تحقیقی پژوهش کاربردی نامیده می شود. اما زمانی که پژوهش برای افزایش دانش و درک ما از مشکلات خاص که عموماً در محیط های سازمان اتفاق می افتد انجام می شود پژوهش بنیادی" نامیده می شود و در واقع هدف عمده انجام این پژوهش، ایجاد دانش بیشتر و درک بهتر پدیده ها از طریق بررسی نظریه های مختلف و سپس تایید تعدیل یا رد آنها می باشد به گونه ای که بر اساس نتایج تحقیق تئوری های جدید بنا شوند. چنین تئوری هایی بعداً به صورت مبنایی برای بررسی آتی پدیده ها در می آیند. سومین نوع پژوهش، پژوهش ارزیابی نامیده می شود که برای بررسی اثرات توصیه های تحقیقاتی کاربردی انجام می شود (دانایی فرد و دیگران، ۱۳۸۳). در این فصل در بخش اول به بررسی روش تحقیق و روشهای استنباط آماری برای رسیدن به اهداف اصلی و فرعی و نیز پاسخگویی به سوالات پژوهش خواهیم پرداخت. در بخش دوم وضعیت اقتصادی استان اردبیل، محیط کسب و کار و اشتغال

استان را بررسی می کنیم و در بخش پایانی این فصل با ارائه ی آمارهایی به بررسی وضعیت معلولان به تفکیک شهرستان های استان خواهیم پرداخت.

۲-۳- روش و نوع تحقیق

هدف از اعلام روش تحقیق هر پروژه ای به دست دادن برنامه ای برای پاسخ دهی به مسایل مطرح شده و فراهم کردن ابزاری برای آزمودن فرضیه ها با یافتن پاسخ پرسش های تحقیق است. پژوهش حاضر از نوع بنیادی و توسعه ای و روش تحقیق توصیفی تحلیلی می باشد. تحقیق بنیادی عبارتست از، کاوش های اصیل و بدیع به منظور افزایش اندوخته های علمی و درک بهتر پدیده های طبیعی، انسانی، اجتماعی و فرهنگی، تحقیق بنیادی را می توان به دو گروه ذیل تقسیم کرد:

- الف - تحقیق بنیادی محض آن دسته از تحقیق هایی است که بدون توجه به کاربردهای علمی و به منظور گسترش مرزهای دانش صورت می گیرد
- ب- تحقیق بنیادی راهبردی آن دسته از تحقیق بنیادی است که به منظور فراهم ساختن زمینه علمی لازم برای حل مسائل جاری و آتی انجام شود.

تحقیق توسعه ای (توسعه تجربی) نیز عبارتند از : هر گونه فعالیت منظم مبتنی بر دانش موجود حاصل از تحقیقات و با تجربیات که به منظور تولید مواد، فرآورده ها، و مسائل، ابزار ، فرایندها و روش های جدید و با بهبود آنها صورت گیرد. تحقیقات توسعه ای به عنوان آخرین زنجیره تحقیقات که مورد نظر و مصرف دستگاه های اجرایی، واحدهای تولیدی و مردم مصرف- کنندگان نهایی تحقیقات هستند، خود متأثر و منبعث از تحقیقات کاربردی و بنیادی می باشد. روش تحقیق در کشف حقایق و شناخت مسائل ضروری اجتناب ناپذیر است. هدف روش شناسی بخش مهمی از هر تحقیق را تشکیل می دهد. آنچه که یک تحقیق و نتایج آن را معتبر می سازد، بکارگیری مناسب ترین روش برای انجام آن می باشد (دلاور، ۱۳۸۵). روش تحقیق مورد استفاده در این تحقیق می تواند از جنبه های مختلفی مورد بررسی قرار گیرد. این تحقیق از لحاظ جمع آوری اطلاعات از نوع تحقیقات توصیفی" است. به بیانی دیگر محقق در این گونه تحقیقات سعی می کند، تا آن چه هست را بدون هیچ گونه دخالت یا استنتاجی ذهنی گزارش دهد و نتایج عینی از موقعیت بگیرد. تحقیق حاضر از نوع همبستگی نیز می باشد، زیرا در این تحقیق، پژوهشگر به دنبال بررسی روابط بین عوامل و شرایط خاص یا نوع رفتاری که قبلاً وجود داشته و یا رخ داده است، پرداخته است. در این دسته از تحقیقات کاربردی، محقق باید یافته هایش را از نظر استفاده عملی از موقعیت محلی، منطقه ای و به استفاده در کاربردهای کلی (تعمیم پذیری کم ارزشیابی کند. به این ترتیب هدف از این نوع تحقیقات، توسعه دانش کاربردی در یک زمینه خاص است (بازرگان، ۱۳۷۶). محقق برای انجام

این نوع تحقیق به مثابه یک نظاره گر فعال عمل می کند، یعنی ناظر رویدادهایی است که قبلاً شروع شده و در حال حاضر نیز در جریان است. وی نمی تواند در عوامل مربوط موضوع تحقیق خود مؤثر باشد. وجود یا عدم وجود پژوهشگر در ادامه پژوهش بی تأثیر است. به عبارت دیگر محقق نمی تواند متغیرهای پژوهش خود را دستکاری کرده و عوامل مربوطه را مورد کنترل قرار دهد (عباس زاده، ۱۳۸۰). در ادامه برای یافتن دید مناسب تر و مشخص شدن ابعاد مختلف پدیده مورد بررسی و همچنین دستیابی به شاخص ها و متغیرهای مؤثر بر آن، از مصاحبه های اکتشافی و جلسات مختلف استفاده گردیده است. این تحقیق به لحاظ هدف، از نوع کاربردی است، چرا که نتایج حاصل از تحقیق می تواند به سازمان های اداره کار و تعاون و تعاون روستایی جهت بهسازی شرایط موجود ارائه شود. علاوه بر این از اهداف آن توصیف وضعیت شرکت های تعاونی است و اینکه چه تدابیر و راهکارهایی برای حل مشکلات موجود وجود دارد. این تحقیق به لحاظ روش از نوع تحقیق توصیفی است، زیرا به دنبال تبیین وضع موجود است و اساساً از طریق آنچه که اتفاق افتاده است، قصد تبیین و پیش بینی راهکارهای مؤثر را دارد. چون در پژوهش حاضر نمی توان متغیرها را کنترل کرد لذا تحقیق از نوع شبه تجربی بوده و از نوع علی-ارتباطی است زیرا به تحلیل رابطه ی بین متغیرها می پردازد و سعی در برآورد علت ها دارد. از نظر نحوه گردآوری داده ها تحقیق حاضر میدانی است. همچنین تحقیق حاضر از بعد روش شناسی از رهیافت کمی بهره برده است. پژوهش حاضر به صورت پیمایشی (survey research) انجام شده است. در این روش با انتخاب و مطالعه نمونه های منتخب از جامعه، فراوانی، توزیع و روابط بین متغیرها مورد نقد و بررسی قرار می گیرد. در تحقیق پیمایشی عمومی ترین روش برای جمع آوری اطلاعات پرسشنامه است (کرلینجر، ۱۳۷۹) در کنار پرسشنامه از ابزار مصاحبه، مشاهده و مطالعات اسنادی نیز استفاده می شود. دقت شاخص ها و گویه ها در پرسشنامه با روایی صوری (Face validity) توسط متخصصان فن مورد تأیید قرار گرفته است این تحقیق از نظر ماهیت از نوع تحقیقات کاربردی است، زیرا موجب بهبود شرایط انجام کار می شود و به صورت غیر مستقیم به افزایش اطلاعات مربوط به پژوهش نیز می انجامد. همچنین از حیث انجام تحقیق جزو پژوهش های توصیفی که از نوع پیمایشی میدانی) انجام شده است همچنین در بخشی از فصول اول و دوم از روش کتابخانه ای برای جمع آوری اطلاعات استفاده شده است و در نتیجه ی این جستجوها بیشتر کتاب ها و پژوهش ها در مورد مزیت های نسبی استان اردبیل و اشتغال معلولان منطقه مورد بررسی قرار گرفت تا اطلاعات مفید در زمینه پژوهش بدست آید. در این تحقیق با توجه به نوع تحقیق از روشهای ترکیبی بهره گرفته می شود. ابتدا از روش مصاحبه ای استفاده می شود و این روش تا بدست آوردن مطالب جدید و اکتشاف شونده ادامه پیدا می کند، بعبارت دیگر آن مقداری انجام می شود که به درجه ای از اکتشاف برسیم. سپس از روش پرسشنامه ای بهره گرفت می شود. در راستای دستیابی به هدف پس از جمع بندی مبانی نظری و اطلاعات موجود و روش مصاحبه ای، به طراحی پرسشنامه ای محقق ساخته اقدام خواهد شد. در این

پرسشنامه پس از روایی و پایایی سنجی و تعیین جامعه آماری به نظر سنجی و جمع بندی اطلاعات کمی اقدام می شود.

۱-۲-۳- جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه آماری و نمونه آماری یکی از مباحث اولیه در تحقیق می باشد. پژوهشگران معمولاً کار خود را با توصیف اطلاعات شروع نموده (آمار توصیفی) و سعی می کنند آن چه را از بررسی گروه نمونه به دست آورده اند، به گروه های مشابه بزرگ تر یا جامعه آماری تعمیم دهند (آمار استنباطی). جامعه آماری عبارتست از مجموعه تمام افراد، گروه ها، اشیاء و یا رویدادهایی که دارای یک یا چند ویژگی مشترک باشند. تعداد اعضای جامعه را حجم یا اندازه جامعه می نامند و با حرف بزرگ N نشان می دهند. مثال: جامعه کارکنان شاغل در بانک تجارت شهر تهران. نمونه آماری گروه کوچکتري از جامعه است که طبق ضابطه ای معین برای مشاهده و تجزیه و تحلیل انتخاب می شود و باید معرف جامعه باشد. نتایج نمونه ای را که معرف جامعه نباشد نمی توان به جامعه تعمیم داد. تعداد اعضای نمونه را با حرف کوچک n نشان می دهند. مثال: کارکنان شاغل در بانک تجارت منطقه ۵ شهر تهران. (اسماعیل پور، ۱۳۹۳) نمونه گیری به منظور گردآوری داده های مورد نیاز درباره افراد جامعه و برآورد مقادیر جامعه به کمک مقادیر نمونه انجام می شود. نمونه گیری باعث صرفه جویی در هزینه و زمان است و کار تحقیق را ساده و امکان پذیر می سازد. به طور کلی برای گردآوری اطلاعات دو روش وجود دارد: (حسن زاده، ۱۳۸۳)

- الف) سرشماری: اگر محقق پژوهش خود را بر تمامی افراد جامعه اجرا کند روش او سرشماری خواهد بود. یعنی محقق باید تمامی افراد جامعه را تک تک مورد بررسی و آزمون قرار دهد. هزینه، نیروی انسانی و مدت زمان لازم برای انجام شمارش کامل (برای گردآوری داده ها) به میزانی است که معمولاً اجرای آن توصیه نمی شود.
- ب) نمونه گیری: نمونه گیری عبارت است از «انتخاب افراد گروه نمونه از میان اعضای یک جامعه ی تعریف شده ی آماری براساس اصول و قواعد خاص». در این شیوه داده ها از همه افراد جامعه گردآوری نمی شود. بهترین حجم نمونه بزرگترین حجم ممکن است. یعنی در صورت امکان نمونه ای که تمام جامعه آماری را در بر گیرد. با توجه به اینکه استفاده از تمام جامعه آماری تمامی مشتریان فروشگاهها مقدور نیست، پس ناچار اقدام به نمونه گیری می شود. بنابر اصل کفایت داده ها تا آنجایی ادامه می دهیم که حجم نمونه در طی فرآیند تحقیق و بر اساس حصول کفایت یا اشباع اطلاعاتی نظری تعیین خواهد شد. به این معنی که حجم هیچ یک از نمونه ها از پیش تعیین شده نیست و در مورد هر یک از جوامع مورد بررسی، فرآیند نمونه گیری تا زمانی ادامه می یابد که آزمودنی های جدید، اطلاعات تازه ای به دست ندهند یا تاثیری در توسعه مدل با نظر پژوهش نگذارند. به عبارتی تاثیر آنها در بهبود نهایی با حاشیه ای نظریه و یا اطلاعات صفر باشد (دانایی فر و الوانی، ۱۳۸۵). جامعه آماری این

پژوهش را همه معلولان استان اردبیل اعم از شاغل و غیر شاغل، متخصصان حوزه اشتغالزایی و توسعه کسب و کارهای معلولان و نیز کارشناسان خبره و روسای بهزیستی های شهرستان های استان اردبیل تشکیل می دهند که به صورت تصادفی از بین آنها افرادی برای تکمیل پرسش نامه و مصاحبه انتخاب خواهند شد.

۲-۲-۳- فرضیات یا سوالات تحقیق:

- مناسب ترین مدل برای اشتغال زایی معلولان براساس مزیت های بومی استان اردبیل مناسب می باشد؟
- مزیت های استان اردبیل در جهت ایجاد اشتغال برای معلولان کدامند؟
- چه راهکارهایی برای توانمندسازی و اشتغال معلولین در جامعه وجود دارد؟
- موانع پیش روی اشتغال زایی برای معلولان استان اردبیل کدامند؟
- عوامل تأثیرگذار بر اشتغال زایی معلولان استان اردبیل کدامند؟

۳-۲-۳- روش تجزیه تحلیل اطلاعات و داده ها

با توجه به ماهیت پژوهش به منظور تحلیل داده ها و ارائه آمارهای توصیفی و تحلیل های استنباطی از نرم افزار های SPSS و اکسل استفاده خواهد شد. در این راستا جهت توصیف داده ها از آماره های فراوانی، درصد، شاخص مرکزی میانگین و شاخص پراکندگی انحراف معیار استفاده می شود. برای تجزیه و تحلیل داده ها از آمار استنباطی بهره گرفته شد. به منظور تعیین وضعیت نرمال بودن داده ها آزمون کولموگروف- اسمیرنف و سپس بر اساس وضعیت نرمالیت، برای تعیین وجود رابطه بین متغیرهای پژوهش از آزمون T تک نمونه، و در صورت کافی بودن متغیرها و داده های جمع آوری شده رگرسیون و یا تحلیل مسیر و غیره استفاده خواهیم کرد. با توجه به اهداف و سوالات تحقیق به منظور بررسی و شناخت موانع پیش روی اشتغال زایی و عوامل موثر بر اشتغال معلولان استان اردبیل پرسشنامه ای طراحی و در اختیار متخصصین و افرادی که در جامعه آماری پژوهش هستند قرار خواهد گرفت. برای بررسی و شناخت مزیت های استان اردبیل به تفکیک شهرستان ها با استفاده از روش SWOT به تفصیل مزایا، معایب، تهدید و فرصت هارا برای همه شهرستان ها بررسی خواهیم کرد و سپس مزایایی نسبی هر کدام را نسب به شهرهای دیگر انتخاب و تبیین خواهیم کرد. در نهایت نیز با استفاده از اطلاعات حاصل شده از روش های ذکر شده یک مدل جامع برای اشتغال زایی معلولان متناسب با مزیت های بومی استان اردبیل معرفی خواهد شد که هدف اصلی این پژوهش را شامل می شود.

۴-۲-۳- پرسشنامه

پرسشنامه عبارت است از مجموعه ای از پرسش ها که به صورت باز یا بسته دارای مقیاس طراحی شده اند تا وضعیت نگرش افراد را نسبت به یک واقعیت ارزیابی کند، تکمیل آن می تواند به طریق مراجعه شخصی، پستی یا تلفنی (از طریق فاکس) صورت گیرد. پرسش نامه یکی از ابزارهای رایج و بسیار مهم در تحقیقات علمی است برای برقراری ارتباط با پاسخ دهندگان که می تواند به صورت حضوری، تلفنی و یا مکاتبه ای و اینترنتی باشد، می توان از پرسشنامه بهره برد. پرسشنامه شامل تعدادی سؤال در زمینه اندازه گیری ارزیابی پاسخ دهندگان از پارامترها، طرز فکرها، برداشتها و ویژگی آنها می باشد. برای اندازه گیری طرز فکر و برداشت افراد، روش های متعددی وجود دارد که از جمله آنها مقیاس لیکرت است. در این پژوهش برای بررسی مشکلات و موانع اشتغال معلولان و نیز عوامل موثر بر آن از پرسشنامه استفاده خواهیم کرد تا بتوانیم به برآیندی از نظرات افراد پاسخ دهنده در جامعه آماری پژوهش برسیم. پرسشنامه طراحی شده برای این پژوهش با استفاده از طیف لیکرت و تجربیات مندرج در پیشینه تحقیق اقدام به طراحی گویه ها و سنجه های مناسب با روایی و پایایی نرمال گردید. با عنایت به طیف گسترده معلولیت ها و تناسب آنها با شغل ها و تعدد مشکلات و موانع اشتغال زایی و نیز مزیت های نسبی مختلف برای شهرستان های استان اردبیل و اجتناب از عدم هم پوششی نتایج در طراحی گویه ها به شیوه ای عمل کردند که تأکید بیشتری بر اشتراکات صورت گیرد تا امکان تعمیم پذیری نتایج به استان اردبیل حاصل شود.

۵-۲-۳- روایی (اعتبار) تحقیق

بر خلاف اعتماد یا پائایی که عمدتاً یک مسئله کمی و قابل اندازه گیری است، اعتبار یا روایی هر مسئله ای عمدتاً کیفی بوده و ارزیابی آن بسیار مشکل میباشد. سنجه معتبر سنجهای است که همان چیزی را بسنجد که مورد نظر محقق است. فی الواقع اعتبار یا عدم اعتبار به خود سنجه بر نمیگردد بلکه به کاربرد آن برای سنجش موضوع مورد بررسی برمی گردد. از این رو اعتبار سنجه به نحوه تعریف مفهوم مورد بررسی بستگی دارد. برای سنجش اعتبار ابزار اندازه گیری و متغیرها روشهای متعددی چون بررسی اعتبار محتوا، اعتبار سازه و اعتبار عاملی وجود دارد. اعتبار محتوا روشی برای سنجش میزان اعتبار اجزای تشکیل دهنده یک ابزار اندازه گیری میباشد که معمولاً توسط افراد متخصص در موضوع مورد مطالعه انجام میگردد. در این رویکرد ارزیابی اعتبار تأکید بر این امر است که معرفها تا چه میزان وجوه مختلف مفهوم را می سنجدند. و از این رو به قضاوت و تشخیص و تائید داوران و کارشناسان و صاحب نظران بستگی دارد. برای تعیین اعتبار و روایی متغیرهای اصلی این تحقیق و پرسشنامه

موصوف از روش اعتبار محتوایی استفاده شده و با استفاده از نظرات کارشناسان و صاحب نظران به ویژه اساتید راهنما و با توجه به تحقیقات مشابه انجام شده انتخاب گردیده و قطعیت یافته است. (حکمت نیا و موسوی، 1385)

۶-۲-۳- پایایی (قابلیت اعتماد) تحقیق

ضریب آلفای کرونباخ توسط کرونباخ ابداع شده و یکی از متداول ترین روشهای اندازه گیری اعتماد پذیری و یا پایایی پرسش نامه هاست. منظور از اعتبار یا پایایی پرسش نامه این است که اگر صفت های مورد سنجش با همان وسیله و تحت شرایط مشابه و در زمان های مختلف مجددا اندازه گیری شوند، نتایج تقریباً یکسان حاصله شود. ضریب آلفای کرونباخ، برای سنجش میزان تک بعدی بودن نگرشها، عقاید و ... بکار می رود. در واقع می خواهیم ببینیم تا چه حد برداشت پاسخگویان از سوالات یکسان بوده است. اساس این ضریب بر پایه مقیاس هاست. مقیاس عبارتند از دسته ای از اعداد که بر روی یک پیوستار به افراد، اشیا یا رفتارها در جهت به کمیت کشاندن کیفیت ها اختصاص داده می شود. رایج ترین مقیاس که در تحقیقات اجتماعی بکار می رود مقیاس لیکرت است. در مقیاس لیکرت اساس کار بر فرض هم وزن بودن گویه ها استوار است. بدین ترتیب به هر گویه نمراتی (مثلاً از 1 تا 5 برای مقیاس لیکرت 5 گویه ای) داده می شود که مجموع نمراتی که هر فرد از گویه ها می گیرد نمایانگر گرایش او خواهد بود. آلفای کرونباخ بطور کلی با استفاده از یکی روابط زیر محاسبه می شود.

$$\alpha = \frac{k}{k-1} \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^k S_i^p}{\sigma^p} \right)$$

یا

$$\alpha = \frac{k\bar{C}}{\bar{V} + (k-1)\bar{C}}$$

که در این روابط k تعداد سوالات، S_i^p واریانس سوال i ام، σ^p واریانس مجموع کلی سوالات، $\bar{C}$ میانگین کواریانس بین سوالات، و $\bar{V}$ واریانس میانگین سوالات می باشند (برگرفته شده از آلن و ین، 2002). با استفاده از تعریف آلفای کرونباخ می توان نتیجه گرفت: (1) هر قدر همبستگی مثبت بین سوالات بیشتر شود، میزان آلفای کرونباخ بیشتر خواهد شد و بالعکس، (2) هر قدر واریانس میانگین سوالات بیشتر شود آلفای کرونباخ کاهش پیدا خواهد کرد، (3) افزایش تعداد سوالات تاثیر مثبت و یا منفی (بسته به نوع همبستگی بین سوالات) بر میزان آلفای کرونباخ خواهد گذاشت، (4) افزایش حجم نمونه باعث کاهش واریانس میانگین سوالات در نتیجه باعث افزایش آلفای کرونباخ خواهد شد. بدیهی است هر قدر شاخص آلفای کرونباخ به 1 نزدیکتر باشد، همبستگی درونی بین سوالات

بیشتر و در نتیجه پرسش ها همگن تر خواهند بود. کرونباخ ضریب پایایی 45٪ را کم، 75٪ را متوسط و قابل قبول، و ضریب 95٪ را زیاد پیشنهاد کرده (کرونباخ، 1951). بدیهی است در صورت پایین بودن مقدار آلفا، بایستی بررسی شود که با حذف کدام پرسشها مقدار آن را می توان افزایش داد. در این تحقیق با استفاده از نرم افزار spss ضریب آلفای کرونباخ را تعیین خواهیم کرد. قابلیت اعتماد یکی از ویژگیهای فنی ابزار اندازه گیری (پرسشنامه) است. سنجشی دارای پائینی است که در صورت تکرار آن در مواقع دیگر به نتایج یکسان برسد، لذا از این طریق به پاسخهایی که پاسخ دهنده ها به پرسش ها داده اند میتوان اعتماد کرد. برای محاسبه ضریب قابلیت اعتماد ابزار اندازه گیری شیوه های مختلفی از جمله اجرای دوباره یا آزمون مجدد، روش کودرریچاردسون و روش آلفای کرونباخ به کار می رود که در این مطالعه از روش آلفای کرونباخ و محاسبه و بررسی ضریب آن استفاده خواهد شده است. (حکمت نیا و موسوی، 1385)

۷-۲-۳-مدل

آنالیز SWOT، تحلیل تکافت روشی تحلیلی برای دسته بندی عوامل مهم درونی و بیرونی اثرگذار بر سازمان و راهبردها و آینده های ممکن و شناسایی توانایی ها، کاستی ها، فرصت ها و تهدیدها است. روش اس دبلیو آتی که در فارسی با نام تحلیل سوات هم شناخته می شود یکی از ابزارهای برنامه ریزی استراتژیک است که برای ارزیابی وضعیت داخلی و خارجی یک سازمان استفاده می شود. اس دبلیو آتی در انگلیسی حروف اول کلمات قوت (Strength)، ضعف (Weakness)، فرصت (Opportunity) و تهدید (Threat) است. از این روش علاوه بر برنامه ریزی راهبردی به طور کلی در تحلیل وضعیت سازمان ها استفاده می شود. در واقع این تحلیل را باید ابزاری کارآمد برای شناسایی شرایط محیطی و توانایی درونی سازمان بدانیم، پایه و اساس این ابزار کارآمد در مدیریت استراتژیک و همین طور بازاریابی است. این تحلیل را علاوه بر SWOT در برخی متون به صورت TOWS نیز آورده اند. (میرشکاری، 1395).

۸-۲-۳-رگرسیون

تحلیل رگرسیون یکی از روش های پرکاربرد در مطالعات اجتماعی - اقتصادی است. این روش ارتباط تنگاتنگی با ضریب همبستگی داشته و عموماً به طور همزمان در مطالعات مورد استفاده قرار می گیرد. تحلیل رگرسیون این امکان را برای محقق فراهم می کند تا تغییرات متغیر وابسته را از طریق متغیرهای مستقل پیش بینی و سهم هریک از متغیرهای مستقل را در تبیین متغیر وابسته تعیین کند. و به طور کلی از معادله جبری خط راست نیز می توان پیش بینی های لازم برای متغیر وابسته انجام داد.

$$Y = a + bx$$

Y = مقدار پیش بینی شده در متغیر Y

a = مقدار ثابت یا عرض از مبدا نقطه تقاطع خط رگرسیون با محور Y

b - شیب خط یا ضریب رگرسیون

X - مقادیر متغیر مستقل

همچنین برای ضریب (شیب خط رگرسیون) به منظور پیش بینی مقدار Y در معادله رگرسیون مورد استفاده قرار می گیرد. فرمول عمومی معادله رگرسیون چندگانه عبارت است از:

$$Y = a + b_1x_1 + b_2x_2 + b_3x_3 + \dots + b_nx_n$$

b = ضریب رگرسیون یا شیب خط رگرسیون

X = مقادیر متغیرهای مستقل

۳-۳- مروری بر وضعیت اقتصادی استان اردبیل

مطالعه و بررسی گزارش های آماری مرکز آمار و سازمان برنامه بودجه استان اردبیل نشان می دهد که در این استان بین فعالیت های اقتصادی، رشد اقتصادی و میزان جمعیت تناسب وجود دارد و در مسیر مناسب توسعه حرکت می کند. اما علی رغم وجود ظرفیت های بالقوه و داشتن شهرهای مرزی، چندان که بایسته و شایسته است نتوانسته است وضعیت اشتغال را در استان سر و سامان داده و منجر به ایجاد ارزش افزوده بیشتری گردد. بنابر گزارش سازمان برنامه و بودجه در استان اردبیل، محصول ناخالص داخلی به قیمت بازار (میلیون ریال) در سال 1399 رقمی نزدیک به 327280813 میلیون ریال بوده است که نشان می دهد یک درصد از تولید خالص داخلی کشور را به خود اختصاص داده است که نشان از عدم توسعه زیرساخت های اقتصادی و بی توجهی به مزیت های این استان می باشد. سرانه تولید برای هر شخص 136093 میلیون ریال است که رتبه 20 ام در بین استان های کشور را دارد. باید گفت که اقتصاد استان اردبیل نیز مانند بسیاری از استان های دیگر در سه بخش کشاورزی، صنعت و خدمات متمرکز شده است و شاید وجه تمایز آن به سهم این بخش ها در اشتغال برمی گردد. بخش کشاورزی به دلیل مشکلات کمبود آب روبه روز در حال کم رونق شدن در استان اردبیل و سهم فعلی آن از اشتغال کل استان تقریباً یک سوم است. ارزش افزوده ای ایجاد شده در بین این سه بخش در استان اردبیل به این ترتیب است که صنعت و معدن با 43 درصد بیشترین ارزش افزوده را ایجاد می کنند و بخش خدمات 35 درصد از ارزش خلق شده در استان را ایجاد می کند و علی رغم مزیت ها و دشت های وسیع و قابل کشت که در استان

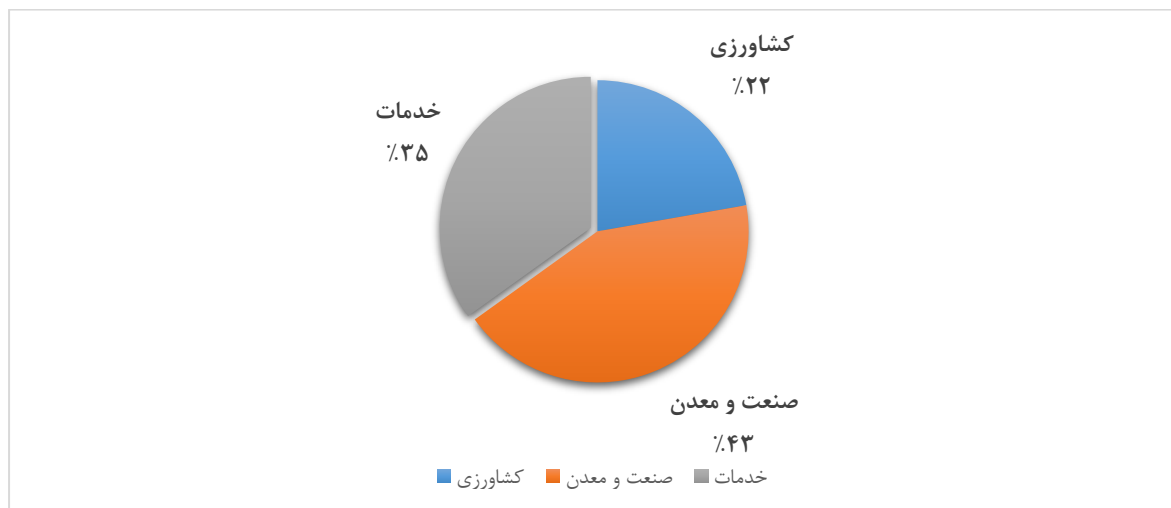
اردبیل وجود دارد بخش کشاورزی تنها 22 درصد ارزش افزوده ایجاد می کند که رغمی بسیار قابل تامل است. همچنین یک بررسی نشان می دهد که بیشترین سهم اشتغال را بخش خدمات دارد و بخش صنعت و معدن علی رغم اینکه بیشترین ارزش افزوده و تولید ناخالص در استان را دارد کمترین اشتغال را با رغمی نزدیک به 26 درصد داراست. سهم هر کدام از این بخش ها در اقتصاد ملی به این ترتیب است که بخش صنعت و معدن 0.8 درصد، بخش کشاورزی 2.5 درصد و بخش خدمات 1.1 درصد از ارزش افزوده ایجاد شده در این سه بخش اقتصادی را به خود اختصاص داده اند که رقم بالای کشاورزی نشان می دهد که استان اردبیل با همین تولید اندک و سهم اندک در تولید ناخالص داخلی استان در بخش کشاورزی باز هم رقم قابل توجهی در اقتصاد ملی به خود اختصاص داده که است که این اعداد و ارقام باید مورد توجه برنامه ریزان در عرصه ملی و منطقه ای باشد تا بتوانند از این ظرفیت ها بهره ببرند.

جدول ۳-۱- سهم اشتغال و ارزش افزوده بخش کشاورزی، صنعت و خدمات در استان اردبیل در مقایسه با کشور

خدمات		کشاورزی		صنعت و معدن		شرح
کشور	استان	کشور	استان	کشور	استان	
45.5	35	8.3	22	45.8	43	ارزش افزوده
49.6	42.2	18.9	32.3	31.5	25.5	اشتغال
112134488		71398698		137584321		محصول ناخالص داخلی استان اردبیل به قیمت بازار
1.1		2.5		0.8		سهم استان از ارزش افزوده کل کشور

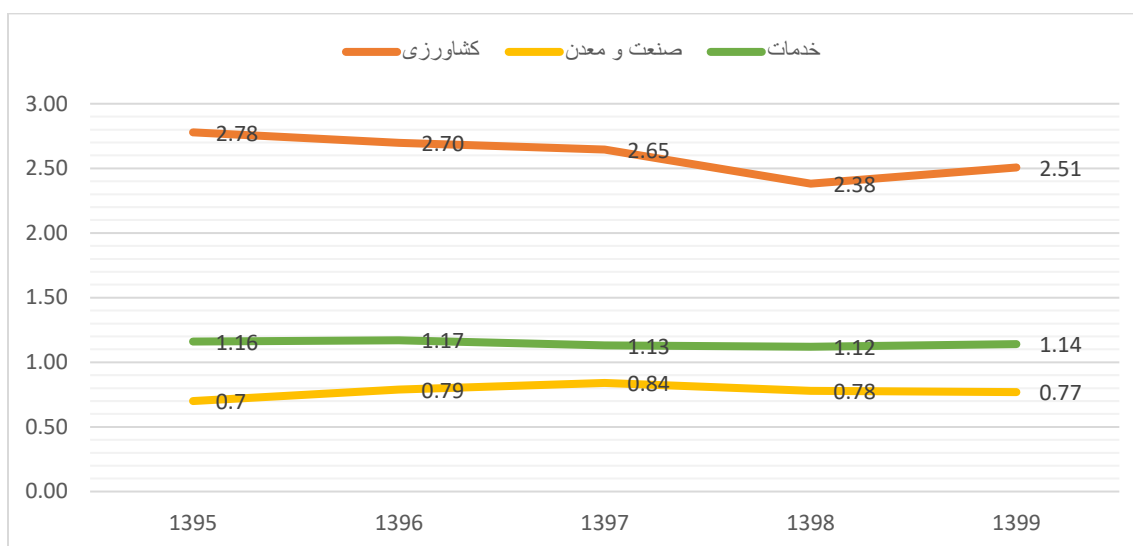
منبع: سالنامه مرکز آمار کشور (1400) و سازمان برنامه بودجه استان اردبیل (1399)

نمودار ۳-۱- ارزش افزوده بخش کشاورزی، صنعت و خدمات در استان اردبیل ۱۳۹۹

منبع: مرکز آمار کشور 1400

نمودار ۳-۲- ارزش افزوده بخش های مختلف اقتصادی استان اردبیل از اقتصاد ملی (۱۳۹۵-۱۳۹۸)

منبع: مرکز آمار کشور 1400

بررسی روند 5 ساله سهم ارزش افزوده بخش های کشاورزی، صنعت و معدن و خدمات نشان میدهد که بخش کشاورزی همواره سهم مهم تری در اقتصاد ملی داشته است.

۱-۳-۳- صنعت و معدن

سهم بخش صنعت و معدن در تولید ناخالص داخلی استان اردبیل 43 درصد و اشتغال استان 25.5 درصد می باشد. این استان از نظر سهم بخش صنعت از تولید ناخالص داخلی استان های کشور با 0.77 درصد 23 کشور می باشد. بنابراین می توان نتیجه گرفت که صنعت استان اردبیل سهم اندکی در اقتصاد کشور دارد و این استان یک استان صنعتی محسوب نمی گردد. بنابر اطلاعات و گزارش های سازمان برنامه و بودجه استان اردبیل در سال 1399 در حال حاضر 2363 واحد صنعتی دارای پروانه با اشتغال زایی بیش از 10 هزار نفر در استان اردبیل وجود دارد که از این تعداد به جز 17 واحد صنعتی که اشتغال بالای صد نفر دارند بقیه را صنایع کوچک و متوسط تشکیل می دهد. (سالنامه آماری سازمان برنامه و بودجه، 1399) بخش عمده ای از واحدهای صنعتی استان غیرفعال یا نیمه فعال هستند. به طوری که تنها حدود 250 واحد صنعتی فعال در استان وجود دارد مابقی نیمه فعال و یا کاملاً غیرفعال می باشند. بررسی ها نشان می دهد بالغ بر 35 درصد صنایع استان صنایع تولید مواد غذایی و آشامیدنی، 22 درصد تولید محصولات کانی غیرفلزی، 11 درصد صنایع تولید محصولات لاستیکی و پلاستیکی و 7 درصد صنایع تولید چوب و محصولات چوبی می باشد. از حیث محل استقرار حدود 70 درصد صنایع استان در شهرستان اردبیل مستقر شده است. نبود زیرساخت های صنعتی، عدم سرمایه گذاری های دولتی در صنایع بزرگ و مادر، فاصله

زیاد از صنایع مکمل و بازارهای مصرف و درمجموع شاخص پایین بهبود فضای کسب و کار دلایل عمده توسعه نیافتگی بخش صنعت و عدم سرمایه گذاری در این بخش در استان اردبیل است. (طرح توانمند سازی زنان، 1399)

جدول ۳-۲- تعداد کارگاه های صنعتی در استان اردبیل

فعالیت	۱۳۸۰	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸
تعداد پروانه بهره برداری صادر شده توسط سازمان صنعت، معدن و تجارت برای ایجاد کارگاه های صنعتی بر حسب نوع فعالیت (فقره)	۴۱	۱۶۰	۱۴۳	۱۰۳	۱۰۴	۱۲۷	۱۴۱
تعداد جواز تاسیس صادر شده توسط سازمان صنعت، معدن و تجارت برای ایجاد کارگاه های صنعتی بر حسب نوع فعالیت (فقره)	۲۱۰	۵۳۶	۱۳۰	۲۵۴	۳۴۵	۴۴۲	۴۴۶

گزارش سالانه سازمان برنامه و بودجه استان اردبیل و مرکز آمار کشور ۱۳۹۹

جدول ۳-۳- آمار شاغلان بخش صنعت استان اردبیل به تفکیک جنسیت (۱۳۸۰-۱۳۹۸)

سال و طبقات کارکن	کل شاغلان	مزد و حقوق بگیران			کارکنان بدون مزد و حقوق		
		مرد و زن	مرد	زن	مرد و زن	مرد	زن
۱۳۸۰	۵۳۳۹	۵۲۵۷	۴۹۷۸	۲۷۹	۸۲	۸۲	۰
۱۳۸۵	۶۵۴۱	۶۳۵۹	۵۸۷۴	۴۸۵	۱۸۲	۱۷۹	۳
۱۳۹۰	۷۶۷۸	۷۴۷۸	۶۸۵۰	۶۲۸	۲۰۰	۱۹۷	۳
۱۳۹۶	۱۰۲۳۹	۱۰۱۰۴	۹۳۵۸	۷۴۶	۱۳۵	۱۳۱	۴
۱۳۹۷	۸۷۴۷	۸۵۸۱	۷۹۶۷	۶۱۴	۱۶۶	۱۵۶	۱۰
۱۳۹۸	۱۰۱۰۰	۹۹۱۵	۸۷۶۳	۱۱۵۲	۱۸۵	۱۶۴	۲۲

گزارش سالانه سازمان برنامه و بودجه استان اردبیل و مرکز آمار کشور ۱۳۹۹

در بخش معدن هم در کل استان ۵۱ معدن فعال در کل استان وجود دارد که شهرستان نمین با ۱۸ معدن فعال رتبه اول استانی را دارد. اما به دلیل عدم توسعه معادن و ضعف سیستم استخراج و سرمایه فیزیکی در این معادن میزان اشتغال ایجاد شده در این معادن چشمگیر نبوده و مجموعاً توانسته است که برای ۳۲۸ نفر شغل ایجاد کند. این معادن ارزش افزوده تقریباً ۱۷۶ هزار میلیون ریالی ایجاد می کنند. (سالنامه آماری سال ۱۳۹۸، استان اردبیل).

جدول ۳-۴- آمار معادن و اشتغال آن استان اردبیل به تفکیک شهرستان

شهرستان	تعداد معادن در حال بهره برداری	تعداد کل شاغلان بخش معادن	ارزش تولیدات معادن (میلیون ریال)	ارزش افزوده معادن (میلیون ریال)	تعداد شاغلان کارگاههای ۱۰ نفر کارکن و بیشتر	تعداد شاغلان کارگاههای ۱۰-۴۹ نفر کارکن	تعداد شاغلان کارگاههای ۵۰ نفر کارکن و بیشتر	ارزش افزوده فعالیت کارگاههای صنعتی دارای ۱۰ نفر کارکن و بیشتر (میلیون ریال)	ارزش افزوده فعالیت صنعتی کارگاههای صنعتی دارای ۵۰ نفر کارکن و بیشتر (میلیون ریال)
کل استان	۵۱	۳۲۸	۳۰۴,۶۳۸	۱۷۵,۹۵۸	۸,۷۴۷	۳,۵۸۸	۵,۱۵۹	۸,۶۳۹,۹۳۷	۴,۸۶۳,۵۵۵
اردبیل	۷	۳۳	۱۲,۸۴۹	۹,۵۲۶	۶,۷۶۷	۲,۵۴۶	۴,۲۲۱	۶,۱۰۱,۱۵۰	۳,۸۰۹,۹۹۸
اصلاندوز	---	---	---	---	---	---	---	---	---
بيله سوار	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰
پارس آباد	۰	۰	۰	۰	۵۵۰	۳۲۷	۲۲۳	۱,۲۵۵,۳۲۶	۴۵۳,۵۳۸
خلخال	۸	۸۰	۳۳,۶۱۰	۲۵,۴۰۱	۲۰۳	۲۰۳	۰	۹۷,۰۶۸	۰
سرعین	۱	۲	۵۱۲	۳۹۰	۰	۰	۰	۰	۰
کوثر	۴	۱۷	۱۰,۸۰۴	۴,۷۰۲	۰	۰	۰	۰	۰
مشکین شهر	۸	۴۵	۳۶,۸۷۴	۳۰,۶۵۵	۵۷۸	۴۱۳	۱۶۵	۵۷۴,۸۶۱	۶۲,۹۹۱
مغان	۱	۱۲	۵,۹۵۳	۴,۷۷۶	۷۷	۲۱	۵۶	۲۸,۲۶۴	۱۹,۵۲۵
نمین	۱۸	۱۲۴	۱۹۰,۸۴۲	۹۲,۶۵۵	۴۴۹	۴۶	۴۰۳	۴۵۹,۱۲۶	۴۳۱,۷۴۵
نیر	۴	۱۵	۱۳,۱۹۴	۷,۸۵۳	۱۳۳	۳۲	۹۱	۱۲۴,۱۴۲	۸۵,۷۵۸

سالنامه آماری سال ۱۳۹۸، استان اردبیل

۲-۳-۳- کشاورزی

بخش کشاورزی ۲۲ درصد ارزش افزوده و ۳۲/۲ درصد اشتغال استان اردبیل را به خود اختصاص می دهد (این دو رقم در مورد کل کشور به ترتیب ۸/۳ و ۱۸/۹ درصد می باشد). (مرکز آمار کشور، ۱۳۹۹). از لحاظ بزرگی بخش کشاورزی نسبت به کل اقتصاد، اردبیل دومین استان کشور محسوب می گردد. از کل مساحت استان ۴۳/۶ درصد (۷۷۸ هزار هکتار) را اراضی کشاورزی، ۵۰/۴ درصد (۹۱۰ هزار هکتار) را مراتع، ۳/۵ درصد را جنگل و ۲/۵ درصد را سایر کاربری ها تشکیل می دهند. این استان ۴/۵ درصد از کل اراضی کشاورزی و ۵/۲۵ درصد از اراضی زراعی کشور را به خود اختصاص می دهد. بیش از ۹۵ درصد از اراضی کشاورزی استان به کشت زراعی (۲۹ درصد کشت آبی و ۶۶ درصد کشت دیم) اختصاص می یابد. بدین ترتیب اردبیل بالاترین کاربری اراضی کشاورزی نسبت به وسعت استان را داراست. شدت تمرکز اراضی کشاورزی استان اردبیل حدود ۴۰ درصد است که بیش از ۴ برابر شدت نسبی متناظر آن در کل کشور (۶/۹ درصد) است و از این حیث رتبه اول را در بین استان های کشور دارد. (طرح توانمند سازی زنان، ۱۳۹۹) این استان به لحاظ برخورداری از تنوع اقلیمی و شرایط آب و هوایی خاص و منحصربه فرد، منابع آب پایدار و غنی، میانگین بارندگی ۳۲۰ میلی متر در سال، دشت های

وسیع و حاصلخیز، سدهای بزرگ و شبکه‌های گسترده آب، شرکت‌های بزرگ کشت و صنعت و دامپروری مغان و پارس، وجود 120 هزار بهره‌بردار، حدود 2/4 میلیون واحد دامی و بیش از یک میلیون هکتار منابع طبیعی اعم از جنگل و مرتع یکی از قطب‌های مهم کشاورزی و دامپروری کشور محسوب می‌گردد. استان اردبیل سهم قابل توجهی از تولیدات کشاورزی کشور را به خود اختصاص می‌دهد به طوری که با تولید 3/9 میلیون تن انواع محصولات کشاورزی (شامل 3 میلیون تن محصولات زراعی، 550 هزار تن محصولات دامی و 350 هزار تن محصولات باغی) حدود 4 درصد از تولید کشور را به خود اختصاص داده است. سهم بخش کشاورزی در اشتغال استان (1/35 درصد) در مقایسه با کل کشور بسیار بالا بوده و تفاوتی حدود 15 درصدی دارد. سهم بخش کشاورزی در اشتغال زنان استان نزدیک به 30 درصد بالاتر از این سهم در کشور می‌باشد. از طرفی بخش قابل توجهی از فعالیت‌های بخش‌های صنعت و خدمات نیز مرتبط با کشاورزی است، لذا بخش کشاورزی پتانسیل و ظرفیت بالایی در اشتغال بیکاران استان دارد. کاهش سهم بخش کشاورزی از اشتغال استان در دو دهه اخیر بسیار بالا بوده به طوری که این سهم از بالای 50 درصد به حدود 35 درصد کاهش یافته است و عواملی همچون؛ بهره‌وری پایین کسب و کار کشاورزی، فصلی بودن و درآمد پایین کشاورزان، عدم تطابق مشاغل کشاورزی با تقاضای کار جوانان به ویژه فارغ التحصیلان، پایین بودن سطح امکانات رفاهی در روستاها و مناطق کشاورزی و افزایش ارتباطات و تغییر سبک زندگی اهالی سبب کاهش اقبال جوانان به ویژه فارغ التحصیلان به کسب و کارهای کشاورزی و مهاجرات آن‌ها به شهرها شده است. استان اردبیل در تولید عدس و کلزا رتبه اول، تولید سیب زمینی، سویا، هلو و شلیل و پرورش گاو میش رتبه دوم، تولید عسل رتبه سوم، تولید گندم و چغندر بندر رتبه پنجم، تولید حبوبات رتبه هفتم و تولید جوجه یکروزه 10 درصد تولیدات کشور را به خود اختصاص داده است. قابلیت‌ها و توانمندی‌های استان اردبیل در بخش کشاورزی به گونه‌ای است که در تولید 12 نوع محصول مهم و استراتژیک کشور دارای رتبه‌های اول تا هفتم کشوری است. یک سوم اشتغال استان در بخش کشاورزی محقق می‌شود که 4 میلیون رأس واحد دامی، 6 هزار و 400 تن تولید عسل و 10 درصد جوجه یکروزه کشور در استان اردبیل تولید می‌شود. (طرح توانمند سازی زنان، 1399)

۳-۳-۳- خدمات

در طول دهه اخیر با افزایش شهرنشینی و تغییرات سبک زندگی سهم بخش خدمات از تولید و اشتغال استان افزایش یافته است. به طوری که سهم ارزش افزوده بخش خدمات در استان 35 درصد و اشتغال در بخش خدمات به 42 درصد رسیده است (این رقم در سطح کشور 45 درصد و 49 درصد است). زیر بخش «عمده‌فروشی، خرده‌فروشی» (43 درصد) و «مستغلات، کرایه و...» (14 درصد) بیشترین ارزش افزوده و اشتغال را از بخش

خدمات دارند. اما سهم نسبی خدمات مربوط به «حمل و نقل و انبارداری» و «هتل و رستوران» اقتصاد استان افزایش یافته است. بر مبنای پتانسیل ها و جاذبه های گردشگری و استان اردبیل 206 مرکز اقامتی و 1230 واحد آپارتمانی در استان اردبیل ایجاد شده که بیش از 75 درصد این مراکز و واحدها در شهر سرعین متمرکز می باشد که تمرکز این تعداد هتل و هتل آپارتمان در یک شهر کم جمعیت در نوع خود در کشور بی نظیر است. 38535 واحد صنفی در استان اردبیل فعالیت می کنند که 1/7 درصد کل واحدهای صنفی کشور را تشکیل می دهد. از کل واحدهای صنفی استان اردبیل سهم واحدهای صنفی تولیدی 3/7 درصد کمتر از متوسط کشور و سهم واحدهای صنفی خدماتی 4/8 درصد بیشتر است. که نشان دهنده سهم بالای بخش خدمات در اقتصاد شهرهای استان به ویژه شهر اردبیل است. سهم بسیار پایین واحدهای تولیدی در شهر سرعین (3/4 درصد) نسبت به کل استان و کل کشور نشان دهنده بزرگی بخش خدماتی و توزیعی در اقتصاد شهر سرعین می باشد. دسترسی به بازار مصرف کشورهای قفقاز، اشتراکات فرهنگی با اهالی کشورهای همسایه و قدمت یک صد ساله، گمرک بيله سوار فرصت های تجاری زیادی برای استان بخصوص در زمینه صادرات مواد غذایی و واردات محصولات صنعتی و مواد اولیه فراهم نموده است، با این وجود سهم استان اردبیل از صادرات غیر نفتی کشور در حدود 0/17 درصد و از واردات کشور حدود 0/07 درصد می باشد. عمده ترین کالاهای صادراتی استان اردبیل در دو سال اخیر سیب زمینی، مصنوعات پلاستیکی، بیسکوئیت و شیرینی، نوشیدنی ها، پروپیلن، لاستیک، سنگ و مصالح ساختمانی و تایر بادی و عمده ترین کشورهای مقصد صادراتی آذربایجان، عراق و گرجستان می باشد. مهم ترین کالاهای وارداتی به استان نیز برنج، کامیون کشنده، مواد اولیه تولید پلاستیک، کائوچو و کنجاله پنبه دانه می باشد. ترکیه، آذربایجان و امارت متحده عربی شرکای عمده وارداتی استان اردبیل هستند. علاوه بر این توضیحات باید گفت تولید ناخالص داخلی (GDP) یکی از مهم ترین مفاهیم اقتصادی است، این مفهوم عمده ترین معیار مقایسه اقتصاد کشورها و مناطق مختلف است. از طرفی آمارهای منطقه ای قابل اطمینان، سازگار و مناسب، پی ریزی محکمی را برای سیاست گذاری در راستای کاهش نابرابری های اقتصادی و اجتماعی بین مناطق فراهم می نماید. بر همین اساس تهیه حساب های منطقه ای یکی از فعالیت های مهم سازمان است که از سال 1379 به طور جدی پیگیری می شود. حساب های منطقه ای مجموعه ای از اطلاعات آماری است که به صورت جامع و هدفمند مطالعه کمی و منظم فعالیت های اقتصادی یک منطقه را برای یک دوره زمانی معین (یک سال) امکان پذیر می سازد و هدف از آن محاسبه متغیرهای کلان اقتصادی استان و شناخت وضعیت اقتصادی استان در هر سال است. این اطلاعات نقش شایان توجهی در برنامه ریزی های منطقه ای دارد و تحقق اهداف برنامه ریزی منطقه ای بدون استفاده از یا نقشه های آن امکان پذیر نیست. (طرح توانمند سازی زنان، 1399).

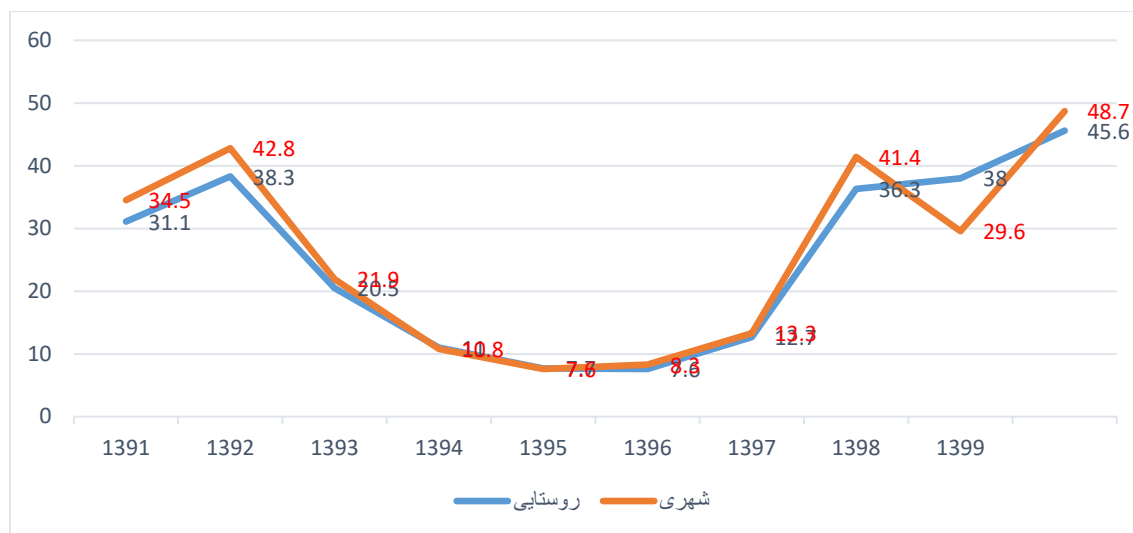
۴-۳-۳- شاخص کل بهای کالاها و خدمات مصرفی

یکی از مهم ترین و شاید مهم ترین چالش اقتصادی دولت در این سال ها مسئله افزایش نقدینگی و به تبع آن تورم در کشور می باشد که منجر به کاهش قدرت خرید مردم شده است. استان اردبیل نیز از این جریان جدا نبوده و تغییرات قیمتی در سالهای اخیر فشار سنگینی بر مردم تحمیل کرده است. در ادامه نرخ تورم نقطه ای استان اردبیل برای خانوار های شهری و روستایی را بررسی میکنیم که درصد بالای تورم نوید روز های سخت و افزایش فشار بر مردم بوده است و چنانچه دولت نتواند با اعمال سیاست های پولی منجر به کاهش تورم و تورم انتظاری در جامعه شود؛ دولت را با چالش های جدی در زمینه اقتصادی و حتی سیاسی روبرو خواهد کرد. منظور از نرخ تورم نقطه ای، درصد عدد شاخص قیمت، نسبت به ماه مشابه سال قبل میباشد. نرخ تورم نقطه ای در آبان ماه 1400 به عدد 35.7 درصد رسیده است؛ یعنی خانوارهای کشور به طور میانگین 35.7 درصد بیشتر از آبان 1399 برای خرید یک «مجموعه کالاها و خدمات یکسان» هزینه کرده اند.

جدول ۳-۵- آمار سالانه تورم خانوار های شهری و روستایی در استان اردبیل و تورم کشور (۱۴۰۰-۱۳۹۱)

کشور	روستایی	شهری	سال
28.6	31.1	34.5	1391
32.1	38.3	42.8	1392
14.8	20.5	21.9	1393
11.3	11	10.8	1394
6.8	7.7	7.6	1395
8.1	7.6	8.3	1396
26.6	12.7	13.3	1397
34.4	36.3	41.4	1398
36.2	38	29.6	1399
48.3	45.6	48.7	آبان 1400

منبع: مرکز آمار ایران

منبع: مرکز آمار ایران

همانطور که از نمودارها و جدول ارائه شده مشهود است نرخ تورم پس از کاهش در سالهای 1393 تا 1397 با جهش بزرگی همراه شده و به رقم های بالای 45 درصد در یک ماه اخیر یعنی آبان 1400 رسیده است. با توجه سالنامه آماری مرکز آمار ایران در سال 1399 که تورم و شاخص کل کالاها و خدمات مصرفی را برای استان ها محاسبه کرده و سال 1395 را مبنا قرار داده است می توان میزان تورم و افزایش قیمت را در بخش های مختلف مورد بررسی قرار داد که نتایج نشان می دهد بیشترین افزایش قیمت در بخش خوراکی ها و آشامیدنی ها بوده و سپس در بخش حمل و نقل این افزایش را مردم استان تجربه کرده اند. این در حالی است که همین دو مورد برای کل کشور هم بیشترین افزایش بها را تجربه کرده اند و نکته مهم این جدول این است که نشان می دهد در همه بخش های کالا و خدمات افزایش تقریباً 50 درصدی هم در استان و هم در کشور رخ داده است که جای بسی تأمل دارد.

جدول ۳-۶- شاخص قیمت کالا و خدمات مصرفی در استان اردبیل و کل کشور (۱۳۹۵=۱۰۰)

سال	خوراکی و آشامیدنی		کفش و پوشاک		مسکن آب برق گاز	
	کشور	اردبیل	کشور	اردبیل	کشور	اردبیل
1394	93.1	94.5	94.442	93.626	94.3	92.4
1395	100.0	100.0	100	100	100.0	100.0
1396	112.4	111.0	106.06	104.61	107.2	108.8
1397	154.3	149.0	137.09	128.33	125.9	117.2
1398	220.7	212.8	197.01	175.98	156.1	142.5
سال	حمل و نقل		بهداشت		آموزش	

اردبیل	کشور	اردبیل	کشور	اردبیل	کشور	
87.0	88.8	90.7	91.6	95.7	95.0	1394
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	1395
112.2	111.0	106.6	107.2	104.4	104.9	1396
124.9	130.6	124.2	125.7	120.7	134.3	1397
146.8	159.3	152.9	158.2	171.2	197.8	1398

منبع: مرکز آمار ایران

۵-۴-۳- ساختار اشتغال و نیروی کار استان اردبیل

از حدود 1070822 نفر جمعیت در سن کار استان، حدود 468630 نفر نیروی کار فعال هستند که از این تعداد 7/6 درصد یعنی 71613 نفر بیکار می باشند. از طرفی استان اردبیل بالاترین نرخ مشارکت اقتصادی (8/43 درصد) را در بین استان های کشور دارد. این نرخ نشان دهنده تقاضای بالای کار در استان اردبیل در مقایسه با سایر استان هاست. بر اساس آمارهای رسمی از 71613 نفر بیکار در استان 53742 نفر مرد و 17870 نفر زن هستند. همچنین از این تعداد 54082 نفر شهری و 17530 نفر روستایی هستند. به عبارت دیگر نرخ بیکاری در بین زنان روستایی 4 درصد، مردان روستایی 4/20 درصد، زنان شهری 21 درصد و مردان شهری 6/54 درصد می باشد. از لحاظ تعداد، بیش از نیمی از بیکاران استان را مردان شهری تشکیل می دهند. بیکاران در بین زنان روستایی تنها 2886 نفر هستند. به نظر می رسد مساعدت شرایط اقلیمی و آب و هوا برای فعالیت های کشاورزی و سازگاری مشاغل کشاورزی با خانه داری و پاره وقت بودن آن از عوامل پایین بودن بیکاری در بین روستاییان بخصوص زنان می باشد. از سوی دیگر به دلیل پایین بودن بهره وری بخش کشاورزی، بخش مهمی از روستائیان استان در جستجوی فرصت های اشتغال و یا پیدا کرده شغل بهتر و بهره مندی از امکانات رفاهی به شهرهای بزرگ استان مهاجرت نموده و موجب افزایش نرخ بیکاری در شهرها می شود. در نرخ بیکاری نیز استان اردبیل وضعیتی نزدیک نسبت به متوسط کشور دارد به طوری که این استان با نرخ بیکاری 10 درصد در سال 1398 استان 17 کشور می باشد و از سال 95 تاکنون روز به روز در حال کاهش است و از رقم 15.3 درصد در سال 95 به رقم 10 درصد در سال 98 رسیده است که تغییر ناگهانی زیادی است، چون رتبه استان اردبیل را از 3 به 17 تغییر داده است. نرخ بیکاری بر اساس مطالعات میدانی بیشتر از مقدار است و دلیل آن هم عدم سرمایه گذاری کافی در استان و فرار سرمایه و نخبگان استان به مراکز صنعتی و اقتصادی کشور است، به طوری که بسیاری از فعالان اقتصادی موفق شهرهای بزرگ کشور از جمله تهران، کرج، تبریز، شهرهای شمالی و مرکزی از کارآفرینان و سرمایه گذاران این استان است.

جدول ۳-۷- درصد بیکاری و نرخ مشارکت در استان اردبیل ۱۳۹۸-۱۳۹۴

نام شاخص	استان	1394		1395		1396		1397		1398	
		رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ	رتبه	نرخ
بیکاری	کل کشور	×	11	×	12.4	×	12.1	×	12	×	10.6
	اردبیل	8	12.8	3	15.3	25	10.4	24	9.3	17	10.0
مشارکت اقتصادی	کل کشور	×	38.2	×	39.4	×	40.3	×	40.5	×	39.939
	اردبیل	1	43.7	1	43.8	2	44.5	2	44.3	3	43.663

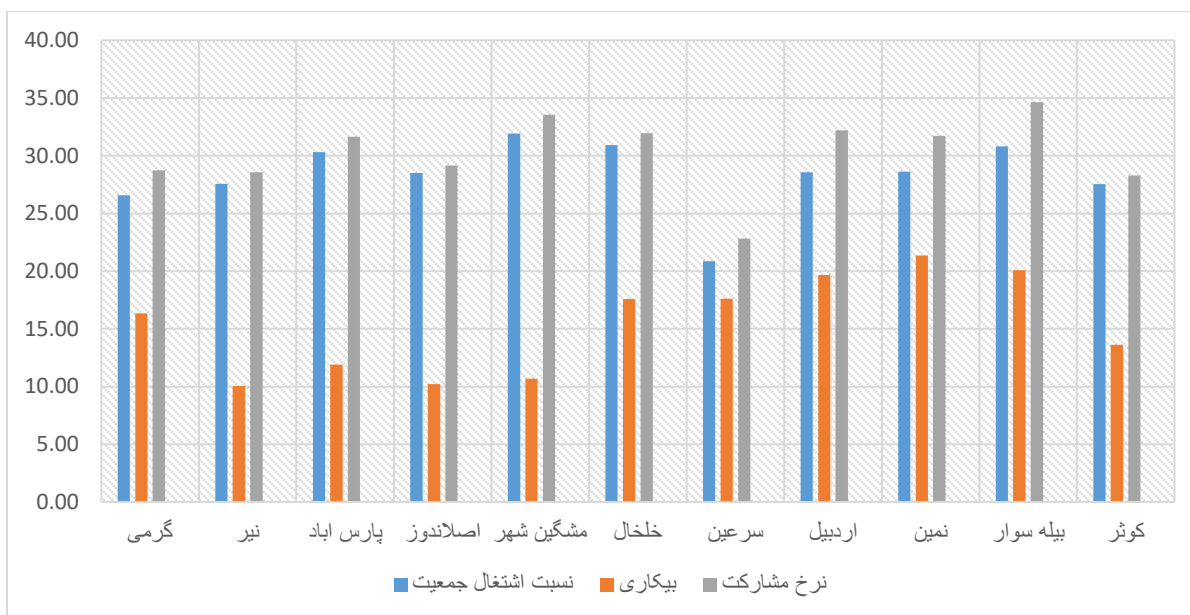
مرکز آمار ایران (1399)

جدول ۳-۸- جدول نرخ مشارکت بیکاری و نسبت اشتغال جمعیت استان اردبیل به تفکیک شهرستان (۱۳۹۹)

شهرستان	نرخ مشارکت	بیکاری	نسبت اشتغال جمعیت
گرمی	28.72	16.33	26.58
نیر	28.58	10.05	27.56
پارس اباد	31.64	11.90	30.31
اصلاندوز	29.16	10.21	28.51
مشگین شهر	33.56	10.67	31.92
خلخال	31.96	17.59	30.93
سرعین	22.83	17.61	20.86
اردبیل	32.20	19.67	28.58
نمین	31.74	21.37	28.62
بيله سوار	34.63	20.07	30.82
کوثر	28.30	13.63	27.53

منبع: سامانه ملی اشتغال و کسب و کار

نمودار ۳-۴- نرخ مشارکت بیکاری و نسبت اشتغال جمعیت استان اردبیل به تفکیک شهرستان (۱۳۹۹)

منبع: سامانه ملی اشتغال و کسب و کار

در جدول بالا به بررسی نرخ بیکاری، نرخ مشارکت و نسبت اشتغال جمعیت پرداخته شده است که نشان می دهد به ترتیب شهرستان نمین، بيله سوار و اردبیل دارای بیشترین آمار بیکاری استان را دارند و کمترین نرخ بیکاری را شهرستان نیر با رقم 10.05 به خود اختصاص داده است. و شهرستان های بيله سوار، مشگین شهر، نمین و پارس آباد بیشترین نرخ مشارکت را دارند و کمترین نرخ مشارکت را شهرستان سرعین با نرخ 22.83 درصد دارد. در رابطه با نسبت اشتغال جمعیت نیز شهرستان مشگین شهر با 31.92 درصد بیشترین نسبت و شهرستان سرعین با 20.86 درصد کمترین نسبت اشتغال جمعیت را داراست. بسیاری از افراد شاغل در استان در بخش های کشاورزی و خدمات شاغل هستند که بخش قابل توجهی از آنها مشاغل کاذب یا با بهره وری بسیار پایین است. بررسی سهم بخش های اقتصادی استان در تولید ناخالص داخلی کشور نشان می دهد که سهم بخش های مهم از جمله صنعت (74 / 0 درصد) پایین است. سهم 62 / 2 درصدی بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی این بخش در کشور نشان دهنده نقش محوری این بخش در اقتصاد استان و سهم این بخش در اشتغال بیکاران است. از حیث تولید ناخالص داخلی بدون نفت نیز این استان 1 / 2 درصد جایگاه 21 در کشور سهم دارد که پایین تر از سهم جمعیتی استان است. یکی از مهم ترین دلیل آن عدم توجه و حمایت از سرمایه گذاری است به طوری که شاخص بهبود فضای کسب و کار در استان اردبیل، بدترین وضعیت را در بین استان ها دارد و به طور کلی در استان اردبیل فرهنگ و بینش اقتصادی در بین مسئولین و مردم چندان قوی نیست. (مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار اشتغال پایدار- تکاپو - استان اردبیل 1397). از 1070822 نفر جمعیت در سن کار استان 468630 نفر نیروی کار فعال هستند که از این تعداد 71613 نفر (7 / 6 درصد) بیکار می باشند. مقایسه آمارهای رسمی با

واقعیت های میدانی نشان دهنده تفاوت فاحش بین این دو آمار است به طوری که بسیاری از کارشناسان و خبرگان استان آمار بیکاری واقعی استان را بیش از یک و نیم برابر آمارهای رسمی برآورد می کنند. لازم به ذکر است جمعیت خانه دار در استان اردبیل در حدود یک سوم جمعیت در سن کار را تشکیل می دهد که به نظر می رسد رقم بالایی است. جمعیت بین 15 تا 19 سال در سطح استان بیشتر درصد گروه سنی را به خود اختصاص داده و بعد از آن گروه سنی 20 الی 24 ساله بیشترین رده جمعیتی استان محسوب می گردد. توزیع جمعیت استان در بین شهرستان ها بسیار نامتوازن است، به طوری که شهرستان های اردبیل، پارس آباد مغان و مشکین شهر به ترتیب حدود 48، 14 و 12 درصد از جمعیت استان را به خود اختصاص می دهند، جمعیت شهرستان های کوثر، نیر و سرعین به ترتیب حدود 2، 5/1 و 1 درصد استان است. استان اردبیل سومین نرخ مشارکت اقتصادی را در بین استان های کشور دارد. این نرخ نشان دهنده تقاضای بالای کار در استان اردبیل در مقایسه با سایر استان ها است. بر اساس آمارهای رسمی از 65450 نفر بیکار در استان 49122 نفر مرد و 16328 نفر زن هستند. همچنین از این تعداد 46468 نفر شهری و 18982 نفر روستایی هستند. به عبارت دیگر نرخ بیکاری در بین زنان روستایی 13 / 5 درصد، مردان روستایی 9 / 23 درصد، زنان شهری 8 / 19 درصد و مردان شهری 17 / 51 درصد می باشد. از لحاظ تعداد بیش از نیمی از بیکاران استان را مردان شهری تشکیل می دهند. بیکاران در بین زنان روستایی تنها 3352 نفر هستند. به نظر می رسد مساعدت شرایط اقلیمی و آب و هوا برای فعالیت های کشاورزی و سازگاری مشاغل کشاورزی با خانه داری و پاره وقت بودن آن از عوامل پایین بودن بیکاری در بین روستاییان بخصوص زنان است. از سوی دیگر به دلیل پایین بودن بهره وری بخش کشاورزی بخش مهمی از روستائیان استان در جستجوی فرصت های اشتغال و یا پیدا کردن شغل بهتر و بهره مندی از امکانات رفاهی به شهرهای بزرگ استان مهاجرت نموده و موجب افزایش نرخ بیکاری در شهرها می شود. بر اساس آمارهای رسمی نرخ بیکاری در بین جوانان 24 - 15 سال 6 / 24 درصد است که از نرخ کشوری (2 / 29 درصد) بالاتر است. عمده ترین دلیل آن عدم ایجاد فرصت های جدید شغلی در سال های اخیر است. بررسی روند نرخ بیکاری سال های گذشته نشان می دهد که این نرخ در استان اردبیل معمولاً کمی بالاتر از نرخ بیکاری کشور به طور متوسط بالای 13 درصد بوده و تنها در سال 93 علیرغم افزایش نرخ بیکاری در کشور کاهش یافته است که به دلیل عدم تطابق با واقعیت های میدانی با واکنش کارشناسان بی طرف و فعالان اقتصادی مواجه شده است. بر اساس اطلاعات سال های اخیر، نرخ بیکاری در شهرستان های پارس آباد و بیله سوار مغان معمولاً بالاتر از نرخ بیکاری استان است. (محمدی، 1395). سهم اشتغال در بخش خصوصی در سطح کشور 5 / 83 درصد است در حالی که 6 / 87 درصد از نیروی کار استان اردبیل در بخش خصوصی فعالیت دارند، این تفاوت قابل توجه نشان دهنده عدم سرمایه گذاری کلان دولتی در استان اردبیل و حاکی از بزرگی بخش خصوصی در مقایسه با بخش دولتی در این استان است و این موضوع به منزله فعالیت بنگاه های متعدد در بخش

صنعت، خدمات و همچنین بخش کشاورزی است که به نوبه خود هم یک مزیت عمده برای استان محسوب می شود و هم به نوعی یک نقطه ضعف است چراکه از یک طرف با اتخاذ تدابیری ویژه می توان ضمن تقویت آن ها در کوتاه مدت سمت تقاضای نیروی کار را تحریک نمود و اشتغال ایجاد کرد در حالی که استخدام در بخش دولتی تابع این اتفاقات نیست. اما از طرف دیگر در شرایط سخت اقتصادی و عدم رونق کسب و کارها، تعدیل نیرو در بخش خصوصی به راحتی و با سرعت اتفاق می افتد و همین موضوع نرخ بیکاری را افزایش می دهد. (مطالعات استانی طرح توسعه کسب و کار اشتغال پایدار- تکاپو - استان اردبیل، 1397).

جدول ۳-۹- نرخ بیکاری و مشارکت در استان اردبیل

شرح	نرخ مشارکت اقتصادی	نرخ بیکاری	نرخ بیکاری 15-24 ساله	نرخ بیکاری 15-29 ساله (1)	سهم اشتغال ناقص	سهم اشتغال در بخش های عمده اقتصادی		
						کشاورزی	صنعت	خدمات
۱۳۸۵	43.8	11.1	21.8	23	6.1	42.2	21.2	36.6
۱۳۹۰	42.5	12.7	21.1	21.5	8.5	40	23.6	36.3
1395	43.8	15.3	32.6	31.2	9.9	35	23.6	41.3
1396	44.5	10.4	25.8	23.8	9	33.9	24.6	41.5
1397	44.3	9.3	21.1	18.6	7.9	33.6	24.9	41.5
1398	47.8	10.1	25.6	19.2	9.9	32.3	25.5	42.2

منبع: سالنامه آماری سازمان برنامه و بودجه استان اردبیل

۴-۳- مروری بر وضعیت آماری معلولان استان اردبیل

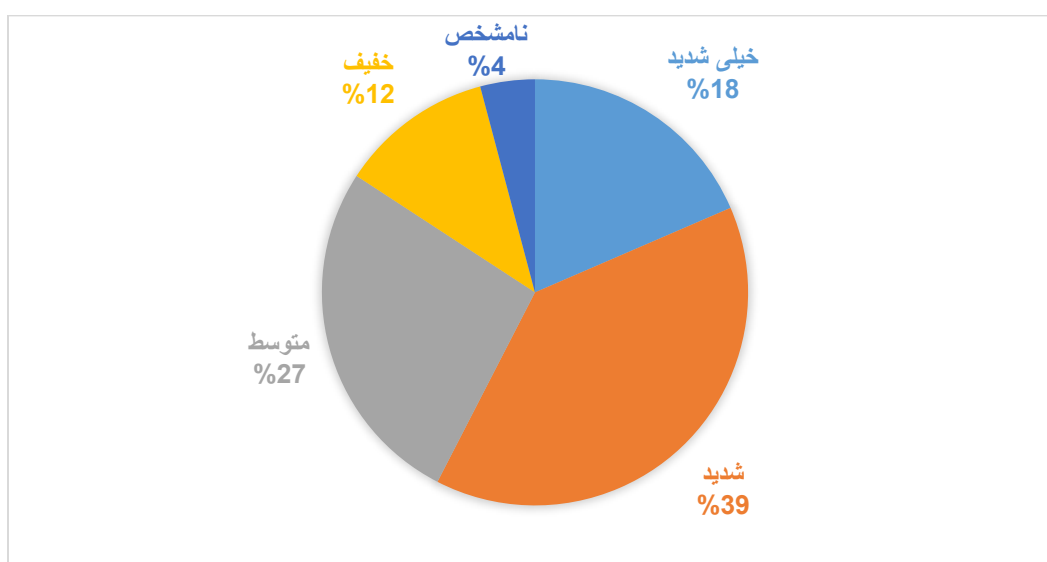
با توجه به این که جامعه آماری این پژوهش را معلولان استان اردبیل تشکیل می دهند و هدف از نگارش این پژوهش ارائه مدلی برای ایجاد اشتغال معلولان و شناخت ظرفیت های استان است در این بخش به بررسی وضعیت آماری این قشر از جامعه می پردازیم. به گزارش سالنامه آماری سازمان بهزیستی کل کشور در سال 1399، کل جامعه معلولان شناسایی شده و تحت حمایت سازمان بهزیستی کشور یک میلیون و هفت صد و پنجاه و نه هزار و صد و یازده نفر گزارش شده است که از این تعداد تقریباً 214 هزار نفر معلولیت خیلی شدید دارند. در استان اردبیل یک درصد از کل معلولان کشور زندگی می کنند که رقم بیست و سه هزار و هفتصد و سی نفر را گزارش داده اند. با توجه به درصد معلولیت ثبت شده برای این افراد که توسط سازمان بهزیستی هر استان به تفکیک مورد بررسی قرار گرفته است نشان می دهد که 18 درصد از این افراد معلولیت خیلی شدید دارند و تقریباً 9 هزار نفر یعنی 39 درصد دارای معلولیت شدید هستند که به نوعی نرخ مشارکت اقتصادی این قشر را تا حدود بسیار زیادی پایین آورده است.

جدول ۳-۱۰- آمار معلولان کشور و استان اردبیل به تفکیک میزان معلولیت

سال	مرد و زن				
	جمع معلولیت	نامشخص	خفیف	متوسط	شدید
1398	1,710,475	56,470	309,395	503,093	622,086
1399	1,759,111	51,114	330,899	521,779	641,440
اردبیل	23,730	983	2,761	6,321	9,272
					4,393

منبع: سالنامه آماری بهزیستی کل کشور 1399

نمودار ۳-۵- درصد معلولان خفیف تا خیلی شدید استان اردبیل سال ۱۳۹۹

منبع: سالنامه آماری بهزیستی کل کشور 1399

جدول ۳-۱۱- تعداد معلولان استان اردبیل، جمعیت شاغل و آماده به کار به تفکیک شهرستان و جنسیت سال ۱۴۰۰

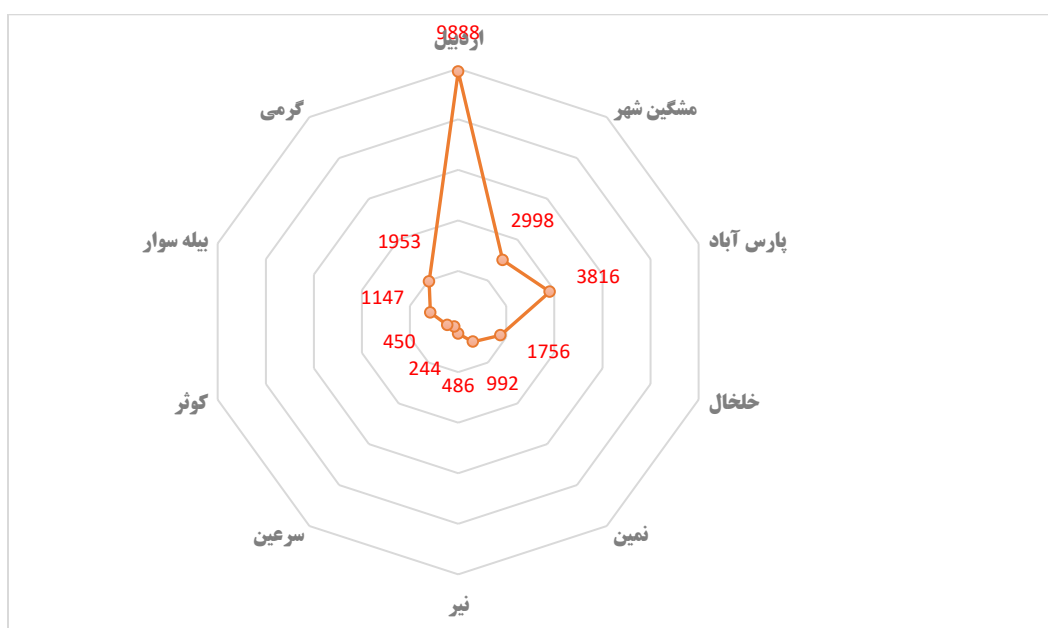
نام شهرستان	تعداد معلول	زن	مرد	آماده به کار	شاغل
اردبیل	9888	3421	6467	188	615
مشگین شهر	2998	1120	1878	70	120
پارس آباد	3816	1274	2542	61	187
خلخال	1756	691	1065	148	117
نمین	992	341	651	23	77
نیر	486	165	321	15	44
سرعین	244	73	171	21	27
کوثر	450	165	285	9	52

بیله سوار	1147	359	788	59	184
گرمی	1953	676	1277	124	156
جمع	23730	8285	15445	718	1579

منبع: اداره کل بهزیستی استان اردبیل

جدول بالا که از گزارش سالانه مرکز آمار استان اردبیل تهیه شده است و تعداد افراد معلول در استان اردبیل به تفکیک جنسیت و نیز به تفکیک شهرستان های استان اردبیل را نشان میدهد که آمار گویای این است که از 23 هزار و 730 نفر معلول در استان اردبیل 65 درصد معلولان مرد و 35 درصد آنها زن هستند. بیشترین آمار معلولیت در استان مربوط به شهرستان اردبیل با 9888 نفر معلول که در واقع تقریباً 50 درصد از معلولان استان را شامل می شود. پس از آن مشگین شهر و پارس آباد در رتبه های بعدی قرار دارند و کمترین این تعداد افراد دارای معلولیت در بین شهرستان های استان مربوط به شهرهای باجمعیت کم یعنی سرعین، نیر و کوثر می باشد.

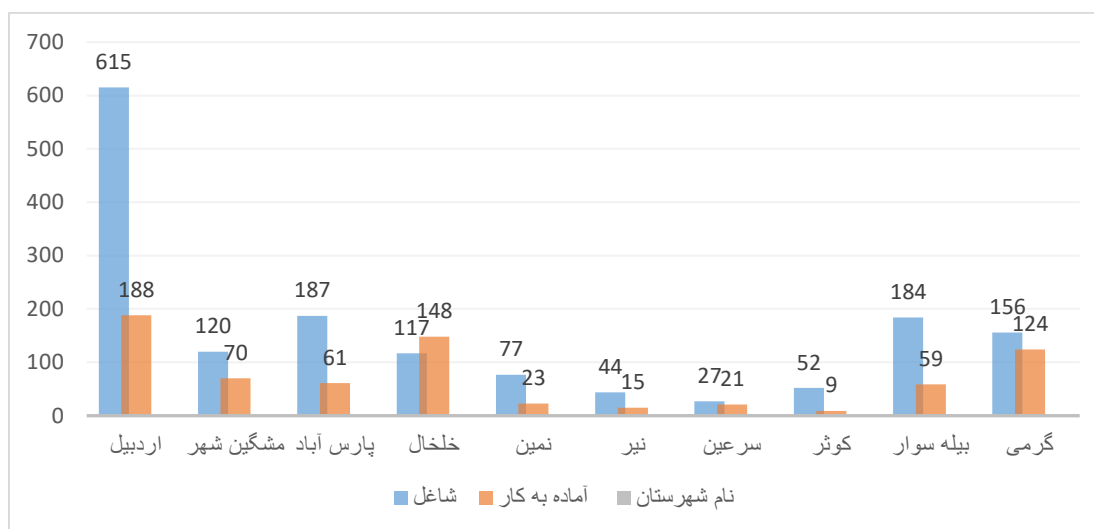
نمودار ۳-۶- تعداد معلولین استان اردبیل به تفکیک شهرستان در سال ۱۴۰۰

منبع: اداره کل بهزیستی استان اردبیل

همانطور که در در جدول صفحه قبل نشان داده شد یکی از ستون ها مربوط است به بحث معلولان شاغل که به نحوی با دریافت تسهیلات مالی یا به خود اشتغالی مشغولند یا در ادارات دولتی خدمت می کنند. در بین شهرستان های استان اردبیل خود شهرستان اردبیل بیشترین تعداد شاغلین معلول را دارد که نشان می دهد تعداد 615 نفر از معلولان در این شهرستان شاغل هستند و 188 نفر تحصیلکرده دارای مدارک دانشگاهی آماده ورود به بازار کار هستند. شهرستان های بیله سوار، پارس آباد و گرمی در رتبه های بعدی قرار دارند.

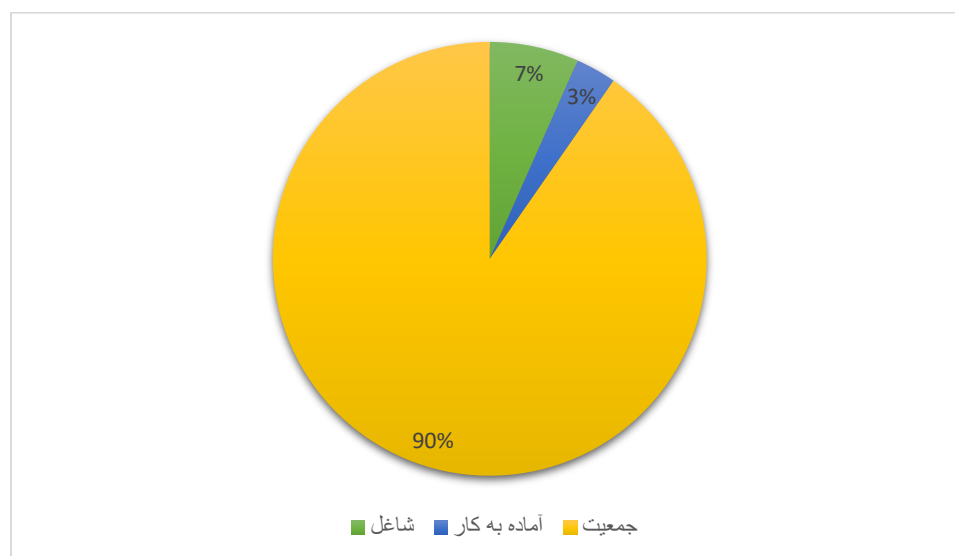
نمودار ۳-۷- وضعیت اشتغال معلولان استان و آمار معلولان آماده به کار (۱۴۰۰)

منبع: اداره کل بهزیستی استان اردبیل

مجموع افراد معلول شاغل در سطح کل استان با استناد به گزارش سالانه سازمان بهزیستی استان تعداد 1579 نفر می باشند که در واقع این رقم نشان می دهد که از یک جمعیت تقریباً 24 هزار نفری تنها 7 درصد شاغل هستند. همچنین افراد دارای مدارک دانشگاهی و علمی که آماده ورود به کار هستند نیز 718 نفر ثبت شده اند که نشان دهنده 3 درصد از کل معلولان استان می باشد.

نمودار ۳-۸- درصد جمعیت معلولان شاغل و آماده به کار در استان اردبیل (۱۴۰۰)

منبع: اداره کل بهزیستی استان اردبیل

۱-۴-۳- توانبخشی مبتنی بر جامعه (3CBR)

راهبردی در درون برنامه توسعه جامعه برای ارائه خدمات توانبخشی، برابرسازی فرصتها، فراگیرسازی اجتماعی و کاهش فقر افراد معلول است. این برنامه از طریق تلاش های مشترک افراد معلول، خانواده آن ها، افراد جامعه، سازمان های افراد معلول و سایر مؤسسات خدمات رسانی دولتی، غیردولتی، آموزشی، اجتماعی، شغلی و مانند آن اجرا می شود. (سالنامه آماری معلولان، 1399). در ادامه به ارائه گزارشی آماری پیرامون مراکز تسهیل کننده امورات معلولان و کم توانان و ناتوانان و خدمات ارائه شده توسط این مراکز توانبخشی خواهیم پرداخت که در جداول زیر نشان داده شده اند. لازم به ذکر است که در جداول زیر ابتدا آمار 1397 الی 1399 کل کشور شده و سپس آمار مربوط به استان اردبیل در سال 1399 گزارش شده اند.

جدول ۳-۱۲- تعداد مراکز روزانه، حرفه آموزی و کارگاه های تولیدی حمایتی به تفکیک استان: ۱۳۹۵-۹۹

استان	جمع	ذهنی	دهان و باع	جسمی حرکتی	فضایچه نهایی	کم بینا و نابینا	کم شنوا و ناشنوا	سالمند	روانی مزمن	اتیسم	چند معلولیتی	پیش حرفه ای و حرفه آموزی	کارگاه تولیدی حمایتی	مرکز پشتیبانی شغلی SE
1397	1,308	290	7	104	14	14	90	143	73	91	...	355	113	17
1398	1,380	284	10	107	17	13	89	149	71	101	18	379	125	17
1399	1,400	280	11	110	17	14	86	150	68	103	25	388	131	17
اردبیل	26	6	0	0	0	0	3	2	2	2	0	8	3	0

سالنامه آماری معلولان، 1399.

۲-۴-۳- توانمندسازی

فرایندی است هدفمند و چند بعدی که مطابق با وظایف سازمان بهزیستی کشور به افراد، خانواده ها، گروهها و اجتماع ها، ضمن تأکید بر کرامت انسانی افراد، در شناخت و دستیابی به منابع و فرصتها مانند فرصت های آموزشی و تحصیلی، فرصت های شغلی، ازدواج و تأمین مسکن کمک می نماید تا با تغییر مطلوب شرایط، انتخاب های خود را به انجام رسانده و فعالانه بر محیط زندگی کنترل نسبی داشته باشند. (فرهنگ نامه معلولان، 1396).

³ Community-based Rehabilitation

جدول ۳-۱۳- تعداد مراکز توانبخشی، توانپزشکی و شرکای کاری CBR

توانبخشی								سال
شركای کاری CBR	خانه های توانبخشی شبهانه روزی	مراقبت در منزل	ارائه خدمات توانبخشی در منزل	شبهانه روزی توانبخشی مراقبتی	واحدهای توانبخشی	روزانه، حرفه آموزی و کارگاههای تولیدی حمایتی	جمع	
887،	65	103	364	817	408	1,308	31,952	1397
671،	95	103	370	832	198	1,380	33,649	1398
541،	115	103	373	849	423	1,400	35,804	1399
912	5	2	4	17	15	26	981	اردبیل

سالنامه آماری معلولان، 1399

تعداد مراکز توانبخشی و مراکز توانپزشکی در استان اردبیل و نیز شرکای کاری مراکز توانبخشی CBR در استان اردبیل 981 واحد فعال می باشند که به آموزش در خانواده و در مراکز می پردازند. که تعداد 3395 نفر از خدمات آنها از طریق آموزش در خانواده، آموزش از طریق موسسات، خصوصی، دولتی به صورت حضوری و غیر حضوری و ... بهره مند می شوند. این آمار نشان می دهد که برای کل کشور 9.29 درصد معلولان و در استان اردبیل 14.3 درصد از معلولان از این خدمات بهره می جویند که بالاتر از متوسط کشوری است.

جدول ۳-۱۴- تعداد خدمت گیرندگان دارای معلولیت در برنامه CBR- مولفه آموزشهای شبه رسمی، غیر رسمی و رسمی به تفکیک

سال	جمع کل	آموزشهای غیررسمی	آموزشهای شبه رسمی	بازمانده از تحصیل				
				جمع	مهدکودک	مدارس عادی	مدرسه های فنی و حرفه ای	مراکز آموزش بزرگسالان یا نهضت سوادآموزی
1398	252,270	92,745	97,663	33,688	2,882	17,013	9,101	3,659
1399	163,521	95,511	24,106	11,784	1,155	2,455	5,652	564
اردبیل	3,395	1,742	687	72	26	18	26	2
0								

سالنامه آماری معلولان، 1399

جدول ۳-۱۵- تعداد خدمات گیرندگان برنامه CBR، مراکز توانبخشی در منزل و کارگاههای توانمندسازی (۱۳۹۹)

سال	خدمت گیرندگان دارای معلولیت در برنامه -cbrمولفه سلامت	مددجویان دارای معلولیت شناسایی شده در برنامه cbr	خدمت گیرندگان خانه های توانبخشی شبانه روزی	خدمت گیرندگان مراکز مراقبت در منزل	خدمت گیرندگان مراکز ارائه خدمات توانبخشی در منزل	خدمت گیرندگان مراکز شبانه روزی توانبخشی و مراقبتی	خدمت گیرندگان واحدهای توانبخشی	خدمت گیرندگان مراکز روزانه، حرفه آموزی و کارگاههای تولیدی حمایتی
1398	1,710,475	53,521	123,140	50,348	17,830	7,434	981	31,176
1399	1,759,111	54,550	244,465	50,727	17,584	7,825	1,109	25,404
اردبیل	23,730	925	496	897	169	166	49	120

سالنامه آماری معلولان، 1399

آمار بالا بیانگر این است که همه معلولان در کشور و استان خدمات سلامتی CBR بهره مند می شوند.

۳-۴-۳- معلولان و اشتغال

در گذشته اگر شغلی برای معلولان منظور می شد، مشاغل بسیار آسان و از نظر کمی چند شغل ساده بود. ولی هر چه زمان گذشت توانایی و توانمندی های بیشتر آنان اثبات شد. مردم و کارفرمایان باور پیدا کردند مشاغل بیشتر می توان به معلولان اختصاص داد در این زمان تقریباً هیچ شغلی نمیشناسیم که معلولان ورود پیدا نکرده باشند. اما لازم است برای برنامه ریزی دقیق تر و برای اینکه هر شغلی را به اهل آن سپرد، تحلیلی از انواع معلولیت ها و سپس از انواع مشاغل عرضه کرد و سپس به تطابق آنها پرداخت. وقتی برنامه ریزان معلولان ندانند چه مشاغلی در توان آنان هست و فهرست و طبقه بندی این مشاغل تدوین نشده باشد، برنامه ریزی برای اشتغال آنان مشکل می شود. بنابراین فقدان نظام مشاغل طبقه بندی شده، آسیب برای کارایی است. (باقریان، 1388). لازم است به این نکته توجه شود که بخش مهمی از فعالیتهای انجام یافته در زمینه اشتغال معلولان در ایران، دولتی بوده است. مدیران دولتی تابع سیاستهای دولت خاصی که سرکار بوده یا پیرو سلايق و علاقه های شخصی و گروهی به اداره امور معلولان اقدام کرده اند. از طرفی هر چند سال یک بار عوض شده و ثبات و استقرار دراز مدت نداشتند. همچنین دولت بدون مطالعات کارشناسانه کافی و توجیه مردم و خود معلولان و حتی نخبگان به اجرای سیاستها و تصمیمات پرداخته است. به همین دلیل امور معلولین از جمله اشتغال در بستر مدنیت و رشد مدنی، تدبیر و برنامه ریزی نشد. مدیران دولتی که اغلب با تمام آنها غیر معلول بودند و مشکلات معلولان را نچشیده بودند بدون مشورت و گفت و گو و در جریان گذاشتن معلولین، تصمیم سازی کرده و به اجرای آن می پرداختند. پس از اجرا، ارزیابی و نظرسنجی هم نداشتند. از این رو جامعه معلولین چون درگیر برای حل مشکلات خودشان نبودند، لاجرم بحث، مباحثه و گفت و شنود هم وجود نداشت. از این رو رشد و بلوغ کافی پیدا نکرده اند. (فرهنگ اشتغال

معلولان، 1396). بعضی از کشورها با ایجاد بانک اطلاعات برای اشتغال، تمام اطلاعات و تجارب را طبقه بندی شده و به روش علمی بایگانی کردند. به عنوان مثال معلولان در چه سنواتی چه مشاغلی داشتند، علاقه آنان به کدام شغل بیشتر بود؟ و چرا به فلان شغلها علاقه و گرایش نداشتند؟ چه عواملی موجب پیشرفت آنان در فلان شغلها شد و چه موانعی وجود داشت؟ در دوره های بعد تحلیل گران با مراجعه به این اطلاعات طبقه بندی شده می توانستند برای دوره های بعد تصمیم گیری کنند. اما در ایران وقتی از مدیر اشتغال بهزیستی در یکی از استانها درباره برخی موضوعات اطلاعات یک دهه گذشته را خواستیم. پاسخ دادند اطلاع نداریم. وقتی اطلاعات یک سال گذشته را پرسیدیم، جوابشان منفی بود. چنین مدیری چگونه میتواند برای مشاغل معلولین که مقوله پیچیده ای است، برنامه ریزی نماید؟

معلولانی که از نظر کارایی و توانمندی همه در یک سطح نیستند و انواع دارند:

- ۱- یک دسته از معلولان کارآیی و توانایی آنان در حد صفر است و مثل یک تکه گوشت اند. معمولاً معلولان دارای ضایعات گردن اینگونه اند. یعنی فقط سرشان حرکت دارد و بقیه بدن فلج است. معمولاً توصیه می شوند اینگونه معلولان تحت پوشش تأمین اجتماعی قرار گرفته و برنامه کاری برای آنان توصیه نمیشود.
- ۲- دسته دیگر معلولانی هستند که درصدی از معلولیت و ناتوانی را دارند. برنامه عمومی در این معلولان این است که اولاً ناتوانی اینان کارشناسی و شیوه کاستن از پیشرفت آن ناتوانی یا کاهش آثار آن بررسی و عملی گردد. دوم اینکه تواناییهای فرد معلول شناسایی و راه به فعلیت رساندن این تواناییها اجرایی گردد. پس هریک از معلولین نوع دوم دو برنامه دارند شناخت ناتوانی و مهارتیا توانبخشی آن و دوم شناخت توانایی و منتج سازی، مولد سازی یا بهره مند و سوده کردن آن توانایی است. به عنوان نمونه فردی نابینا است. در برنامه اول نوع بینایی خود را می شناسد و درصدد اصلاح و درمان و اگر امکان نداشت به فراگیری مهارت هایی که جایگزین بینایی می گردد می پردازد مثلاً فنون حرکت، جهت یابی، گذشتن از موانع، استفاده از عصا یا دیگر راهنماها را فرا می گیرد. برنامه دوم این فرد شناسایی توانمندیها، مثلاً متوجه میشود لامسه کارآمد و قوی دارد و با آموزش هایی می تواند در رشته سرطان یابی از طریق لمس بدن فعالیت کند. (فرهنگ اشتغال معلولان، 1396).

۴-۴-۳- مناسب سازی و ارگونومی^۴

⁴ Ergonomy

متناسب سازی دستگاه ها و ماشین ها مثل متناسب سازی خودرو برای رانندگان دارای ضایعات نخاعی، ارگونومی نامیده میشود. ارگونومی نوعی توانبخشی محسوب می شود. برای تحقق نظام مطلوب شغلی معلولان ایران، لازم است ابتدا بدانیم ارگونومی در ایران چه وضعیتی دارد؟ طراحی ماشین متناسب با توانایی جسمی - حرکتی انسان های معلول علم جدیدی به نام ارگونومی یا طراحی و مهندسی فاکتورهای انسانی⁵ را به وجود آورده است. این رشته جدید که در سه دهه اخیر در جهان مطرح شده در دهه اخیر در سطح دانشگاهی هم تدریس شده است. طراحی و مهندسی محیط زیست و اماکن تردد معلولان متناسب با شرایط آنان، مناسب سازی نامیده می شود. ولی آماده سازی ماشین آلاتی که توسط معلولان استفاده میشود، «متناسب سازی» یا ارگونومی نام گذاری شده است. در ارتباط با پیوند این علم با توانبخشی و ایجاد حرفه برای افراد معلول اقدامات پژوهشی و نیز اجرایی فراوان بوده است و پیشرفتهای مطلوبی در جهان به دست آمده است. (استیون گریو، 1389)

۵-۴-۳-اهتمام به مشاغل جدید

اکنون درصدد تبیین شیوه هایی هستیم که با اجرای آنها می توان اشتغال جدید را در این قشر توسعه داد. معلولین از نداشتن اشتغال با داشتن مشاغل ضعیف و نامناسب گله مند هستند. از طرف دیگر جامعه ایرانی و دیگر جوامع جهان اسلام تصور و ذهنیت درست از اشتغال آنان ندارند و تصور عمومی این است که اینان توانایی انجام کار فرهنگی و علمی را ندارند و باید در حد مشاغلی مانند تلفنچی باقی بمانند. اما پیشرفت های خودجوش بسیاری از معلولان در دو دهه اخیر همه معادلات را بر هم زد و تصور عمومی مزبور را ابطال نمود. چون همه به عینه و با چشم خود در محل و شهر خود می بینند، نابینایان به عنوان استاد دانشگاه، به عنوان وکیل، به عنوان نویسنده و پژوهشگر، به عنوان برنامه نویس کامپیوتر و غیره مشغول کار هستند.

۶-۴-۳-لیست مشاغل مناسب برای استخدام معلولان

داشتن معلولیت، خدمت رسانی به خود، خانواده و کارکردن دشوار می شود. تنها افرادی که با این شرایط مواجه هستند، به خوبی آن را درک می کنند. گاهی اوقات معلولیت حاصل از سوانح مختلف مثل تصادفات رانندگی، زندگی افراد را به طور کامل متحول می کند. گاهی اوقات هم افراد معلول به خاطر اینکه کارایی قبل را ندارند دچار افسردگی و ناامیدی می شوند. البته برخی از نهادها مثل بهزیستی از معلولان حمایت می کنند. ولی این حمایت ها حتی هزینه تغذیه روزانه را تأمین نمی کند. معلولیت به معنای تبدیل شدن به فردی ناکارآمد نیست. معلولان شرایط زندگی و کار خاص خودشان را دارند. هر نوع معلولیت ذهنی، جسمی و حرکتی شرایط متفاوتی را از نظر سطح توانایی کاری فراهم می کند. فرقی ندارد که از ابتدای زندگی و به طور مادرزاد به معلولیت مبتلا شده اید یا

⁵ Human Factor Engetneering & design

معلولیت شما در اثر بیماری یا سانحه به وجود آمده است. به هر حال با توجه به توانمندی های باقیمانده قادر به کار در عصر فناوری هستید. از جمله مشاغلی که توان یابان می توانند در حوزه اینترنتی و در خانه با توجه به میزان معلولیت خود در آنها مشغول به کار شوند به شرح زیر است: (عبائی، 1397).

1. فریلنسر: بهترین روش کار در خانه به ویژه برای معلولان و افراد مبتلا به بیماری های مزمن، فریلنسری است. فریلنسرهای تمام وقت می توانند یک خانواده را اداره کنند. برای فریلنسر شدن به مهارت های خاصی برای خدمت رسانی به مشتریان نیاز دارید. برای مثال فریلنسر نویسنده به مهارت های نوشتاری و ویراستاری نیاز دارد. فریلنسر طراح سایت، به مهارت های کدنویسی نیاز دارند. فریلنسر گرافیکست هم به مهارت های نرم افزاری از جمله کار با فتوشاپ نیاز دارند.
2. مشاغل رونویسی از روی صدا و ویدئو
3. وبلاگ نویسی
4. دستیار مجازی
5. ادمین شبکه های اجتماعی شوید
6. مونتاژ و بسته بندی
7. گویندگی، دوبله و تولید پادکست در حوزه های مختلف
8. استخدام در تیم خدمات مشتری
9. مترجمی: مترجمی، از جمله ترجمه متون، فایل های صوتی، فیلم و ترجمه همزمان کنفرانس ها و سمینارها و همچنین ترجمه تلفنی از راه دور برای کسانی که به خارج می روند ولی در شهر مورد نظر نمی توانند مترجم زبان خود را پیدا کنند
10. دوبله و گویندگی
11. گزارشگری، خبرنگاری، تحلیلگری و مقاله نویسی
12. آموزش در رشته های مختلف
13. خیاطی و طراحی لباس
14. صنایع دستی

مشاغل خانگی				
فعالیت های فرهنگی و هنری	امور تولیدات دامی، شیلات، صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی، عشایری، امور تولیدات گیاهی	تولیدی (صنعت و خدمات)	فرش دستباف و رشته های مرتبط به صنایع	صنایع دستی
- تولید نرم افزاری - چاپ، نشر و بسته بندی - هنرهای تجسمی - مترجمی - برنامه نویسی - طراح طرح های فرهنگی - محقق و پژوهشگر در رشته های علمی مختلف	- تولیدات متنوع زراعی و باغی - صنایع فراوری و بسته بندی محصولات کشاورزی - فراوری و بسته بندی غلات و خشکبار - تولید قارچ - تولید زعفران - تولید انواع گیاهان دارویی - فراوری و بسته بندی انواع غلات و خشکبار - پرورش زنبور عسل و تولید محصولات جانبی - شیرینی پزی سنتی و خانگی - تولید محصولات لبنی - تولید و بسته بندی شکلات - تولید و بسته بندی حلوا - تولید ترشی - پرورش ماهیان زینتی و سردابی از جمله قزل آلا	- عروسک سازی - تولید کیف های دستدوز - گلدوزی جوراب - دوزنده کیف و ساک مسافرتی	- قالی بافی - تابلو فرش - خیاط لباس	- رودوزی سنتی - حکاکی روی فلز - صنایع دستی چوبی (منبت کاری و معرق کاری) - دوخت لباس - صنایع دستی چرمی (تولید کیف و کفش) - گلیم و ورنی بافی - جاجیم بافی - سرامیک و سفالگری سنتی (دستی) - نقره کاری و جواهرآلات - صنایع دستی سنگی - گلدوزی - صنایع مرتبط با شیشه - نگارگری - بافتنی سنتی

همان گونه که ذکر شده با پیشرفت جوامع و امکانات و گسترش سازو کار های ایجاد اشتغال و زیرساخت های آن دیگر معلولان در یک سری کار مشخص فعال نیستند و امروزه در همه حوزه های اقتصادی و کسب و کار با توجه

به ظرفیت ها و توانایی هایی که دارند مشغول ایجاد ارزش افزوده هستند. با بررسی مطالعات بسیاری که در حوزه اشتغال معلولان صورت گرفته است از گزارش های سازمان بهزیستی تا سایت های کارایی و اشتغال خانگی به یک سری مشاغل برای معلولان رسیده ایم که فهرست آنها در زیر گزارش داده شده اند.

1- شیلات و پرورش آبزیان، 2- مزرعه و باغداری، 3- نانواپی و طبخ انواع نان، 4- اجاره کردن و راه اندازی انواع دفتر و مغازه، از جمله نمایندگی بیمه، نمایندگی خدمات خودرو، عمده فروشی، خرده فروشی نمایندگی گارانتی و تعمیرات و انواع شرکت و آموزشگاه، 5- خرید ضایعات فلزی و فروختن به کارخانجات ذوب آهن و تولید فلزات، 6- پرورش طیور خوراکی از جمله مرغ، شترمرغ، کبک، غاز، بلدرچین، اردک، بوقلمون، پرندگان خوراکی وحشی، 7- جوجه کشی و تولید تخم انواع پرنده، 8- تولید ابریشم و کرم ابریشم، 9- پرورش برخی سوسک ها و مورچه ها به عنوان خوراک دام و طیور یا برای صادرات، 10- کشاورزی و تولید انواع محصولات زراعی، 11- پرورش ماهی های زینتی و آکواریومی، 12- راه اندازی دکه و کیوسک، 13- فراوری محصولات زراعی مثلاً برنج کوبی و آسیاب غلات، 14- واسطه گری انواع کالا از جمله مصالح ساختمانی، محصولات کشاورزی، مواد غذایی، لوازم آرایشی و بهداشتی، فرش، موکت، منسوجات، لوازم جشن تولد، کیف، کفش، و غیره که ممکن است برای این کار، نیاز به تهیه ی یک انبار در داخل یا بیرون منزل باشد، 15- آشپزخانه، شیرینی پزی، نبات پزی، تولید و بسته بندی انواع محصولات غذایی، 16- پرورش زنبور عسل، تولید ژل رویال از زنبور عسل، فراوری و بسته بندی عسل، 17- تولید و بسته بندی انواع کودهای ارگانیک از جمله کود دامی، کود برگ و کمپوست، 18- فراوری چرم، چرم دوزی و سراجی تولید گلاب و عرقیات گیاهی، 19- دستگاه های جعبه سازی، 20- در خارج ایران داشتن دستگاه های نوشابه فروشی، اغذیه فروشی، کتاب فروشی، CD فروشی، مواد آرایشی و بهداشتی فروشی و انواع دستگاه های فروش خودکار، 21- مونتاژ اسباب بازی و لوازم پرورش فکری، 22- دستگاه های چاپ و بسته بندی خانگی از جمله بسته بندی و دسته بندی انواع مواد غذایی و محصولات کشاورزی، 23- تولید و بسته بندی فراورده های لبنی مانند ماست، دوغ، کشک، پنیر به صورت خانگی یا کارگاه خانگی، 24- خرید و اجاره دادن لوازم بازی در پارک ها و باشگاه های ورزشی مثلاً فوتبال دستی، دوچرخه، قلعه بادی، بازی های رایانه ای، چرخ فلک و غیره، 25- تولید و بسته بندی آبلیمو، آبغوره، سرکه، آب نارنج و انواع آبمیوه، 26- دستگاه های بافندگی و دوزندگی خانگی از جمله دستگاه جوراب بافی، 27- تولید و بسته بندی خشکبار، 28- قالی بافی، گلیم بافی، نمد بافی، جاجیم بافی، 29- تولید محصولات کنجدی از جمله روغن کنجد، حلوای ارده، ارده شیر، 30- تهیه شکلات، 31- بسته بندی و خشک کردن گیاهان دارویی، زعفران و مواد عطاری، 32- تولید ترشی، شوره و مربا، 33- ماشین بافندگی از جمله ژاکت بافی، 34- عروسک دوزی، 35- ساخت جعبه های فانتزی، 36- طناب بافی و گلسازی، 37- ساخت میوه های خمیر چینی، 38- تهیه و بسته بندی لواشک، 39- تهیه و بسته بندی بذر و تخم انواع گلها و محصولات زراعی، 40- تولید رشته آشی

پرورش پرندگان زینتی مثل قناری، طوطی، کبوتر و مرغ عشق، 41- سرخ کردن خشکبار از جمله پاپ کورن، پفیلا، سویای بوداده، تخمه بوداده، برنجک، پسته بوداده، بادام شور، 42- فراوری سبزیجات از جمله پاک کردن، خرد کردن و خشک کردن، 43- غذای آماده خانگی، 44- منشی، اپراتور و مسئول پذیرش، 45- مسئول فروش، پشتیبانی یا امور مشترکین، 46- مدیر سایت اینترنتی و مسئول ارتباطات آنلاین، 47- آموزش های مجازی، 48- تجارت الکترونیک، 49- تولید محصولات چندرسانه ای، 50- انواع کارهای مونتاژ مثلاً مونتاژ کامپیوتر، کلید و پریز، چندراهی برق، سیم سیار، لوازم برقی، قطعات صنعتی، لوازم الکترونیک، 51- ویراستاری متن فارسی و زبان های خارجی ویراستاری صوت و فیلم، 52- تبدیل نوار، فیلم و آرشیوهای کاغذی به نسخه های دیجیتالی (Digitizing) زیرنویس گذاری فیلم، 53- طراحی، برنامه نویسی و پشتیبانی و نگهداری انواع سایت، نرم افزار و شبکه، 54- آهنگسازی، خوانندگی و نوازندگی موسیقی، 55- نویسندگی کتاب، داستان، رمان، شعر، نمایشنامه، فیلمنامه، سناریو، 56- ناظر کیفی برنامه های رادیویی و تلویزیونی، 57- برای کم بینایان، انجام پژوهش های کتابخانه ای و اینترنتی (Desk Research)، 58- فروش، بازاریابی، تبلیغات، سمپلینگ و فعالیت های بهبود فروش (Sales Promotion)، 59- ماساژوری، فیزیوتراپی و کایروپراکتیک یعنی ماساژ درمانی، 60- معلمی و استادی، 61- مددکاری و کارشناسی امور نابینایان، مشاور دسترس پذیری اماکن، مشاور دسترس پذیر کردن نرم افزارها، 62- تکنسین تاریکخانه اتاق رادیولوژی، 63- عضو شورای شهر، 64- نجاری، 65- خیاطی، 66- طراحی و تهیه مجلات و روزنامه های دیجیتالی، 67- تبلیغ کالا و خدمات به صورت مجازی و فروش آن با استفاده از سایت، شبکه های اجتماعی، وبلاگ و ابزارهای 68- تبلیغ انبوه، 69- فروش کتاب و تولیدات فرهنگی دست اول و دست دوم، 70- مداحی و نوازندگی مراسم مذهبی، اعیاد و مولودی، 71- قرائت قرآن برای مراسم و برای اموات، 72- نماز و روزه و قرائت قرآن استیجاری، 73- خرید و فروش سازهای موسیقی، 74- کارمند و مدیر مدرسه، کتابخانه یا انجمن نابینایان، 75- پیاده ساز متن های صوتی به خط بریل، 76- ویراستار بریل، 77- مجسمه سازی، صنایع دستی و انواع کارهای هنری، 78- گلدوزی، 79- بافتن جارو و تی نخ، 80- بوریا بافی، حصیر بافی، بامبوبافی، مروارید بافی، چم بافی، کپوبافی، خراطی، 81- جاجیم بافی، چادرشب بافی، 82- گیوه بافی، پوستین دوزی، گیوه دوزی، قلاب بافی، میل بافی (کاموا بافی)، 83- سفالگری، 84- بافت کلاه نمدی، 85- عروسک دوزی و عروسک بافی، 86- تسبیح سازی، 87- تولید مهر نماز، 88- ساخت انواع سازهای سنتی بادی، زهی و کوبه ای، 89- ساخت زیورآلات با صدف، 90- نخ ریزی سنتی، رنگرزی گیاهی.

معلولان با آموزش هایی که دیده اند یا مطابق با رشته ای که در دانشگاه یا مراکز توانمندسازی گذرانده اند نیز میتوانند به صورت تخصصی در رشته های خود به پژوهش و تحقیق، مشاوره های شغلی و آموزشی، پشتیبانی دانش آموزان، دستیار پژوهشی اساتید و ... بپردازند مانند: کارشناسی و مشاوره در زمینه های مختلف از جمله امور تربیتی، خانواده، کاردرمانی، رژیم غذایی، تغذیه، حقوق، فقه، روانشناسی، امور مالی، بیمه، مالیات و غیره از طریق دفاتر

مشاوره، تلفنی، اینترنتی، SMS، MMS و ایمیل، مشاور کسب و کار، مشاور سرمایه گذاری و سبدگردانی در بازارهای مالی، طراحی نقشه های ساختمانی، آنالیز های آماری با نرم افزارهای تخصصی، حسابداری، وکالت و مشاوره حقوقی، تدریس، انواع شاخه های مختلف مهندسی.

فصل چهارم

تحلیل آماری پرسشنامه

بررسی مزیت های استان اردبیل

۴- تحلیل آماری پرسشنامه، بررسی مزیت های استان اردبیل

۴-۱- مقدمه

در فصل سوم به بیان روش تحقیق و روش های آماری مورد استفاده در تحلیل نتایج پرداخته شد. همچنین پس از بررسی وضعیت اقتصادی استان اردبیل و شاخص های کلان این استان در ادامه به بررسی آماری وضعیت معلولان استان به تفکیک شهرستان ها و آمار اشتغال و نرخ مشارکت معلولان با سواد در هر شهرستان پرداختیم. با توجه به اینکه هدف اصلی پژوهش حاضر، رسیدن به یک مدل جهت ایجاد اشتغال بر معلولان است پس ابتدا به بررسی عوامل موثر بر اشتغال و همچنین موانع اشتغال را مورد بررسی قرار خواهیم داد که برای این امر به طراحی یک پرسشنامه محقق ساخته اقدام شد و در دسترس نمونه مورد نظر پژوهش قرار گرفت تا بتوانیم پس از تکمیل، عوامل و موانع را شناسایی کنیم. تجزیه و تحلیل داده های تحقیق فرآیندی برای توصیف اطلاعات در راستای پاسخگویی به سوالات و آزمون فرضیات پژوهش است. برای این منظور 56 پرسشنامه ای که توسط معلولان جویای کار، متخصصان و پژوهشگران این حوزه پر و تکمیل شد مبنای تحلیل ها و بررسی های آماری خود قرار داده ایم و در نرم افزار آماری SPSS وارد و در قالب مولفه های اثرگذار مورد بررسی قرار خواهند گرفت. در همین راستا داده های استخراج گردیده از پرسشنامه در دو بخش آمار توصیفی و آمار استنباطی مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت و با استفاده از آزمون t تاثیر و معنی داری هر کدام از عوامل و مولفه های مختلف مورد بررسی قرار خواهیم داد. پس از بررسی معنی داری به رتبه بندی عوامل موثر و موانع اشتغال می پردازیم تا بتوانیم گویه های تاثیر گذار بر هر مولفه را رتبه بندی کرده و شناسایی کنیم. در ادامه برای بررسی فرضیات تحقیق که در واقع اهداف فرعی پژوهش ما را تشکیل می دهند به برآورد رگرسیون اقدام خواهیم کرد تا مقدار ضرایب و تاثیرگذاری هر مولفه را بر روی اشتغال معلولان شناسایی کنیم. در بخش دوم این فصل به بررسی مزیت های نسبی استان به تفکیک شهرستان ها خواهیم پرداخت تا بتوانیم به یک ارتباط منطقی بین اشتغال معلولان و مزیت های استان برسیم.

۴-۲- توصیف پاسخگویان به لحاظ ویژگی های فردی

پردازش و تحلیل داده ها پژوهش حاضر درمعمولا در سطح توصیف داده ها و تجزیه و تحلیل آنها انجام می شود. در مرحله توصیف داده ها جامعه مورد مطالعه با توجه به مولفه های مورد نظر توصیف شده و تصویری از وضعیت موجود ارائه می گردد. برای تبیین وضعیت، از آمار توصیفی فراوانی و درصد فراوانی استفاده شده است. به منظور آشنایی با ویژگی های توصیفی نمونه های پاسخگو از جمله، جنسیت، سن، وضعیت درآمد و تحصیلات که در

ادامه آمارهای توصیفی مربوطه ارائه می شود. براساس داده های جمع آوری شده از 56 نفر پاسخ دهنده به پرسشنامه اطلاعات زیر حاصل شد.

جدول ۴-۱- آمار توصیفی پاسخ دهندگان به پرسشنامه اشتغال معلولان

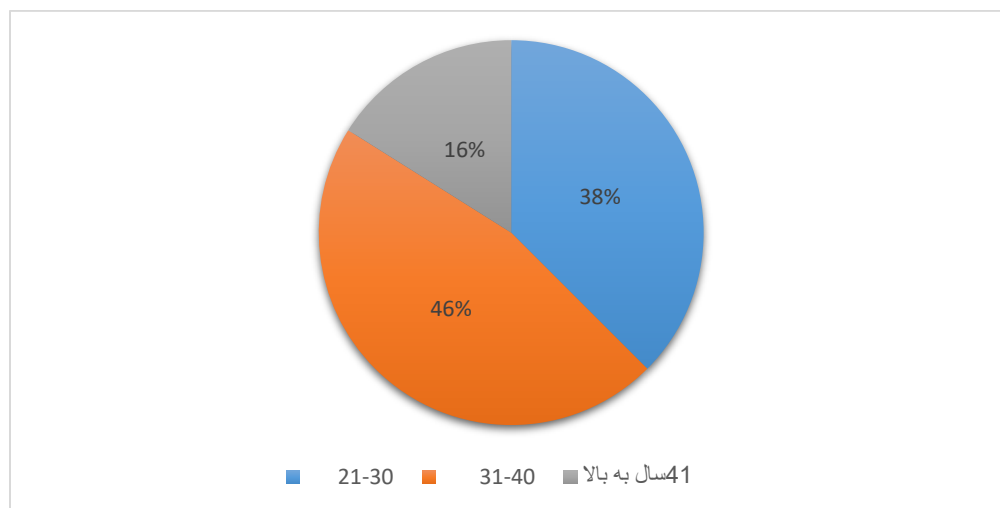
وضعیت تاهل			گروه سنی		
درصد	تعداد	وضعیت	درصد	تعداد	سن
32	18	مجرد	38	21	21-30
68	38	متاهل	46	26	31-40
			16	9	41سال به بالا
تعداد اعضای خانوار			تحصیلات		
درصد	تعداد	نفر	درصد	تعداد	میزان تحصیلات
64	36	0_3	9	5	زیر دیپلم و دیپلم
25	14	4_6	68	38	لیسانس
11	6	6 به بالا	20	11	فوق لیسانس
			3	2	دکتری

منبع: یافته های پژوهش

۱-۲-۴-سن

همانطور که ذکر شد در این فاز از پژوهش برای بررسی عوامل موثر بر اشتغال معلولان و شناسایی موانع پیش روی اشتغال این گروه از جامعه پرسشنامه ای به صورت آنلاین طراحی گردید و در اختیار نمونه آماری این پژوهش قرار گرفت که به صورت تصادفی انتخاب شدند. این پرسشنامه ها توسط 56 نفر از معلولان، صاحب نظران و کارشناسان حوزه اشتغال و توانبخشی معلولان تکمیل گردید. از این بین بیشترین فراوانی سن مربوط به گروه سنی 31 تا 40 سال معادل 46 درصد و کمترین سن مربوط به گروه سنی کمتر از 30-21 سال معادل 38 درصد می باشد.

نمودار ۴-۱: وضعیت سنی پاسخ دهندگان به پرسشنامه معلولان

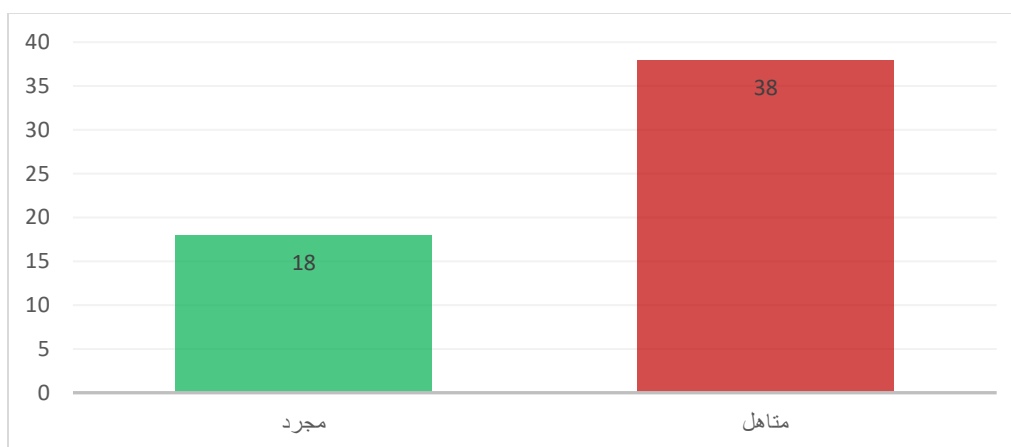

ماخذ: یافته های پژوهش، سال 1400

۴-۲-۲- وضعیت تاهل

نتایج آماری حاصل از پاسخ گویی به سوالات پرسشنامه در مورد اطلاعات کلی پاسخ دهندگان نشان می دهد که از بین 56 نفر پاسخ دهنده به سوالات، 18 نفر یعنی 32 درصد آنها مجردند و بقیه آنها یعنی 38 نفر و با درصد 68 متاهل می باشند.

نمودار ۴-۲- وضعیت تاهل پاسخ دهندگان به پرسشنامه معلولان

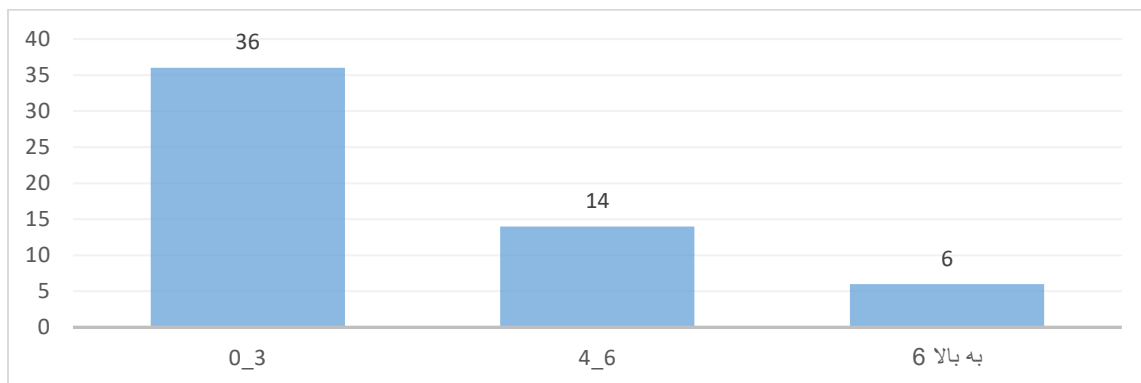
ماخذ: یافته های پژوهش، سال 1400

۴-۲-۳- تعداد اعضای خانوار

از بین 56 نفر پاسخ دهنده، تعداد اعضای خانوار آنها برای 36 نفر بین 0 و 3 نفر می باشد که در واقع 64 درصد

فراوانی پاسخ دهندگان را تشکیل می دهند. همچنین برای 14 نفر دیگر تعداد اعضای خانوار بین 4-6 نفر می باشد که در مجموع این دو گروه 89 درصد از پاسخ دهندگان را شامل می شود. 11 درصد و با فراوانی 6 نفر دارای تعداد خانوار 6 به بالا نفر هستند.

نمودار ۳-۴- تعداد اعضای خانواده پاسخ دهندگان به پرسشنامه معلولان

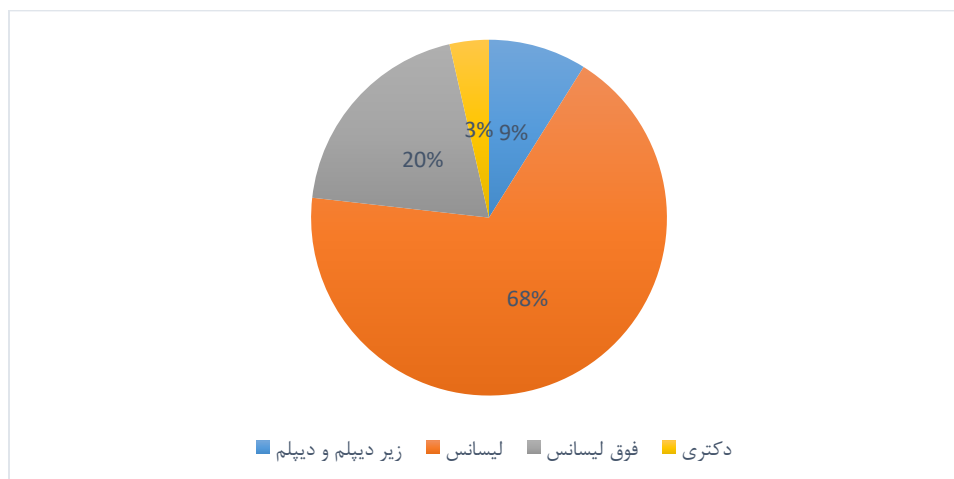

ماخذ: یافته های پژوهش، سال 1400

۴-۲-۴- تحصیلات

بررسی نتایج آماری حاصل از پاسخ گویی به سوالات پرسشنامه در مورد اطلاعات کلی پاسخ دهندگان نشان می دهد که از بین 56 نفر پاسخ دهنده به سوالات، 68 درصد دارای مدرک لیسانس هستند که بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده اند و تعداد آنها 38 از 56 نفر می باشند. 20 درصد از پاسخ دهندگان نیز دارای مدرک کارشناسی ارشد هستند.

نمودار ۴-۴- تحصیلات پاسخ دهندگان به پرسشنامه معلولان

ماخذ: یافته های پژوهش، سال 1400

۳-۴- تجزیه و تحلیل پرسشنامه

در این بخش از فصل چهارم به بررسی آمار استنباطی و نیز تجزیه و تحلیل پرسشنامه‌ای خواهیم پرداخت که توسط متخصصان حوزه اشتغال و معلولان تکمیل شده است. بدین منظور ابتدا به بررسی و آزمون برازش داده‌ها خواهیم پرداخت تا پایایی پرسشنامه و پایایی مولفه‌های تشکیل دهنده این پرسشنامه رو مشخص کنیم. در ادامه نیز معناداری تاثیرگذاری هر کدام از این مولفه‌ها را بررسی میکنیم. پرسشنامه‌ی این پژوهش که از دو بخش تشکیل شده است و به دنبال بررسی عوامل موثر بر اشتغال معلولان و نیز موانع ایجاد اشتغال و مشارکت معلولان در فعالیت های اقتصادی است از 83 گویه تشکیل شده است که 62 گویه مربوط به عوامل موثر بر اشتغال و 21 گویه به بررسی موانع و مشکلات پیرامون اشتغال معلولان می پردازد. به منظور بررسی عوامل موثر بر اشتغال از مولفه های مختلف مانند عوامل فردی، عوامل دولتی و بنگاهی، عوامل عمومی و عوامل شغلی استفاده خواهیم کرد و گویه ها و پرسشها را متناسب با این عوامل تنظیم و تعریف کرده ایم.

۱-۳-۴- آزمون برازش داده ها

آزمون برازش داده ها و تعیین میزان اعتبار یا روایی و اعتماد یا پایایی در تحقیقات اجتماعی و اقتصادی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. به یاد داشته باشید که این گونه بررسی ها باید در مرحله پیش آزمون پرسشنامه انجام گیرد تا از دقت ابزار اندازه گیری اطمینان حاصل کرد و به رفع اشکالات احتمالی پرداخت و سپس به تکمیل پرسشنامه از جامعه مورد نظر اقدام نمود. ضریب آلفای کرونباخ، برای سنجش میزان تک بعدی بودن نگرش ها، عقاید و ... بکار می رود. در واقع می خواهیم ببینیم تا چه حد برداشت پاسخگویان از سوالات یکسان بوده است. اساس این ضریب بر پایه مقیاس هاست. مقیاس عبارتند از دسته ای از اعداد که بر روی یک پیوستار به افراد، اشیا یا رفتارها در جهت به کمیت کشاندن کیفیت ها اختصاص داده می شود. رایج ترین مقیاس که در تحقیقات اجتماعی بکار می رود مقیاس لیکرت است. در مقیاس لیکرت اساس کار بر فرض هم وزن بودن گویه ها استوار است. بدین ترتیب به هر گویه نمراتی (مثلا از 1 تا 5 برای مقیاس لیکرت 5 گویه ای) داده می شود که مجموع نمراتی که هر فرد از گویه ها می گیرد نمایانگر گرایش او خواهد بود. (سعیدیان و مرادی، 1388). در بین روشهای بررسی پایایی، به دلیل این که استفاده از ضریب آلفای کرونباخ^۶ و دو نیمه کردن مقیاس از عمومیت بیشتری برخوردار است، لذا در این پژوهش نیز از ضریب آلفای کرونباخ استفاده خواهیم کرد. برای بررسی پایایی داده ها

^۶Coronbach's Alpha

ابتدا پایایی مربوط به متغیرها را با توجه به گویه های معرف آنها بررسی میکنیم و سپس پایایی کل پرسشنامه را محاسبه و مورد آزمون قرار خواهیم داد.

جدول ۴-۲- پایایی مولفه های پرسشنامه بهبود عملکرد تعاونی ها

متغیر یا عامل تاثیرگذار	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
فردی	24	0.921
دولتی	20	0.894
عمومی	10	0.742
شغلی	8	0.706
موانع اشتغال معلولان	21	0.9

ماخذ: یافته های پژوهش

در بررسی پایایی به روش آلفای کرونباخ اگر مقدار α بدست آمده بالای 0.7 باشد می توان پایایی متغیر یا کل پرسشنامه را پذیرفت و هر چه این مقدار بالاتر برود نشانگر پایایی بیشتر می باشد. نتایج حاصل از خروجی برنامه spss نشان می دهد که برای همه متغیرهای تعریف شده با استفاده از گویه های آنها که قبلا روایی و مورد اعتماد بودن آنها از مطالعات دیگری برآورد و مورد بررسی قرار گرفته است، عدد آلفای کرونباخ بالای 0.7 شده است که نشانگر پایایی تک تک متغیرهای پژوهش و پرسشنامه می باشد. متغیر عوامل فردی با توجه به گویه های دقیق و زیادی که داشته است بیشترین مقدار آلفا را با مقدار 0.92 داراست. به منظور بررسی پایایی و مناسب بودن برازش کل پرسشنامه که دار 83 گویه و 5 مولفه تاثیر گذار است، مقدار آلفای کرونباخ را بدست آوردیم که با توجه به مقدار عددی 0.91 می توان بر پایایی کل پرسشنامه نیز صحه گذاشت.

جدول ۴-۳- سنجش پایایی مقیاس از طریق مقدار آلفای کرونباخ

تعداد گویه ها	مقدار آلفای کرونباخ
83	0.911

منبع: یافته های پژوهش

بدیهی است هر قدر شاخص آلفای کرونباخ به 1 نزدیکتر باشد، همبستگی درونی بین سوالات بیشتر و در نتیجه پرسشها همگن تر خواهند بود. همچنین برای اطمینان بیشتر برای پایایی مقیاس اندازه گیری از روش دو نیمه کردن استفاده کرده ایم. در این روش یک آزمون به دو نیمه تقسیم شده و رابطه همبستگی بین دو نیمه آزمون سنجیده می شود. این آزمون معمول برای متغیرهای دو حالتی که کد صفر به پاسخهای غلط و کد یک به پاسخهای صحیح داده می شود به کار می رود. در این روش دو نیمه آزمون باید در محتوی و سختی سؤالات باهم مشابه

باشند و از آنجا که تعداد سؤالات ابزار به دو قسمت تقسیم شده است می بایست روش ضریب همبستگی به کار رود که با استفاده از ضریب اسپیرمن و گاتمن محاسبه می شود. ضریب اسپیرمن براون فرمی از سنجش پایایی دو نیمه آزمون است که برای برآورد پایایی کل آزمون به کار می رود. همبستگی پیرسون بین دو نیمه آزمون، پایایی نیمه ای از ابزار یا مقیاس را برآورد می کند اما ضریب پیشگویی اسپیرمن، پایایی کل آزمون را بر اساس نیمه های آن برآورد می کند. مقدار این ضریب بیشتر از ضریب پایایی نیمه های آزمون (X_1 و X_2) است و معمولاً مساوی با دو برابر ضریب نیمه آزمون تقسیم بر مقدار یک به اضافه پایایی نیمه دیگر آزمون خواهد بود. (Shavelson RJ et al, 2006) نتایج در جدول زیر گزارش شده است:

جدول ۴-۴- ضرایب اسپیرمن-براون و مقدار آلفای کرونباخ برای دو نیمه مقیاس همراه با ضریب گاتمن

آلفای کرونباخ	پارت اول	احتمال	0.841
		تعداد متغیرها	42 ^a
	پارت دوم	احتمال	.925
		تعداد متغیرها	41 ^b
همبستگی بین دو بخش		مقدار آماره	.745
ضریب اسپیرمن-براون	طول برابر		.834
	طول نابرابر		.854
ضریب گاتمن		مقدار آماره	.89

منبع: یافته های پژوهش

۲-۳-۴- توصیف آماری متغیرهای اساسی تحقیق

به منظور شناخت مولفه های تحقیق و نیز بررسی شاخص های مرکزی این متغیرهای تاثیر گذار بر اشتغال معلولان به برآورد این شاخص ها پرداخته شده است که نتایج در جدول زیر گزارش شده است:

جدول ۴-۵- توصیف متغیرهای تحقیق

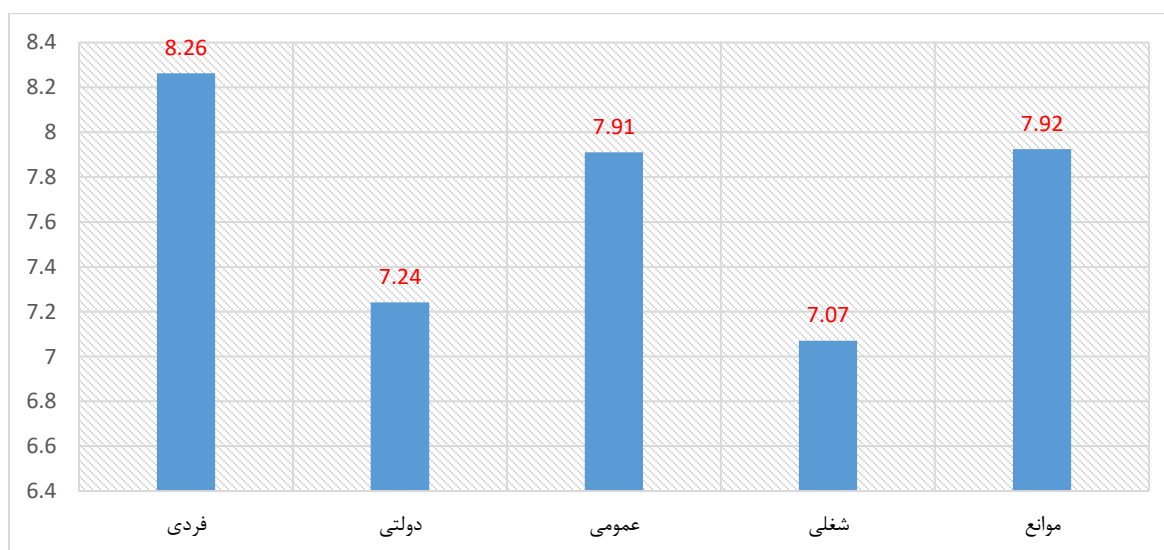
شاخص	فردی	دولتی	عمومی	شغلی	موانع
میانگین	72.536	67.143	32.321	27.464	70.393
میانه	73	67	32	27.5	70.5
مد	77	56.00a	32	27	72
انحراف معیار	8.778	9.2725	4.0859	3.8845	8.8824

78.897	15.09	16.695	85.979	77.053	واریانس
7.925	7.0702	7.9104	7.2411	8.2634	ضریب تغییرات
47	17	24	38	51	مینیمم
89	34	42	86	94	ماکزیمم

منبع: یافته های پژوهش 1400

نتایج به دست آمده از بررسی متغیرهای تحقیق در جدول (4-4) نشان داد که میانگین عوامل فردی با 24 گویه تعریف کننده برابر 72.536 و انحراف معیار 8.778 می باشد. بیشترین و کمترین میزان مشاهده شده برای آن برابر 94 و 51 می باشد. برای متغیر عوامل دولتی میانگین برابر با 67.143 و انحراف معیار 9.2725 می باشد. کمترین و بیشترین مقدار مشاهده شده و ثبت شده در پاسخ های ارائه شده به ترتیب 86 و 38 می باشد. همچنین برای متغیر عوامل عمومی میانگین برابر با 32.321 و انحراف معیار 4.085 می باشد. کمترین و بیشترین مقدار مشاهده شده به ترتیب 42 و 24 می باشد. برای عوامل شغلی هم دولتی میانگین برابر با 27.464 و انحراف معیار 3.8845 می باشد. کمترین و بیشترین مقدار مشاهده شده و ثبت شده در پاسخ های ارائه شده به ترتیب 34 و 17 می باشد. همانطور که در جدول بالا قابل مشاهده است می توان عنوان کرد که بیشترین میانگین به ترتیب برای عوامل فردی، دولتی، عمومی و شغلی است. در نهایت نیز با بررسی اعداد و شاخص های مربوط به موانع اشتغال معلولان مشخص می شود که میانگین این عوامل که از 21 گویه تشکیل شده است برابر با 70.393 و انحراف معیار آن 8.882 می باشد. بیشترین و کمترین مقدار ثبت شده نیز 89 و 47 می باشد.

نمودار 4-5- ضریب تغییرات متغیرهای مستقل و مولفه های پژوهش

منبع: یافته های پژوهش 1400

برای بررسی ابتدایی و اجمالی میزان وزن داده شده به تاثیر این 5 عامل بر اشتغال معلولان از شاخص ضریب تغییرات استفاده کرده ایم که از تقسیم میانگین بر انحراف معیار هر مولفه بدست آمده است. نتایج نشان می دهد که عوامل فردی بیشترین و عوامل شغلی کمترین تاثیر و اولویت را در تاثیر گذاری دارند که می تواند مبنای تصمیمات و برنامه ریزی ها باشد.

۳-۳-۴- بررسی عوامل موثر بر مشارکت معلولان

پس از بررسی شاخص های مرکزی و وضعیت آماری مولفه های پژوهش در این بخش به بررسی معنی داری تاثیر این مولفه ها بر اشتغال معلولان می پردازیم همچنین در جداولی جداگانه برای هر مولفه گویه های تعریف کننده هر متغیر را با انحراف معیار، میان، میانگین و واریانس آنها نشان خواهیم داد و همچنین با ارائه گزارشی از آماره فریدمن مربوط به هر گویه این امکان را خواهیم داشت که بتوانیم به رتبه بندی گویه های متغیرها بپردازیم و نشان دهیم که کدام گویه ها از نظر پاسخ دهندگان دارای اهمیت بیشتری در ایجاد اشتغال و نیز افزایش نرخ مشارکت معلولان و کم توانان در سطح استان دارند.

عامل فردی

یکی از 5 عامل اثرگذار بر روی اشتغال معلولان عوامل فردی است که در این پرسشنامه محقق ساخته توسط 24 گویه معرفی و تعریف شده است. برای اینکه مشخص شود آیا جمع این گویه ها تاثیر معناداری بر روی اشتغال معلولان دارد یا خیر از آزمون t استفاده کرده ایم و میانگین حاصل شده را با حد وسط طیف لیکرت 5 گزینه ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) مقایسه می کنیم. پس از صحت گذاشتن بر پیش فرض های این آمار به برآورد مقداری می پردازیم. 1- مقیاس اندازه گیری: داده های تحلیل باید کمی باشند. 2- نمونه تصادفی: مشاهدات باید به صورت تصادفی از جامعه، نمونه برداری شده باشند. 3- نرمال بودن: مشاهدات می بایست به طور نرمال در جامعه توزیع شده باشند. نتایج نشان می دهد که میانگین حاصل از این گویه ها که رقم 3.022 را نشان می دهد در واقع تاثیر بالای حد متوسط بر روی اشتغال معلولان دارد و مقدار t که برابر با 54.187 است و مقدار احتمال پذیرش آن کمتر از 0.05 شده است و این به معنای معنی داری تاثیر این مولفه می باشد.

جدول ۴-۶- بررسی تاثیر گذاری، مقدار آماره t و میانگین عامل فردی

مولفه	تعداد نمونه	تعداد گویه	میانگین	مقایسه با میانگین طیف	مقدار T محاسبه شده	سطح معناداری
عوامل فردی	56	24	3.022	3	54.187	0.0000

منبع: یافته های پژوهش 1400

اکنون که تاثیر عامل فردی مورد تایید آماری قرار گرفته است؛ در ادامه به بررسی و معرفی گویه های آن و همچنین با استفاده از آماره فریدمن به رتبه بندی این پرسشها می پردازیم تا مشخص شود که از نظر پاسخ دهندگان، کدام یک از این عوامل تاثیر بیشتری بر روی اشتغال معلولان دارند و به اصطلاح دارای وزن بیشتری هستند.

جدول ۴-۷- رتبه بندی گویه های عامل فردی، شاخصهای آماری گویه ها

رتبه	گویه	واریانس	انحراف معیار	میان	میانگین	آماره فریدمن
1	داشتن انگیزه شخصی،	0.9659	0.9828	4.0000	3.6250	49.7946
2	دسترسی به ابزار و تجهیزات بر اساس نوع معلولیت در محیط	1.1273	1.0617	4.0000	3.5000	47.7768
3	مهارت و توانمندی های انجام کار فرد معلول	1.2727	1.1282	4.0000	3.5000	47.6250
4	نوع و شدت معلولیت فرد اعم از جسمی - حرکتی یا ذهنی	1.0880	1.0431	4.0000	3.4464	46.6696
5	مسئولیت پذیری،	1.5555	1.2472	4.0000	3.4107	46.3393
6	مواجهه با شکست	1.6974	1.3028	4.0000	3.3929	45.6518
7	جنسیت و فرصت های شغلی مرتبط	1.6403	1.2807	4.0000	3.3214	44.9911
8	استفاده از تکنولوژی برای رفع محدودیت های فرد معلول	1.1737	1.0834	4.0000	3.3393	44.3036
9	تعامل کاری و هم افزایی با سایر همکاران در محل کاری	0.6584	0.8114	3.0000	3.3214	43.2946
10	سابقه، تجربه و رزومه کاری فرد معلول	0.7896	0.8886	4.0000	3.2857	42.6250
11	اعتماد به نفس فرد معلول برای انجام فعالیت ها و وظایف شغلی	1.0101	1.0050	3.0000	3.1607	39.4375
12	تلاش و پشتکار در راه رسیدن به اهداف مورد نظر،	0.9403	0.9697	3.0000	3.0714	37.5714
13	توانایی های فیزیکی معمول برای اشتغال	1.4130	1.1887	3.0000	2.9286	36.6250
14	نظم و انضباط در زندگی / کار، استقلال طلبی	1.1789	1.0858	3.0000	2.9464	35.6071
15	میل به موفقیت و توسعه شخصی،	1.0429	1.0212	3.0000	2.8929	34.3661
16	انعطاف پذیری و توانایی سازگاری با شرایط جدید،	1.5010	1.2251	3.0000	2.9107	33.9375
17	خودشناسی و شناخت از توانایی ها	1.2153	1.1024	3.0000	2.8036	33.0714
18	بهبود فضای فیزیکی بنگاه برای تسهیل فعالیت معلولان	1.3269	1.1519	2.0000	2.7321	30.4286
19	خودآگاهی و خودباوری و اعتماد به نفس،	1.7338	1.3167	2.0000	2.6071	28.8750
20	توانایی های ذهنی معمول برای اشتغال	1.3701	1.1705	2.0000	2.6071	28.6964
21	آموزش و تحصیلات هدفمند فرد معلول	1.3815	1.1754	2.0000	2.5179	27.0982
22	لزوم تغییر نگرش معلول از یک فرد سربرار جامعه به یک فرد موثر جامعه	0.8675	0.9314	2.0000	2.4286	25.6964
23	ارائه و اثبات توانمندیهای خود به دیگران	0.8698	0.9326	2.0000	2.4464	25.4107
24	ارتباط معلول با سایرین	1.2464	1.1164	2.0000	2.3393	24.5804

منبع: یافته های پژوهش 1400

نتایج خروجی SPSS نشان می دهد که آماره فریدمن به عنوان معیاری برای رتبه بندی برای گویه های؛ داشتن انگیزه شخصی، دسترسی به ابزار و تجهیزات بر اساس نوع معلولیت در محیط، مهارت و توانمندی های انجام کار فرد معلول، نوع و شدت معلولیت فرد اعم از جسمی- حرکتی یا ذهنی و مسئولیت پذیری بیشترین رتبه و تاثیر را از نظر پاسخ دهندگان در بعد فردی به خود اختصاص داده اند و ارتباط معلول با سایرین، ارائه و اثبات توانمندیهای خود به دیگران و لزوم تغییر نگرش معلول از یک فرد سربار جامعه به یک فرد موثر جامعه رتبه های آخر تاثیر گذاری را دارند.

عامل دولتی

یکی دیگر از 5 عامل اثرگذار بر روی اشتغال معلولان عوامل دولتی است که در این پرسشنامه محقق ساخته توسط 20 گویه معرفی و تعریف شده است. برای تعیین معناداری تاثیر این عامل بر روی اشتغال معلولان دارد از آزمون t استفاده کرده ایم و میانگین حاصل شده را با حد وسط طیف لیکرت 5 گزینه ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) مقایسه می کنیم. نتایج نشان می دهد که میانگین حاصل از این گویه ها که رقم 3.357 را نشان می دهد در واقع تاثیر بالای حد متوسط بر روی اشتغال معلولان دارد و مقدار t که برابر با 61.837 است و مقدار احتمال پذیرش آن کمتر از 0.05 شده است و این به معنای معنی داری تاثیر این مولفه می باشد.

جدول ۴-۸- بررسی تاثیر گذاری ، مقدار آماره t و میانگین عامل دولتی

مولفه	تعداد نمونه	تعداد گویه	میانگین	مقایسه با میانگین طیف	مقدار T محاسبه شده	سطح معناداری
عوامل دولتی	56	20	3.357	3	61.837	0.0000

منبع: یافته های پژوهش

پس از تایید معنی داری مولفه دولتی به بررسی و رتبه بندی گویه های تعریف کننده آن می پردازیم.

جدول ۴-۹- رتبه بندی گویه های عامل دولتی، شاخصهای آماری گویه ها

رتبه	گویه	واریانس	انحراف معیار	میانه	میانگین	آماره فریدمن
1	نگرش صاحبان بنگاه ها به توانایی های معلولان و آمادگی نگاه برای پذیرش فرد معلول	.966	.98281	4.0000	3.6250	50.08
2	سیاستگذاری و طراحی قوانین و بخشنامه های حمایتی مرتبط با اشتغال معلولان	.934	.96632	4.0000	3.8929	55.98

3	ساده سازی و کاهش بوروکراسی اداری در حمایت از اشتغال معلولان	790	.88860	4.0000	3.7857	53.37
4	ایجاد اعتبار مالی برای معلولان جهت اشتغال	1.163	1.07857	4.0000	3.7679	53.25
5	بالا بردن توان ریسک پذیری معمولان با حمایت های مادی و معنوی	1.246	1.11644	4.0000	3.6607	51.16
6	نظام جامع آموزشی برای تقویت مهارت های معلولان	1.028	1.01403	4.0000	3.6607	50.83
7	پرهیز از شعار و لزوم پا پسند دولت به اهداف و برنامه های تعیین شده در اشتغال معلولان	1.225	1.10665	4.0000	3.6071	49.42
8	تقویت سازمان های مردم نهاد محلی برای حمایت از اشتغال معلولان	1.306	1.14288	4.0000	3.4464	46.98
9	تدوین استانداردهای کسب و کار معلولان	1.075	1.03682	3.0000	3.3750	44.14
10	طراحی مدل های بومی برای توسعه اشتغال و کار آفرینی معلولان	1.148	1.07132	3.0000	3.3750	43.91
11	همسوسازی فعالیت های حمایتی از اشتغال معلولان در بدنه دولت	.857	.92564	3.0000	3.3750	43.41
12	آموزش های مناسب سازمانی برای انجام وظایف و بهره گیری از تکنولوژی	1.081	1.03948	3.0000	3.2143	40.92
13	عزم جدی مسئولان برای حمایت از معلولان	1.226	1.10724	3.0000	3.2143	40.33
14	حمایت از بنگاه ها و شرکت های خصوصی برای تسهیل و توسعه فضای کسب و کار معلولان	.706	.84034	3.0000	3.1964	40.27
15	آموزش های تخصصی و مهارت آموزی به معلولان	1.174	1.08337	3.0000	3.0893	38.33
16	توسعه مشاغل اینترنتی و کسب و کارهای آنلاین در بین معلولان	1.574	1.25447	3.0000	3.0893	37.55
17	آگاهی صاحبان مشاغل نسبت به معلولان و توانایی های آنها	1.164	1.07872	3.0000	3.0000	37.07
18	اعتماد دولت به معلولان جهت اشتغال	1.509	1.22832	3.0000	2.9821	36.00
19	ارتقاء سطح نگرشی جامعه از طریق فرهنگ سازی و آموزش	1.443	1.20119	3.0000	2.8929	35.69
20	نهادسازی دولت برای توسعه و ترویج اشتغال معلولان	1.225	1.10665	3.0000	2.8929	34.61

منبع: یافته های پژوهش

نتایج حاصل از آزمون فریدمن نشان می دهد که نگرش صاحبان بنگاه ها به توانایی های معلولان و آمادگی نگاه برای پذیرش فرد معلول، سیاستگذاری و طراحی قوانین و بخشنامه های حمایتی مرتبط با اشتغال معلولان، ساده سازی و کاهش بوروکراسی اداری در حمایت از اشتغال معلولان، ایجاد اعتبار مالی برای معلولان جهت اشتغال، بالا بردن توان ریسک پذیری معمولان با حمایت های مادی و معنوی؛ 5 متغیری هستند که به زعم پاسخ دهندگان باید از جانب دولت بیشتر مورد توجه قرار بگیرد. و متغیرهای نهادسازی دولت برای توسعه و ترویج اشتغال معلولان، ارتقاء سطح نگرشی جامعه از طریق فرهنگ سازی و آموزش، اعتماد دولت به معلولان جهت اشتغال و آگاهی صاحبان مشاغل نسبت به معلولان و توانایی های آنها کمترین رتبه و وزن مهم بودن را دارند.

عوامل عمومی

یکی دیگر از 5 عامل اثرگذار بر روی اشتغال معلولان عوامل عمومی است که در این پرسشنامه توسط 10 گویه معرفی و تعریف شده است. برای بررسی و تایید تاثیر معنادار آن بر روی اشتغال معلولان دارد از آزمون t استفاده کرده ایم و میانگین حاصل شده را با حد وسط طیف لیکرت 5 گزینه ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) مقایسه می کنیم. نتایج نشان می دهد که میانگین حاصل از این گویه ها که رقم 3.233 را نشان می دهد در واقع تاثیر بالای حد متوسط بر روی اشتغال معلولان دارد و مقدار t که برابر با 59.196 است و مقدار احتمال پذیرش آن کمتر از 0.05 شده است و این به معنای معنی داری تاثیر این مولفه می باشد.

جدول ۴-۱۰- بررسی تاثیر گذاری ، مقدار آماره t و میانگین عامل عمومی

مولفه	تعداد نمونه	تعداد گویه	میانگین	مقایسه با میانگین طیف	مقدار T محاسبه شده	سطح معناداری
عوامل عمومی	56	10	3.232	3	59.196	0.0000

منبع: یافته های پژوهش

تایید تاثیر معنی دار این مولفه نیز ادامه مسیر قبلی و تعیین رتبه برای گویه های این عامل تاثیر گذار را هموار و تایید می کند.

جدول ۴-۱۱- رتبه بندی گویه های عامل عمومی ، شاخصهای آماری گویه ها

رتبه	گویه	واریانس	انحراف معیار	میانه	میانگین	آماره فریدمن
1	شناسایی علائق و استعداد های افراد معلول به منظور ظرفیت سازی اشتغال	1.046	1.02295	3.0000	3.4107	50.34
2	نگرش جامعه نسبت به اشتغال معلولان	.883	.93957	4.0000	3.6607	49.82
3	تغییر نگاه ترحم آمیز جامعه به معلولان	.784	.88549	4.0000	3.6250	45.63
4	استفاده از ظرفیت رسانه ها برای توسعه فرهنگ اشتغال معلولان آموزش و فرهنگ سازی برای تغییر نگرش از سنین پایین	.981	.99070	3.0000	3.4821	44.26
5	بهبود نگرش جامعه از طریق فعالیت های رسانه ای	1.043	1.02120	3.0000	3.3929	43.63
6	فرهنگ سازی برای عادی سازی ارتباط با معلولان	1.036	1.01786	3.0000	3.2679	42.07
7	لزوم حمایت های خانواده از فرد معلول	1.126	1.06112	3.0000	2.9643	34.99

8	توزیع فرصت های برابر اشتغال معلولان در بخش های مختلف کشور	0.852	0.92283	3.0000	2.9464	34.31
9	لزوم شکل گیری اعتماد عمومی به خدمات و تولیدات معلولان	1.275	1.12916	3.0000	2.8750	33.85
10	مشارکت سمن ها برای افزایش سطح ارتباطات عمومی یا معلولان	1.379	1.17426	3.0000	2.6964	30.79

منبع: یافته های پژوهش

آماره فریدمن برای این پرسش ها نشان می دهد که از نظر پاسخ دهندگان شناسایی علایق و استعداد های افراد معلول به منظور ظرفیت سازی اشتغال و نگرش جامعه نسبت به اشتغال معلولان بیشترین تاثیر و وزن را دارند و مشارکت سمن ها برای افزایش سطح ارتباطات عمومی یا معلولان و لزوم شکل گیری اعتماد عمومی به خدمات و تولیدات معلولان کمترین رتبه را دارند.

عوامل شغلی

عامل اثرگذار دیگر بر روی اشتغال معلولان عوامل شغلی است که در این پرسشنامه محقق ساخته توسط 8 گویه معرفی و تعریف شده است. برای اینکه مشخص شود آیا جمع این گویه ها تاثیر معناداری بر روی اشتغال معلولان دارد یا خیر از آزمون t استفاده کرده ایم و میانگین حاصل شده را با حد وسط طیف لیکرت 5 گزینه ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) مقایسه می کنیم. نتایج نشان می دهد که میانگین حاصل از این گویه ها که رقم 3.433 را نشان می دهد در واقع تاثیر بالای حد متوسط بر روی اشتغال معلولان دارد و مقدار t که برابر با 52.908 است و مقدار احتمال پذیرش آن کمتر از 0.05 شده است و این به معنای معنی داری تاثیر این مولفه می باشد.

۱۲-۴- بررسی تاثیر گذاری ، مقدار آماره t و میانگین عامل شغلی

مولفه	تعداد نمونه	تعداد گویه	میانگین	مقایسه با میانگین طیف	مقدار T محاسبه شده	سطح معناداری
عوامل شغلی	56	8	3.433	3	52.908	0.0000

منبع: یافته های پژوهش

جدول ۴-۱۳- رتبه بندی گویه های عامل شغلی، شاخصهای آماری گویه ها

رتبه	گویه	واریانس	انحراف معیار	میانه	میانگین	آماره فریدمن
1	تطابق ماهیت شغل با نوع محدودیت معلول	1.137	1.06646	3.0000	3.3393	50.93
2	مربی گری و حمایت از فعالیت و اشتغال معلولان	1.313	1.14586	4.0000	3.6786	49.25
3	تغییر ساختار مشاغل از سنتی به نوین	1.079	1.03886	4.0000	3.6071	48.11
4	برندسازی مرتبط با معلولان	1.013	1.00647	4.0000	3.5714	46.13
5	توجیه منطقی و آموزش کارفرما برای حمایت از فرد معلول	1.017	1.00841	4.0000	3.4643	45.81
6	تلاش برای افزایش حداکثری کیفیت محصول تولید شده توسط معلولان	1.297	1.13904	3.5000	3.3929	43.21
7	پایداری شغل فرد معلول ساده سازی شغل در بنگاه های تولیدی و خدماتی به منظور تسهیل یادگیری و انجام وظایف	.854	.92424	3.0000	3.2679	42.40
8	توجیه و معرفی توانمندی های معلولان به بنگاه ها	1.288	1.13504	3.0000	3.1429	38.96

منبع: یافته های پژوهش

مقدار آماره فریدمن نشان می دهد که تطابق ماهیت شغل با نوع محدودیت معلول، مربی گری و حمایت از فعالیت و اشتغال معلولان و تغییر ساختار مشاغل از سنتی به نوین بیشترین اهمیت را از نظر پاسخ گوینان دارند. و توجیه و معرفی توانمندی های معلولان به بنگاه ها دارای کمترین وزن اهمیتی می باشد.

موانع اشتغال

پس از بررسی عوامل موثر بر اشتغال معلولان حال یک متغیر مهم دیگر که از 21 مولفه تعریف شده است و موانع پیش روی و موجود در مسیر اشتغال و مشارکت معلولان را نشان می دهد. در این بخش نیز برای بررسی معناداری تاثیر این متغیر بر روی اشتغال معلولان از آزمون t استفاده کرده ایم و میانگین حاصل شده را با حد وسط طیف لیکرت 5 گزینه ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) مقایسه می کنیم. نتایج نشان می دهد که میانگین حاصل از این گویه ها که رقم 3.35 را نشان می دهد در واقع تاثیر بالای حد متوسط بر روی اشتغال معلولان دارد و به نوعی مانع این مشارکت اقتصادی و فعالیت معلولان می باشد و مقدار t که برابر با 59.305 است و مقدار احتمال پذیرش آن کمتر از 0.05 شده است و این به معنای معنی داری تاثیر این مولفه می باشد.

جدول ۴-۱۴- بررسی تاثیر گذاری ، مقدار آماره t و میانگین عامل اشتغال

مولفه	تعداد نمونه	تعداد گویه	میانگین	مقایسه با میانگین طیف	مقدار T محاسبه شده	سطح معناداری
موانع اشتغال	56	21	3.35	3	59.305	0.0000

منبع: یافته های پژوهش

اکنون با توجه مقدار آماره t و سطح معناداری زیر 5 صدم به رتبه بندی گویه های تعیین کننده این عامل مهم و تاثیر گذار بر اشتغال معلولان می پردازیم. برای این منظور از آزمون فریدمن استفاده می کنیم.

جدول ۴-۱۵- رتبه بندی گویه های عامل اشتغال، شاخصهای آماری گویه ها

رتبه	گویه	واریانس	انحراف معیار	میانه	میانگین	آماره فریدمن
1	نداشتن تخصص	.836	.91435	3.0000	3.4821	53.65
2	باور نداشتن به توانایی های فردی	1.044	1.02184	4.0000	3.7857	50.87
3	عدم پشتکار	1.028	1.01403	4.0000	3.6607	50.16
4	ناتوان دیده شدن معلولان از طرف جامعه	1.288	1.13504	4.0000	3.6429	49.30
5	عدم ارائه آموزش های دقیق شغلی	1.343	1.15868	4.0000	3.5536	48.48
6	عدم تسهیلات بانکی و پشتیبانی مالی مناسب	1.086	1.04198	4.0000	3.5714	47.47
7	عدم آشنایی با فرصت ها و تهدیدهای بازار	1.124	1.06035	4.0000	3.5536	46.82
8	نداشتن مکان اولیه برای شروع فعالیت	1.952	1.39712	3.0000	3.3929	46.17
9	عدم دسترسی به تعاریف و ارزش راه اندازی مشاغل مختص معلولان	.981	.99021	4.0000	3.4643	46.02
10	نداشتن حامی، ضامن و سرمایه گذار اولیه جهت ایجاد اشتغال برای خود	1.488	1.21983	3.0000	3.4464	45.84
11	نامناسب بودن تجهیزات و محیط کار	1.049	1.02438	3.0000	3.4286	45.06
12	نداشتن سرمایه اولیه شخصی	1.337	1.15643	3.0000	3.4107	45.00
13	عدم همکاری مسئولان ذیربط	1.386	1.17716	4.0000	3.3214	44.25
14	نداشتن سواد علمی دانشگاهی	1.075	1.03682	3.0000	3.3750	43.97
15	نبود تحصیلات ویژه جهت تحصیل	1.709	1.30720	3.0000	3.2321	41.95
16	نبود مکانی مختص به فعالیت معلولان	.736	.85812	3.0000	3.2500	41.50

17	محدودیت تردد	1.236	1.11177	3.0000	3.2321	41.46
18	عدم اطمینان از وجود بازار جهت فروش محصولات	1.361	1.16650	3.0000	3.1964	41.36
19	نداشتن انگیزه برای اثبات توانایی	1.126	1.06112	3.0000	2.9643	36.64
20	عدم برنامه مدون و دراز مدت برای شروع فعالیت	1.481	1.21677	3.0000	2.7857	32.66
21	پایین بودن قدرت ریسک پذیری	1.288	1.13504	3.0000	2.6429	29.07

منبع: یافته های پژوهش

آماره فریدمن نشان می دهد که نداشتن تخصص، باور نداشتن به توانایی های فردی، عدم پشتکار، ناتوان دیده شدن معلولان از طرف جامعه، عدم ارائه آموزش های دقیق شغلی پنج عاملی هستند که بیشترین بازدارندگی و تاثیر منفی بر اشتغال معلولان دارند. همچنین محدودیت تردد، عدم اطمینان از وجود بازار جهت فروش محصولات، نداشتن انگیزه برای اثبات توانایی، عدم برنامه مدون و دراز مدت برای شروع فعالیت، پایین بودن قدرت ریسک پذیری کمترین تاثیر را دارند و به نوعی در رتبه بندی فریدمن و تاثیرگذاری دارای اولویت های آخری هستند.

۴-۳-۴- جمع بندی متغیرهای تاثیر گذار بر اشتغال معلولان

در یک جمع بندی می توان 5 گویه مهم و تاثیر گذار بر اشتغال معلولان را به ترتیب زیر عنوان کرد.

جدول ۴-۱۶- مهمترین گویه های تاثیر گذار بر اشتغال معلولان از نظر پاسخ دهندگان

نام عامل	رتبه	گویه	انحراف معیار	میانگین	آماره فریدمن
۱	1	داشتن انگیزه شخصی،	0.9828	3.625	49.7946
	2	دسترسی به ابزار و تجهیزات بر اساس نوع معلولیت در محیط	1.0617	3.5	47.7768
	3	مهارت و توانمندی های انجام کار فرد معلول	1.1282	3.5	47.625
	4	نوع و شدت معلولیت فرد اعم از جسمی- حرکتی یا ذهنی	1.0431	3.4464	46.6696
	5	مسئولیت پذیری،	1.2472	3.4107	46.3393
۲	1	نگرش صاحبان بنگاه ها به توانایی های معلولان و آمادگی نگاه برای پذیرش فرد معلول	0.98281	3.625	50.08
	2	سیاستگذاری و طراحی قوانین و بخشنامه های حمایتی مرتبط با اشتغال معلولان	0.96632	3.8929	55.98
	3	ساده سازی و کاهش بوروکراسی اداری در حمایت از اشتغال معلولان	0.8886	3.7857	53.37
	4	ایجاد اعتبار مالی برای معلولان جهت اشتغال	1.07857	3.7679	53.25
	5	بالا بردن توان ریسک پذیری معمولان با حمایت های مادی و معنوی	1.11644	3.6607	51.16
۳	1	شناسایی علائق و استعداد های افراد معلول به منظور ظرفیت سازی اشتغال	1.02295	3.4107	50.34

49.82	3.6607	0.93957	نگرش جامعه نسبت به اشتغال معلولان	2	
45.63	3.625	0.88549	تغییر نگاه ترحم آمیز جامعه به معلولان	3	
44.26	3.4821	0.9907	استفاده از ظرفیت رسانه ها برای توسعه فرهنگ اشتغال معلولان آموزش و فرهنگ سازی برای تغییر نگرش از سنین پایین	4	
43.63	3.3929	1.0212	بهبود نگرش جامعه از طریق فعالیت های رسانه ای	5	
50.93	3.3393	1.06646	تطابق ماهیت شغل با نوع محدودیت معلول	1	تغییر
49.25	3.6786	1.14586	مربی گری و حمایت از فعالیت و اشتغال معلولان	2	
48.11	3.6071	1.03886	تغییر ساختار مشاغل از سنتی به توین	3	
46.13	3.5714	1.00647	برندسازی مرتبط با معلولان	4	
45.81	3.4643	1.00841	توجیه منطقی و آموزش کارفرما برای حمایت از فرد معلول	5	
53.65	3.4821	0.91435	نداشتن تخصص	1	موانع اشتغال
50.87	3.7857	1.02184	باور نداشتن به توانایی های فردی	2	
50.16	3.6607	1.01403	عدم پشتکار	3	
49.3	3.6429	1.13504	ناتوان دیده شدن معلولان از طرف جامعه	4	
48.48	3.5536	1.15868	عدم ارائه آموزش های دقیق شغلی	5	

منبع: یافته های پژوهش

۵-۴- برآورد الگوی تجربی

به منظور بررسی میزان تاثیر هر کدام از این عوامل ذکر شده که به همراه گویه های تشکیل دهنده ی آنها معرفی و عملیات رتبه بندی آنها انجام شده، در این بخش الگوی رگرسیونی و یک مدل تجربی را برآورد خواهیم کرد تا مشخص شود که هر کدام از این عوامل 5 گانه چه میزان تاثیر بر روی اشتغال معلولان دارند. تحلیل رگرسیون این امکان را برای محقق فراهم میکند تا تغییرات متغیر وابسته را از طریق متغیرهای مستقل پیش بینی و سهم هر یک از متغیرهای مستقل را در تبیین متغیر وابسته تعیین کند. رابطه ی خطی بین متغیر وابسته تحقیق یعنی اشتغال معلولان که از جمع عوامل موثر بر اشتغال حاصل شده است با 5 متغیر مستقل برآورد شود تا با آشکار شدن ضرایب هر کدام از متغیرهای توضیح دهنده اهمیت هر کدام از آنها در جهت برنامه ریزی و اولویت گذاری سیاستی مورد توجه قرار گیرد.

در جدول زیر نتایج برآورد رگرسیون آورده شده است.

جدول ۴-۱۷ مقدار تأثیر متغیرهای تأثیرگذار بر متغیر وابسته

متغیر	علامت اختصاری	ضریب	t-Statistic	احتمال پذیرش
عدد ثابت (عرض از مبدا)	C	-1.597	2.117	0.454
فردی	fardi	.771	8.897	0.000
دولتی	dolati	.590	7.1	0.000
عمومی	omomi	0.06	2.638	0.0085
شغلی	shoghli	0.035	2.169	0.0304
موانع اشتغال	mavane	-0.980	-2.142	0.0004
		$R^2=0.812$		
		R square=0.79		
		F=268/53		
		Prob=0.000		

منبع: یافته های پژوهش 1400

$$BEH_t = C + \beta_1(fardi) + \beta_2(dolati) + \beta_3(omomi) + \beta_4(shoghli) + \beta_5(mavane) + U_t$$

$$BEH_t = -1.597 + 0.771(fardi) + 0.590(dolati) + 0.06(omomi) + 0.035(shoghli) - 0.980(mavane) + U_t$$

برآورد الگوی تجربی نشان می دهد که در بین عوامل تأثیر گذاری که انتظار بر تأثیر مثبت آنها بر اشتغال معلولان است؛ عامل فردی با ضریب 0.77 بیشترین تأثیر مثبت را دارد و عوامل دولتی نیز با یک ضریب قابل توجه 0.59 تأثیر مهمی بر روی متغیر وابسته دارد. این دو ضریب نشان می دهد که خصایل و ویژگی هایی فردی که در بخش قبل به تفصیل مورد بررسی قرار گرفتند و 5 گویه موثر در هر عامل نیز مشخص شدند (مانند داشتن انگیزه شخصی، دسترسی به ابزار و تجهیزات بر اساس نوع معلولیت در محیط، مهارت و توانمندی های انجام کار فرد معلول، نوع و شدت معلولیت فرد اعم از جسمی - حرکتی یا ذهنی و مسئولیت پذیری) و نیز عوامل دولتی که گویه های تأثیر گذار آن نیز توسط پاسخ دهندگان و از طریق برآورد آماره فریدمن معین شد (مانند که نگرش صاحبان بنگاه ها به توانایی های معلولان و آمادگی نگاه برای پذیرش فرد معلول، سیاستگذاری و طراحی قوانین و بخشنامه های حمایتی مرتبط با اشتغال معلولان، ساده سازی و کاهش بوروکراسی اداری در حمایت از اشتغال معلولان، ایجاد اعتبار مالی برای معلولان جهت اشتغال، بالا بردن توان ریسک پذیری معلولان با حمایت های مادی و معنوی) بیشترین تأثیر را بر اشتغال معلولان می گذارند. بنابراین این دو عامل باید بیشتر مورد توجه قرار بگیرد و ویژگی های فردی از طریق توانبخشی مورد تقویت قرار بگیرد و در مورد عوامل دولتی هم باید گفت که باید به رفع موانع و افزایش انگیزه سیستم های تصمیم گیر و برنامه ریز پرداخته شود. عوامل شغلی و عوامل عمومی هم به ترتیب با ضرایب مشخص 0.06 و 0.035 دارای تأثیر مثبتی بوده و تأثیر گذاری آنها توسط برآورد تجربی مورد

تایید بوده و احتمال آن زیر 0.05 بوده و معنی دار شده است. علاوه بر چهار عامل ذکر شده که تاثیر مثبت و موثری بر روی متغیر وابسته داشتند و الگوی تجربی، ضرایب حاصل شده و احتمال تاثیرگذاری آنها مورد تایید خروجی رگرسیون قرار گرفت، یک عامل دیگر با عنوان موانع اشتغال داریم که گویه های تشکیل دهنده ی آن بیانگر موانع و مشکلاتی است که معلولان در جهت مشارکت اقتصادی و حضور موثر در فعالیت های اقتصادی، با آن دست و پنجه نرم می کنند. برای اینکه تاثیر این عامل در الگوی تجربی با علامت منفی نشان داده شود به این متغیر یک علامت منفی افزودیم و سپس معادله خود را محاسبه کردیم که مقدار ضریب 0.980- بیان می دارد که موانع اشتغال معلولان (همچنین محدودیت تردد، عدم اطمینان از وجود بازار جهت فروش محصولات، نداشتن انگیزه برای اثبات توانایی، عدم برنامه مدون و دراز مدت برای شروع فعالیت، پایین بودن قدرت ریسک پذیری) تاثیر بسزایی بر روی اشتغال معلولان دارد که باید با برنامه ریزی صحیح این موانع رفع شده و مسیر اشتغال برای این قشر محروم جامعه هموار گردد.

۴-۶- بررسی مزیت های استان اردبیل

در این بخش از فصل چهارم به بررسی مزیت های نسبی استان اردبیل به تفکیک شهرستان ها و نیز به معرفی مهم ترین رشته فعالیت های دارای مزیت نسبی در هر بخش از فعالیت های اقتصادی خواهیم پرداخت. چرا که برای رسیدن به یک مدل معین اشتغال با توجه به مزیت های بومی استان، ابتدا باید فعالیت های درآمدزا و دارای توجیه اقتصادی را در سطح استان شناسایی کنیم. بدین منظور با بررسی های انجام شده و بررسی مطالعات قبلی از قبیل طرح توسعه کسب و کار و مطالعات استانی (تکاپو) برای استان اردبیل نگارش شده در سال 1397، مطالعات حکمتی فرید و همکارانش (1387)، برنامه آمایش سرزمین استان اردبیل (1398) نگارش شده توسط سازمان برنامه بودجه استان اردبیل، بهشتی و همکاران (1396) و فاز اول طرح توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار مبتنی بر الگوی نوین توسعه مشاغل خانگی در سال 1398 که به بررسی، شناسایی و اولویت بندی مزیت ها استان اردبیل پرداخته است، این بخش را تکمیل خواهیم کرد. برای بررسی وضعیت کلی هر شهرستان سعی بر آن شده است که با استفاده از تکنیک SWOT به بررسی تهدیدها و فرصت ها، نقاط قوت و ضعف آنها خواهیم پرداخت.

شهرستان پارس آباد

جدول ۴-۱۸- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان پارس آباد

نقاط ضعف:	نقاط قوت:
وجود دامداری سنتی و عدم توسعه کافی واحدهای دامداری صنعتی فناوری پایین صنایع موجود نبود شبکه فاضلاب شهری، دفع غیراصولی پسماندها و آلودگی محیط زیست سنتی بودن بازارهای دادوستد کالاها و به خصوص خریدوفروش فله ای محصولات باارزش افزوده پایین نبود نمایشگاه دائمی عرضه محصولات مزیت دار شهرستان ناکافی بودن اماکن اقامتی عدم تناسب ظرفیت زیرساخت های جاده ای با حجم ترافیک عبوری شکل گیری ضعیف شرکت های تخصصی صادرات و بازاریابی و کمبود زیرساخت های مناسب بازرگانی	وجود تولیدات متنوع زراعی و باغی و منحصر بفرد در کشور دارا بودن مرغوب ترین زمین های کشاورزی وجود تنوع ژنتیکی در ذخایر بومی منطقه وجود صنایع دستی منحصر به فرد بنام ورنی بافی افزایش روز افزون قبولی دختران در دانشگاه ها و مراکز علمی و عدم افزایش زنان تحصیل کرده فعالیت کشاورزی زنان در کنار مردان دارا بودن فرودگاه
تهدیدها:	فرصت ها:
ناکافی بودن سرمایه گذاری در فعالیتهای شهرستان با توجه به پتانسیل های موجود بهره برداری بیش از حد از خاک افزایش فرسایش خاک و قابلیت بهره برداری از آن	وجود پتانسیل مناسب برای پرورش گاوهای اصیل بالا بودن ظرفیت تولید دامی از جمله شیر و گوشت قرمز دارا بودن مرز مشترک با جمهوری آذربایجان جهت تبادل اقتصادی، گردشگری و ... وضعیت مالی مناسب ساکنان شهرستان دارا بودن منبع آبی رود ارس جهت آبیاری زمینهای کشاورزی

شهرستان سرعین

جدول ۴-۱۹- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان سرعین

نقاط ضعف:	نقاط قوت:
کمبود فضا و امکانات رفاهی، فرهنگی و تفریحی در شهرستان کمبود خدمات شهری نبود بیمارستان با توجه به نرخ بالای جمعیت شناور در این شهرستان در طول 6 ماه اول سال به دلیل توریستی و گردشگری شهرستان ضعف زیرساخت های مناسب گردشگری در شهرستان امکانات و مراکز تفریحی از قبیل: فضای سبز، پارک مناسب و ...	وجود چشمه های بی نظیر آب گرم آب و هوای مناسب و معتدل در تابستان رتبه اول مقصد گردشگران در استان دارای موقعیت جغرافیایی کوهستانی آب و هوایی معتدل در دامنه کوه سبلان
تهدیدها:	فرصت ها:
محدودیت منابع آبی سردی آزاردهنده هوا در فصل پاییز و زمستان و کاهش بیش از حد گردشگران در منطقه وجود سیستم نامناسب از نظر شهرسازی پایین بودن نرخ مشارکت زنان به دلیل عدم رونق فعالیت های صنعتی و صنایع دستی	نزدیک ترین شهرستان به مرکز استان امکان رویش گیاهان دارویی دارا بودن پتانسیل مناسب توسعه و پرورش زنبور عسل و وجود بازار فروش آن پتانسیل پرورش زعفران وجود مراکز دانشگاهی آزاد اسلامی و پیام نور امکان سرمایه گذاری در زمینه گردشگری با توجه به وجود چشمه های آبگرم معدنی و آب و هوای مناسب

شهرستان خلخال

جدول ۴-۲۰- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان خلخال

نقاط قوت:	نقاط ضعف:
وجود مراتع نسبتاً غنی و تنوع گیاهی از جمله گیاهان دارویی وجود جمعیت دامی بالا و تولیدات دامی قابل توجه وجود جاذبه های گردشگری طبیعی دارا بودن باغات میوه ارگانیک (آلبالو، گیلان و ...)	کمبود صنایع تبدیلی و فراوری محصولات کشاورزی سنتی بودن شیوه تولید کشاورزی و دام پروری عدم تعادل مرتع و دام کمبود واحدهای فراوری مواد معدنی و صنایع پایین دستی آن کوچک بودن قطعات اراضی کشاورزی کمبود زیرساخت های گردشگری از قبیل هتل، مهمان سرا و ... غالب بودن دام های کوچک نامناسب بودن محورهای ارتباطی شهرستان عدم وجود تجهیزات نگهداری کالا شامل: انبارها، سردخانه ها، صنایع تبدیلی و بسته بندی کالا
فرصت ها:	تهدیدها:
دارا بودن منطقه بکر و سرسبز از قبیل: جاده اسالم وجود جاذبه های طبیعی و زیستگاه های شاخص	مهاجرت نیروی انسانی تمایل کم بخش خصوصی به سرمایه گذاری در شهرستان عدم توازن بین نیروهای تحصیل کرده و فرصت های شغلی به دلیل وجود مراکز دانشگاهی با شرایط آسان پذیرش کمبود امکانات رفاهی و تفریحی

شهرستان نمین

جدول ۴-۲۱- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان نمین

نقاط قوت:	نقاط ضعف:
وجود تولیدات متنوع باغی و زراعی حجم بالای تولید شیر، گوشت قرمز، گوشت مرغ، تخم مرغ نسبت به میانگین استان وجود جاذبه های تاریخی، فرهنگی متعدد گردشگری در شهرستان برخورداري از جاذبه های طبیعی (گردنه حیران، جنگل فندقلو و) فرهنگی و تاریخی به عنوان زمینه مناسب جهت توسعه فعالیت های گردشگری وجود منابع غنی جنگلی، پوشش گیاهی متنوع برای توسعه فعالیت های جنگلداری، دامداری صنعتی و زنبورداری برخورداري از تنوع کشت در محصولات زراعی و همچنین تولید میوه های سرد آبی برخورداري از شهرک صنعتی جهت توسعه صنایع کوچک و مقیاس متوسط	سنتی بودن تولید کشاورزی و دام پروری پایین بودن راندمان آبیاری در بخش کشاورزی بهره برداری بی رویه از منابع آبی و کشت محصولات با مصرف آبی بالا نامتناسب بودن زیرساخت ها و امکانات گردشگری با ظرفیت های شهرستان عدم آموزش، مراکز مشاوره، و اورژانس اجتماعی موفق
فرصت ها:	تهدیدها:
برخورداري از تنوع و تکثیر گونه های گیاهی داروئی و جانوری به عنوان زمینه مناسب جهت توسعه صنعت زیست فناوری تولید بالای محصولات کشاورزی و دامداران به عنوان زمینه توسعه صنایع تبدیلی و بسته بندی وجود منابع معدنی غنی نظیر خاک رس، مصالح ساختمانی، اجتماعی با آن کشور	ناکافی بودن سرمایه گذاری در فعالیت های صنعتی و کشاورزی و گردشگری با توجه به پتانسیل های موجود ناکافی بودن تخصص های بازاریابی داخلی و خارجی مهاجرت فرستی شهرستان و کاهش نیروی انسانی ماهر و تحصیل کرده

عدم توجه به ایجاد صنایع تبدیلی و تکمیلی کشاورزی و صنایع فراآوری	گذر خط لوله گاز طبیعی استان از این شهرستان به عنوان زمینه توسعه صنایع کوچک و متوسط در شهرستان وجود بسترهای مناسب جهت حفظ و نگهداری و توسعه استخرهای پرورش ماهی سرد آبی در نقاط مختلف شهرستان نزدیکی به مبادی ورودی و خروجی آستارا جهت صدور کالا به کشورهای آسیای میانه وجود بسترهای مناسب جهت توسعه صنایع پشتیبان حمل و نقل از جمله خودروسازی در راه اندازی صنایع مکمل و پایین دستی در شهرستان وجود منابع آب های سطحی و توزیع و پراکندگی آن جریانات در سطح شهرستان فرصتی مناسب جهت مهار و استحصال این منابع وجود زمینه های مناسب جهت تولید و تامین خوراک دام و علوفه در جهت افزایش پروتئین از فرآورده های دامی با هدف تامین امنیت غذایی در شهرستان، استان و کشور وجود نیروی انسانی فرهیخته جهت توسعه اقتصادی و اجتماعی شهرستان
---	---

شهرستان نیر

جدول ۴-۲۲- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان نیر

نقاط ضعف:	نقاط قوت:
عدم وجود بسترها و زیرساخت های گردشگری از جمله مراکز رفاهی، تفریحی، هتل، اقامتگاه و ...	جاذبه های طبیعی و گردشگری مراعات نسبتاً غنی و دارای تنوع گیاهی

کمبود صنایع تبدیلی و فرآوری محصولات کشاورزی	نبود حمایت کافی دولت از بخش های دامپروری و طیور
ضعف زیرساخت های حمل و نقل	وجود چشمه های آب گرم
وجود پتانسیل های بسیار مناسب در بخش دامپروری و طیور	
تهدیدها:	فرصت ها:
وجود سیلاب های شدید و خطرناک در حوضه های آبریز	پتانسیل بالای آبی پروری
عدم گسترش فعالیت های بخش خصوصی و عدم توسعه سازمان های بخش خصوصی	نزدیکی و دسترسی به بازارهای مرکز استان
	آب و هوای مناسب در تابستان

شهرستان مشگین شهر

جدول ۴-۲۳- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان مشگین شهر

نقاط ضعف:	نقاط قوت:
کمبود راه های مناسب جهت دسترسی به مناطق گردشگری و آب درمانی شهرستان رواج دامداری سنتی و عدم توسعه واحدهای دامداری ضعف صنایع تبدیلی و بسته بندی محصولات باغی و دامی نبود شبکه فاضلاب شهری، دفع غیر اصولی پسماندها و آلودگی محیط زیست عدم کفایت زیرساخت های مناسب شبکه انتقال آب کمبود اماکن اقامتی کمبود امکانات بهداشت و سلامت کمبود فضاهای فرهنگی، تفریحی و اقامت	ظرفیت های بالای گردشگری از حیث طبیعت بکر و چشمه های آب درمانی جامعه عشایری با آداب و رسوم ویژه، اقلیم مناسب در تابستان، تنوع زیستی بالا و ... وسعت اراضی و سطح بالای اراضی مستعد زراعی کشاورزی وجود آب های معدنی از قبیل: قینرجه، شابیل، قوتور سویی، موئیل، ملک سویی جهت گسترش صنعت گردشگری و توریسم و آب درمانی پوشش مرتعی شهرستان (وسعت و تنوع) جهت توسعه دام پروری وجود مزیت های بالا برای تولید محصولات کشاورزی، دامی و لبنی وجود رودخانه های دائمی و فصلی وجود نیروی کار ارزان و به ویژه مستعد در بخش کشاورزی و دام پروری در روستاها وجود مکان های تاریخی مناسب گردشگری از قبیل: شهریری، مقبره شیخ حیدر، قلعه قهقهه، شیروات دره سی، امامزاده سید سلیمان، کهنه قلعه، کاروانسرای قانلو بولاغ

تولید صنایع دستی و فرش و گلیم و ... توسط بانوان و گسترش مشارکت اقتصادی زنان	
فرصت‌ها:	تهدیدها:
امکان استقرار مجتمع‌های دام‌پروری صنعتی و تبدیل شهرستان به قطب تولید گوشت و لبنیات امکان احداث مجتمع‌های اقامتی و آب‌درمانی با توجه به پتانسیل‌های موجود امکان سرمایه‌گذاری برای ایجاد صنایع غذایی مرتبط با غلات و حبوبات و صنایع تبدیلی و فرآورده‌های لبنی و افزایش ارزش‌افزوده تولیدات بخش کشاورزی و دامی پتانسیل بالای گردشگری وجود تعداد زیاد سازمان‌های مردم نهاد فعال در عرصه‌های مختلف خیریه، فرهنگی، علمی، ورزشی، هنری و ... مقبره شیخ حیدر، قلعه قهقهه، شیروات دره‌سی، امامزاده سید سلیمان، کهنه قلعه، کاروانسرای قانلو بولاغ	فرسایش خاک و تخریب مرتع و پوشش گیاهی تخریب محیط‌زیست بر اثر فعالیت‌های معدنی نبود بستر شغلی مناسب با درآمد کافی جهت تامین هزینه‌های بالای زندگی رواج ازدواج در سنین پایین بدون کسب مهارت‌ها و آگاهی‌های مورد نیاز مهاجرت فصلی مردان سرپرست خانوار به شهرهای بزرگ جهت کسب درآمد عدم وجود آموزش‌های کافی روان شناختی و مهارت‌های مورد نیاز از سنین پایین در محیط خانواده و تحصیلی

شهرستان گرمی

جدول ۴-۲۴- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان گرمی

نقاط ضعف:	نقاط قوت:
ضعف زیرساخت های صنعت گردشگری در منطقه نامناسب بودن زیرساخت ها در بخش کشاورزی نبود صنایع تبدیلی و فرآوری محصولات کشاورزی زیرساخت های ارتباطی نامناسب عدم توسعه فعالیت های بخش خصوصی و سازمان های غیر دولتی NGO محدودیت نیروی انسانی متخصص به ویژه در بخش کشاورزی کمبود امکانات تفریحی و رفاهی	ظرفیت مناسب برای تولیدات دامی تولید محصولات ارگانیک جنگل های سرسبز و آب و هوای مساعد وجود آثار تاریخی و طبیعی وجود جاذبه های طبیعی و زیستگاه های شاخص
تهدیدها:	فرصت ها:
تهاجم فرهنگی با توجه به موقعیت مرزی منطقه مهاجرت نیروی انسانی کارآمد و خالی شدن روستاها از سکنه	گیاهان دارویی و مراتع مستعد وجود پتانسیل های طبیعی در شهرستان وجود بستر مناسب جهت توسعه و پرورش زعفران نزدیک بودن به مرز کشور آذربایجان

شهرستان بیله سوار

جدول ۴-۲۵- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان بیله سوار

نقاط قوت:	نقاط ضعف:
جاذبه های طبیعی و گردشگری مراعات نسبتاً غنی و دارای تنوع گیاهی پیش رسی و تنوع محصولات باغی دارا بودن بازارچه مرزی	کمبود زیرساخت های گردشگری کمبود صنایع تبدیلی و فرآوری محصولات کشاورزی ضعف زیرساخت های حمل و نقل کمبود امکانات تفریحی و رفاهی
فرصت ها:	تهدیدها:
دشت های وسیع و پتانسیل بالای کشاورزی هم جوارى با کشور آذربایجان بالا بودن نرخ مشارکت اقتصادی زنان جوان در مقایسه با استان نزدیکی به چند استان صنعتی و پر جمعیت	عدم وجود مراکز ارائه خدمات پشتیبانی تولید و تجارت و شرکت های بزرگ تخصصی صادراتی و بازاریابی وجود دهستان های پراکنده و کم جمعیت که امکان خدمات رسانی را محدود می کند عدم گسترش فعالیت های بخش خصوصی و استقبال کم سرمایه گذاران میزان دسترسی ضعیف به آزاد راه و بزرگراه

شهرستان کوثر

جدول ۴-۲۶- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان کوثر

نقاط ضعف:	نقاط قوت:
کمبود زیرساخت های گردشگری کمبود صنایع تبدیلی و فرآوری محصولات کشاورزی ضعف زیرساخت های حمل و نقل کمبود امکانات تفریحی و رفاهی نبود شغل مناسب برای زنان تحصیل کرده و عدم توان آنان برای کار در سایر شهرستان ها	جاذبه های طبیعی و گردشگری مراعات نسبتاً غنی و دارای تنوع گیاهی وجود باغات متنوع از قبیل: به، گیلاس وجود آبگرم معدنی با خواص درمانی وجود آثار تاریخی از جمله حمام سنگی
تهدیدها:	فرصت ها:
عدم گسترش فعالیت های بخش خصوصی و استقبال کم سرمایه گذاران نبود فعالیت های اقتصادی و کارخانجات و ... عدم توانایی مالی جوانان در آستانه ازدواج	پتانسیل مناسب برای کشاورزی نزدیکی به چند استان صنعتی و پر جمعیت دسترسی نسبتاً مناسب به آزاد راه و بزرگراه

شهرستان اردبیل

جدول ۴-۲۷- نقاط قوت، ضعف، فرصت ها و تهدیدهای (SWOT) شهرستان اردبیل

نقاط ضعف:	نقاط قوت:
افزایش بی رویه و روزافزون جمعیت کلان شهر تبریز پایین بودن شاخص سرانه اماکن سرپوشیده ورزشی شهرستان کمبود سرانه فضاهای سبز شهری چالش های شدید در توسعه زیرساخت ها و وابستگی آن ها به اعتبارات دولتی و زمان بر بودن مدت اجرای آن ها فقدان نظام جامع بازاریابی و اطلاع رسانی کمبود زیر ساخت ها و امکانات رفاهی و خدمات گردشگری عدم وجود خطوط ریلی	وجود دانشگاه های: تبریز، علوم پزشکی، آزاد اسلامی، پیام نور و مراکز آموزشی متعدد فنی و حرفه ای وجود دام پروری های صنعتی متعدد در سطح شهرستان و بالا بودن ظرفیت تولیدات دامی و طیور دارا بودن پیشینه غنی و تنوع و تکرر فرهنگی و هنری، بومی، محلی و ادبیات منطقه ای و تأثیرگذاری تاریخی آن در شکل گیری عناصر فرهنگی و هنری در سطوح منطقه ای، ملی و بین المللی وجود واحدهای صنعتی و صنایع دانش بنیان و پارک علم و فناوری و مراکز رشد وجود آثار تاریخی واجد ارزش بین المللی و ثبت شده در فهرست یونسکو وجود مجموعه ورزشی رضازاده و علی دایی وجود مناطق گردشگری از جمله مجموعه شیخ صفی، جمعه مسجد و ... برخورداری از منابع آب های معدنی دارا بودن خاک حاصلخیز کشاورزی

فرصت‌ها:	تهدیدها:
وجود امکانات مناسب حمل‌ونقل جاده‌ای امکان جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی در جهت اجرای پروژه دولتی و غیردولتی امکان تجمیع در فرایند نوسازی بافت‌های ناکارآمد شهری ظرفیت بالا جهت تبدیل به قطب تولید لبنیات در شمال غرب کشور	استفاده بی‌رویه از خاک و فرسایش تزییدی آن کمبود آب کشاورزی

فصل پنجم

بحث و نتیجه گیری

۵- بحث و نتیجه گیری

۵-۱- مقدمه

تأمین و گسترش رفاه، امنیت و عدالت اجتماعی در دنیای امروز، خاصه در جوامع متمدن و مترقی، از اهم نکات به شمار رفته و موضوع اشتغال به عنوان یکی از شاخص های مهم توسعه ی اقتصادی-اجتماعی ملت ها، مدنظر بوده است. همچنین موضوع اشتغال در زمره ی سیاست های کلان در برنامه ریزی ها، ستون اقتصادی را تشکیل می دهد. به طور کلی کار، امکان تأمین تمامی نیازهای بشری اعم از فیزیولوژیک و نیازهای مربوط به ایمنی خاطر، نیازهای روانی و عاطفی و نیازهای مربوط به برخورداری از منزلت و بالاخره احساس خودشکوفایی را فراهم می سازد و به عنوان فعالیتی درجهت برآورده نمودن احتیاجات زندگی و تأمین آسایش خود و افراد خانواده محسوب شده، نهایتاً رضایت خاطر فرد را به وجود خواهد آورد. افراد دارای معلولیت، به عنوان اعضای جامعه ی بشری، همواره با چالش هایی از نظر کار و حرفه روبرو هستند. آن ها اغلب در بسیاری از زمینه ها تحت تبعیض قرار می گیرند؛ به طوری که نه تنها حقوق انسانی آن ها نادیده گرفته می شود بلکه منافع اقتصادی که در صورت ارجاع به این افراد عاید خود آن ها و خانواده و کشورشان می شود نیز به حساب نمی آید. در سال های اخیر موضوع کارآفرینی در کشور، روز به روز پر رنگ تر شده و اهمیت پایگاه آن روز به روز بیشتر احساس می شود. کیفیت و توانمندی نیروی انسانی، از عوامل مهم بقا و حیات جامعه می باشد. نقش نیروی انسانی کارآمد، توانا و دانا در جامعه امری غیرقابل انکار است. نیروی انسانی توانمند جامعه توانمند می سازد. با تاملی ژرف پیرامون خود، در میان اعضای جامعه به گروهی برخورد می کنیم که معلول نامیده می شوند. معلولین آن دسته از افراد جامعه ما هستند که بنا به عللی (نقص مادرزادی یا عارضی) دچار آسیب جسمی، حسی و ذهنی می باشند. مانند افرادی که به هر دلیل دارای نقص عضو جسمی بوده و یا افرادی که نابینا یا ناشنوا هستند. در زمانی که مسئله معلولیت یکی از حادترین مسائل جوامع بشری می باشد، بدیهی است که توانمندسازی معلولان یکی از مهمترین مسئله های یک جامعه است که باید به صورت بنیادی به آن پرداخته شود و امکان حضور موثر این افراد را در جامعه و فعالیت های اجتماعی و اقتصادی تسهیل کرد. (سپهر نیا، 1396). این پژوهش با هدف بررسی وضعیت اشتغال معلولان استان اردبیل و شناسایی عوامل و موانع پیش روی و موجود در زمینه اشتغال معلولان نگارش شده است تا بتواند به یک مدل اشتغال متناسب با ظرفیت های استان اردبیل و مزیت های بومی کسب و کار و اشتغال این استان دست یابد.

۲-۵- جمع بندی و نتیجه گیری

اقتصاد منطقه ای متشکل از صنایع با انواع پتانسیل های اقتصادی است. رشد و یا کاهش در هر یک از این بخش ها بر رشد کلی اقتصاد تأثیر میگذارد. تجزیه و تحلیل رشد اقتصادی بخشهای یک منطقه خاص به سیاستگذاران، رهبران جامعه و محققان در تصمیم گیری بهتر و حل مشکل کمک می کند (هرات و همکاران، 2012) توسعه اقتصادی یکی از مهمترین اهداف همه کشورها و دولت هاست. در عصر جهانی شدن، مفهوم توسعه منطقه ای از دو زاویه حساسیت فراوانی کسب کرده است، یکی اهمیت اقتصادی منطقه ها که در سطحی پایین تر از مقیاس ملی، نقش مهمی در استقرار فعالیت های توسعه ای ایفا می نمایند و دیگر اینکه در ایجاد مناسبات اقتصادی میان کشورهای مختلف و در چارچوب اقتصاد جهانی وظیفه سنگینی بر عهده دارند (رهنما و اسدی، 1395). رشد متوازن و توسعه منطقه ای از مهمترین اهداف برنامه های توسعه اقتصادی اجتماعی کشور محسوب میشود که همواره نظر برنامه ریزان و سیاستگذاران نظام را به خود معطوف نموده و به همین دلیل، شناخت استراتژی های مناسب رشد و توسعه را جهت شناخت توانمندی های اقتصادی اجتماعی یک منطقه در زمینه اشتغال عوامل تولید، با اهمیت ساخته است. از آنجایی که لازم است برنامه ریزان توسعه اقتصاد محلی، پی به چگونگی گسترش فعالیت های دارای مزیت و قدرت رقابتی در منطقه ببرند، بنابراین بررسی های آماری و تحلیل حساب های منطقه ای در راستای ارزیابی وضعیت اقتصادی، شناخت توانمندی های منطقه ای و همچنین تعیین اولویت های سرمایه گذاری بر اساس مزیت های نسبی، با اهمیت تلقی می شود (سپهردوست و باروتی، 1394). بنابر مطالب ذکر شده می توان به اهمیت توسعه منطقه ای و نگرش بومی سازی اشتغال پی برد. پس برای هر گروه از افراد جامعه اگر شغلی یا رده شغلی تعریف می شود باید متناسب با الگوی جغرافیایی و مزیت های بومی منطقه مورد مطالعه باشد. در این پژوهش هم هدف بررسی همین مسائل ذکر شده است که بتوانیم برای معلولان استان اردبیل متناسب با مزیت های بومی استان یک مدل اشتغال طراحی کنیم و شغل هایی که متناسب با وضعیت ارگونومی معلولان است شناسایی شوند. اگر معلولیت مانعی برای اشتغال معلولان به شمار آید، باعث سقوط وی به مرحله ی وابستگی شده و هزینه های مضاعف معلولیت را به خانواده ی فرد تحمیل خواهد کرد. همچنین این امر موجب کمبود مهارت نیروی انسانی و کاهش تولید در جامعه شده و مراقبت از معلولین به خانواده هایشان و به تبع آن به جامعه هزینه های مالی تحمیل میکند. بنابراین بدیهی است، معلولین نیز همچون سایر آحاد جامعه در دورنمای زندگی اجتماعی، برای تأمین نیازهای متعارف زندگی به کسب درآمد قائل اند. داشتن شغل برای معلولین فراتر از دستیابی به موفقیت اقتصادی است، زیرا کار و کوشش اثرات درمانی داشته، ارتباط فرد را با جامعه فراهم کرده، حس تشریک مساعی و شرکت در فعالیتهای را افزایش داده و موجب ایجاد منزلت شخصی و اجتماعی میشود، به او احساس

سربلندی و توانمندی می دهد و این حس را در وی به وجود می آورد که او هم فردی مستقل است (18: 2008 Zarafshan). با این حال، معلولین در موضوع کار و حرفه همواره با چالش هایی روبه رو هستند و نه تنها حقوق انسانی شان نادیده گرفته میشود، بلکه منافع اقتصادی ای که در صورت ارجاع به این افراد عاید خود آنها و خانواده و کشورشان میشود نیز به حساب نمی آید (7: Ahookhosh, 2007). مشکلاتی که فرد ممکن است هنگام حضور در موقعیت های زندگی تجربه کند، محدودیت های مشارکت تعریف می شوند. فقدان یا حضور عوامل پیرامونی فرد، عملکرد وی را محدود کرده و باعث بروز ناتوانی می شوند. عوامل محیطی مواردی نظیر محیط فیزیکی دسترس ناپذیر؛ فقدان فناوری کمکی مناسب؛ نگرش های منفی افراد به ناتوانی و همچنین خدمات، نظامها و خط مشی هایی که وجود ندارند یا مانع مشارکت همه ی افراد با شرایط سلامتی در همه ی زمینه های زندگی می شوند را در برمی گیرد (25: WHO, 2001). اصل یکسان سازی فرصت ها ایجاد میکند، دولتها سیاستها و خط مشی هایی اتخاذ کنند که معلولین نیز در جامعه از فرصت های مساوی برخوردار شوند. در طرح CBR برنامه ریزی شده است که معلولین به فعالیتهای کسب درآمد در سطح خرد و کلان و در هر جا که ممکن است دسترسی پیدا کنند؛ برای مثال کسب اعتبار مالی از طریق نظام های موجود در نواحی فقیرنشین و روستایی، فعالیتهای کسب درآمد باید براساس مهارت های شغلی محلی تمرکز یابد (WHO, 2010). مطابق ماده ی ۲۷ کنوانسیون جهانی حقوق معلولین، دولت های عضو موظف اند حق معلولین برای کارکردن را مساوی با سایر افراد به رسمیت بشناسند و این حق شامل برخورداری از فرصت تأمین زندگی با کار آزادانه در بازار، محیط کاری است که باز و یکپارچه و در دسترس برای معلولین است (Amiri, 2010). با عنایت به بند ت ماده ی 11 قانون حمایت از حقوق معلولین 1397، دولت مکلف است 30 درصد از پست های سازمانی تلفنچی اپراتور تلفن دستگاه ها، شرکت های دولتی و نهادهای عمومی را به افراد نابینا و کم بینا و معلولین جسمی-حرکتی اختصاص دهد. همچنین طبق بند ت ماده ی 11 این قانون، دولت مکلف است 30 درصد از پست های سازمانی متصدی دفتری و ماشین نویسی دستگاه ها، شرکت های دولتی و نهادهای عمومی را به معلولین جسمی-حرکتی اختصاص دهد. طبق ماده ی ۱۵ قانون حمایت از حقوق معلولین 1397، دولت مکلف است حداقل 3 درصد از مجوزهای استخدامی (رسمی، پیمانی و کارگری) دستگاه های دولتی و عمومی اعم از وزارتخانه ها، سازمانها، مؤسسات، شرکتها و نهادهای عمومی و انقلابی و دیگر دستگاه هایی که از بودجه عمومی کشور استفاده میکنند را به معلولین واجد شرایط اختصاص دهد. با توجه به وجود مشکل بیکاری در سطح کل کشور، این قانون تاکنون مشکل اصلی بیکاری معلولین را برطرف نکرده است. از طرفی، اختصاص تسهیلات از برنامه های مختلف اشتغال نیز به علت کمبود اعتبار اختصاصی و بالابودن تعداد معلولین بیکار تاکنون نتوانسته مشکل بیکاری آنها را کاهش دهد. در فصل سوم این پژوهش نشان دادیم که از 23 هزار و 730 نفر معلول در استان اردبیل 65 درصد معلولان مرد و 35 درصد آنها زن

هستند. بیشترین آمار معلولیت در استان مربوط به شهرستان اردبیل با 9888 نفر معلول که در واقع تقریباً 50 درصد از معلولان استان را شامل می شود. پس از آن مشگین شهر و پارس آباد در رتبه های بعدی قرار دارند و کمترین این تعداد افراد دارای معلولیت در بین شهرستان های استان مربوط به شهرهای باجمعیت کم یعنی سرعین، نیر و کوثر می باشد. در سطح استان تعداد 1579 نفر معلول شاغل وجود دارد و 718 نفر آماده به کار هستند و دارای تحصیلات دانشگاهی می باشند. در بین شهرستان های استان اردبیل خود شهرستان اردبیل بیشترین تعداد شاغلین معلول را دارد که نشان می دهد تعداد 615 نفر از معلولان در این شهرستان شاغل هستند و 188 نفر تحصیل کرده دارای مدارک دانشگاهی آماده ورود به بازار کار هستند. شهرستان های بيله سوار، پارس آباد و گرمی در رتبه های بعدی قرار دارند. نتایج نشان می دهند که در تمام شهرستان های استان اردبیل، تعداد بیکاران به طور فاحشی بر تعداد شاغلان برتری دارد. تعداد شاغلان 6.65 درصد از کل جمعیت معلولان استان شاغل می باشند و افراد آماده به کار نیز تقریباً 3 درصد از این افراد را تشکیل می دهند. از تعداد کل معلولان شهرستان های استان اردبیل نزدیک به 91/55 از آنها بی سواد بوده و تنها 8/45 درصد از آنها تحصیلاتی از دوره ی ابتدایی تا دکتری دارند و از همین تعداد نیز تنها 1/63 درصد از آنها از تحصیلات دانشگاهی برخوردارند. تعداد بالای بیکاران و بی سوادان معلول شهرستان های استان اردبیل، نهایتاً در افت کیفیت زندگی آنها موثر بوده و با توجه به نظریه ی لوکوربوزیه که معتقد است عدم ارتباط مستقیم انسانها با فضای آزاد، سر و کار داشتن با کارهای یکنواخت در محیط های بسته انسان را در مقابل بیماری های روانی ناتوان می گرداند، این مسئله میتواند به تشدید وضعیت معلولان بیانجامد. میانگین سنی معلولان در 80 درصد از شهرهای استان اردبیل بین 30 تا 35 سال قرار دارد. و با توجه به اینکه نزدیک به 91/55 درصد از معلولان استان بی سواد بوده و 70 درصد از شهرستانها با معضل بیکاری معلولان مواجه هستند. نیاز به اقدامی اساسی جهت آموزش های کاربردی برای فعال کردن و توانمندسازی این قشر وجود دارد. از نظر شدت معلولیت، تقریباً در تمام شهرستان های استان اردبیل معلولیتی از شدید تا خیلی شدید وجود دارد و از نظر انواع معلولیت، بین شهرستان های استان اردبیل نظم خاصی وجود ندارد و معلولیتهای مختلف در شهرستانهای استان پراکنده شده اند. بنابراین با توجه به اینکه توانبخشی این قشر از جامعه که معمولاً در مناطق توسعه یافته بهتر صورت میگیرد، در شهرستانهای استان چه در شهرستانهای توسعه یافته و چه توسعه نیافته و محروم، معلولان حضور دارند و با توجه به نظریات ساندرسن که معتقد است ابزارهای برنامه ریزی، راهکاری برای بهبود دسترسی مناسب معلولین به فضاهای شهری است که معلولین بتوانند در مسائل جامعه مشارکت داشته باشند، نیاز است با توانمندسازی و آموزش این قشر از جامعه، آنها را در توسعه ی هر چه بیشتر شهرستانها دخیل کنیم. معلولان شانس کمتری برای بدست آوردن کار شایسته دارند و معلولین مشغول به کار نیز بیش از سایر افراد در معرض از دست دادن کار خود می باشند (Bascoma & Bascoma, 2010).

(Christensen, 2017). یک فرد معلول به عنوان یک شهروند دارای حقوقی است که در بسیاری موارد نادیده گرفته می شود. یکی از نمادها بی توجهی به وضعیت شغلی آنهاست که نتیجه آن برای این قشر از جامعه، نداشتن درآمدی برای ادامه حیات و نرسیدن به استقلال مالی، عدم حضور در اجتماع و برخوردار نبردن از زندگی بهتر و سرخوردگی اجتماعی در کنار محرومیت از سلامت جسمی است. (Hanga et al, 2017). افراد معلول در مقایسه با ساعت کاری همتایان سالم خرد، از حقوق و مزایای پایین تری برخوردارند که نشان از یک تبعیض نهادینه در بین کارفرمایان دارد. اغلب آخرین کسانی هستند که استخدام می شوند و اولین کسانی هستند که از کار بیکار و یا اخراج می شوند یا برای مشاغلی که نیاز به آموزش کمی دارند و فرصت های کمی برای توسعه دارند استخدام می شوند. حتی زمانی که تحصیلات خوبی هم داشته باشند، باز هم زمان بیشتری طول می کشند تا جایگاهی پیدا کند. همچنین امنیت شغلی کمتری دارند و در مقایسه با همتایان سالم خرد، فرآیند پیشرفت را بسیار کندتر سپری می کنند. حتی با تحصیلات مشابه در یک رتبه سازمانی و جایگاه شغلی قرار نمی گیرند (اندرسون و همکاران، 2015). انجلیر شت و همکاران، 2017). به همه این مشکلات و ضعف ها آمار بالای معلولان بیکار و در جنجری شغل اضافه می شود و موجب تشدید نگرانی در مورد وضعیت اشتغال معلولان می شود (لیندسی و همکاران، 2015). از سوی دیگر، مشاغل زیادی نیز وجود دارند که افراد دارای معلولیت و یا ناتوان بویژه جسمی حرکتی قادرند به عنوان شغل مناسب بیابند یا راه بیندازند. این مشاغل با توجه به توانایی های ذهنی و جسمی افراد می تواند متفاوت باشد. کار در کارگاه های کسب و کارهای خانگی، خوداشتغالی و فعالیت های حمایتی از جمله این مشاغل هستند نتایج بررسی ها نشان داد که در ادبیات داخلی و خارجی، مدل مشخصی برای اشتغال حمایت شده دولتی در راستای توسعه اشتغال و کارآفرینی معلولان طراحی نشده است. هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی ابعاد و مولفه های موثر بر اشتغال افراد دارای معلولیت در راستای حضور معلولین در اکوسیستم کار و اشتغال کشور و نیز دستیابی به یک الگوی اشتغال زایی متناسب با مزیت های بومی استان اردبیل می باشد. این پژوهش که در 5 فصل نگارش شده است در راستای بررسی یک هدف اصلی و چند فرضیه به شرح زیر می باشد می باشد:

۵-۲-۱-هدف اصلی:

- ارائه مدل مناسب اشتغال زایی معلولان براساس مزیت های بومی استان اردبیل

۵-۲-۲-فرضیات یا سوالات تحقیق:

- چه مدلی برای اشتغال زایی معلولان براساس مزیت های بومی استان اردبیل مناسب می باشد؟
- مزیت های استان اردبیل در جهت ایجاد اشتغال برای معلولان کدامند؟

- چه راهکارهایی برای توانمندسازی و اشتغال معلولین در جامعه وجود دارد؟
- موانع پیش روی اشتغال زایی برای معلولان استان اردبیل کدامند؟
- عوامل تأثیرگذار بر اشتغال زایی معلولان استان اردبیل کدامند؟

در فصل اول به بررسی کلیات این پژوهش (شامل بیان مساله، اهداف، فروض و معرفی استان اردبیل) و در فصل دوم به بیان مبانی نظری و تئوریک موضوعات اساسی و سرفصل های مهم پیرامون اشتغال معلولان و نیز مزیت های نسبی و منطقه ای پرداخته شد. همچنین مطالعات قبلی که در این حوزه نگارش شده بود را مورد بررسی قرار دادیم و 11 پژوهش در داخل کشور و 10 پژوهش خارجی را به همراه متغیرهای استفاده شده و الگوها و روش های برآوردی آنها بررسی کردیم. در فصل سوم ابتدا روش و نوع تحقیق بر اساس هدف و شیوه جمع آوری اطلاعات مشخص گردید. در بخش دیگر این فصل نیز به بیان آماری وضعیت اقتصادی و اشتغال در استان اردبیل و نیز به طور تفصیلی وضعیت معلولان استان مانند جمعیت معلولان، نسبت زن و مرد، درجه معلولیت و نرخ مشارکت و اشتغال این گروه پرداخته شد و رسته های شغلی که معلولان می توانند در آنها مشغول به کار شوند نیز مورد بررسی قرار گرفت. در فصل چهارم با استفاده از روش تحقیق بیان شده به بررسی هدف کلی و تک تک فرضیه ها پرداختیم. تحقیق حاضر به لحاظ هدف، از نوع کاربردی است، چرا که نتایج حاصل از تحقیق می تواند به سازمان های جهاد بهزیستی و تعاونی ها ارائه شود تا در جهت بهسازی شرایط موجود و ایجاد اشتغال و به کارگیری معلولان در جهت کمک به اهداف سازمانی از آن بهره ببرند. تحقیق به لحاظ روش از نوع تحقیق توصیفی است، زیرا به دنبال تبیین وضع موجود است و اساساً از طریق آنچه که اتفاق افتاده است، قصد تبیین و پیش بینی راهکارهای مؤثر را دارد. چون در پژوهش حاضر نمی توان متغیرها را کنترل کرد لذا تحقیق از نوع شبه تجربی می باشد. از نظر نحوه گردآوری داده ها تحقیق حاضر میدانی است. همچنین تحقیق حاضر از بعد روش شناسی از رهیافت کمی بهره برده است. جامعه مورد بررسی را معلولان و خبرگان حوزه اشتغال و توانمندسازی معلولان استان اردبیل تشکیل می دهند. پرسشنامه ی این پژوهش به دنبال بررسی و مشخص کردن عوامل و موانع اشتغال معلولان طراحی گردید و 4 مولفه یا متغیر یعنی عوامل فردی، عوامل دولتی، عوامل شغلی و عمومی، مولفه هایی هستند که با گویه های مشخص عوامل مؤثر بر اشتغال را تبیین می کردند و موانع اشتغال هم با 21 گویه ی منحصر به خود به شناسایی عواملی پرداخته است که مانعی بر سر مشارکت این قشر در فعالیت های اقتصادی است. در نهایت تعداد 56 پرسشنامه جمع آوری و مورد تحلیل قرار گرفت. بدین جهت و بر اساس اهداف تحقیق مرحله به مرحله نتیجه گیری های لازم ذکر گردید و مدل نظری تحقیق و در نهایت متغیرهای تحقیق مشخص گردیدند. به منظور بررسی پایایی پرسشنامه ی این پژوهش از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. نتایج حاصل از محاسبه ضریب آلفای کرونباخ که عدد 0.911 گزارش گردید که نشان از مناسب بودن پایایی ابزار تحقیق جهت

ادامه کار میدانی می باشد. جهت رسیدن به اهداف، در ابتدا، بررسی جامعی در اسناد، مدارک، منابع کتابخانه ای نظیر کتابها، پایان نامه های دانشجویی، گزارش طرحها و پروژه ها، مقالات و مجلات علمی و پژوهشی صورت گرفت تا از نتایج بررسیهای صورت گرفته در ارتباط با موضوع تحقیق استفاده گردد. و با استفاده از نتایج حاصل از مرور نظری پرسشنامه محقق ساخته تدوین گردیده و تکمیل گردیدند. تجزیه و تحلیل داده ها در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی انجام گردید که به همین منظور از نرم افزار SPSS16 استفاده گردید.

۳-۵- بررسی فرضیه های پژوهش

۱-۳-۵- عوامل تأثیرگذار بر اشتغالزایی معلولان استان اردبیل کدامند؟

برای بررسی تاثیر این عوامل 5 گانه ابتدا برای تعیین معناداری از آزمون t استفاده کرده ایم و میانگین حاصل شده را با حد وسط طیف لیکرت 5 گزینه ای (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) مقایسه کردیم. همچنین به منظور بررسی و رتبه بندی گویه های موثر و دارای بیشترین امتیاز از نظر پاسخ دهندگان از آزمون فریدمن استفاده کردیم. خلاصه نتایج بررسی آزمون t و فریدمن به شرح زیر است:

عوامل فردی

میانگین حاصل از گویه های تشکیل دهنده این عامل رقم 3.022 را نشان می دهد در واقع تاثیر بالای حد متوسط بر روی اشتغال معلولان دارد و مقدار t که برابر با 54.187 است و مقدار احتمال پذیرش آن کمتر از 0.05 شده است و این به معنای معنی داری تاثیر این مولفه می باشد.

- داشتن انگیزه شخصی،
- دسترسی به ابزار و تجهیزات بر اساس نوع معلولیت در محیط،
- مهارت و توانمندی های انجام کار فرد معلول،
- نوع و شدت معلولیت فرد اعم از جسمی - حرکتی یا ذهنی
- مسئولیت پذیری

بیشترین رتبه و تاثیر را از نظر پاسخ دهندگان در بعد فردی به خود اختصاص داده اند.

عوامل دولتی

میانگین حاصل از گویه های تشکیل دهنده این عامل رقم 3.357 را نشان می دهد در واقع تاثیر بالای حد متوسط بر روی اشتغال معلولان دارد و مقدار t که برابر با 61.837 است و مقدار احتمال پذیرش آن کمتر از 0.05 شده است و این به معنای معنی داری تاثیر این مولفه می باشد.

- نگرش صاحبان بنگاه ها به توانایی های معلولان
- آمادگی نگاه برای پذیرش فرد معلول،
- سیاستگذاری و طراحی قوانین و بخشنامه های حمایتی مرتبط با اشتغال معلولان،
- ساده سازی و کاهش بوروکراسی اداری در حمایت از اشتغال معلولان،
- ایجاد اعتبار مالی برای معلولان جهت اشتغال،
- بالا بردن توان ریسک پذیری معمولان با حمایت های مادی و معنوی

بیشترین رتبه و تاثیر را از نظر پاسخ دهندگان در بعد فردی به خود اختصاص داده اند.

عوامل عمومی

میانگین حاصل از گویه های تشکیل دهنده این عامل رقم 3.233 را نشان می دهد در واقع تاثیر بالای حد متوسط بر روی اشتغال معلولان دارد و مقدار t که برابر با 59.196 است و مقدار احتمال پذیرش آن کمتر از 0.05 شده است و این به معنای معنی داری تاثیر این مولفه می باشد.

- شناسایی علائق و استعداد های افراد معلول به منظور ظرفیت سازی اشتغال
- نگرش جامعه نسبت به اشتغال معلولان

بیشترین تاثیر و وزن را دارند و مشارکت سمن ها برای افزایش سطح ارتباطات عمومی یا معلولان و لزوم شکل گیری اعتماد عمومی به خدمات و تولیدات معلولان کمترین رتبه را دارند.

عوامل شغلی

نتایج نشان می دهد که میانگین حاصل از گویه های تشکیل دهنده این عامل که رقم 3.433 را نشان می دهد در واقع تاثیر بالای حد متوسط بر روی اشتغال معلولان دارد و مقدار t که برابر با 52.908 است و مقدار احتمال پذیرش آن کمتر از 0.05 شده است و این به معنای معنی داری تاثیر این مولفه می باشد. مقدار آماره فریدمن نشان می دهد که

- تطابق ماهیت شغل با نوع محدودیت معلول

- مربی گری و حمایت از فعالیت و اشتغال معلولان
- تغییر ساختار مشاغل از سنتی به تئین بیشترین

اهمیت را از نظر پاسخ گویان دارند. و توجیه و معرفی توانمندی های معلولان به بنگاه ها دارای کمترین وزن اهمیتی می باشد.

۲-۳-۵- موانع پیش روی اشتغالزایی برای معلولان استان اردبیل کدامند؟

موانع اشتغال

نتایج نشان می دهد که میانگین حاصل از گویه های تشکیل دهنده این عامل که رقم 3.35 را نشان می دهد در واقع تاثیر بالای حد متوسط بر روی اشتغال معلولان دارد و به نوعی مانع این مشارکت اقتصادی و فعالیت معلولان می باشد و مقدار t که برابر با 59.305 است و مقدار احتمال پذیرش آن کمتر از 0.05 شده است و این به معنای معنی داری تاثیر این مولفه می باشد. آماره فریدمن نشان می دهد که

- نداشتن تخصص
- باور نداشتن به توانایی های فردی
- عدم پشتکار
- ناتوان دیده شدن معلولان از طرف جامعه
- عدم ارائه آموزش های دقیق شغلی

پنج عاملی هستند که بیشترین بازدارندگی و تاثیر منفی بر اشتغال معلولان دارند. همچنین محدودیت تردد، عدم اطمینان از وجود بازار جهت فروش محصولات، نداشتن انگیزه برای اثبات توانایی، عدم برنامه مدون و دراز مدت برای شروع فعالیت، پایین بودن قدرت ریسک پذیری کمترین تاثیر را دارند و به نوعی در رتبه بندی فریدمن و تاثیرگذاری دارای اولویت های آخری هستند. در ادامه برای بدست آوردن یک شاخص ترکیبی، ارتباط خطی و نیز بدست آوردن ضرایب هر کدام از متغیرهای مستقل از رگرسیون استفاده شد که پس از برآورد الگوی تجربی نشان داده شد که در بین عوامل تاثیر گذاری که انتظار بر تاثیر مثبت آنها بر اشتغال معلولان است؛ عامل فردی با ضریب 0.77 بیشترین تاثیر مثبت را دارد و عوامل دولتی نیز با یک ضریب قابل توجه 0.59 تاثیر مهمی بر روی متغیر وابسته دارد. این دو ضریب نشان می دهد که خصایل و ویژگی هایی فردی که در بخش قبل به تفصیل مورد بررسی قرار گرفتند و 5 گویه موثر در هر عامل نیز مشخص شدند و نیز عوامل دولتی که گویه های تاثیر گذار آن نیز توسط پاسخ دهندگان و از طریق برآورد آماره فریدمن معین شد بیشترین تاثیر را بر اشتغال معلولان می گذارند. بنابراین این

دو عامل باید بیشتر مورد توجه قرار بگیرد. عوامل شغلی و عوامل عمومی هم به ترتیب با ضرایب مشخص 0.06 و 0.035 دارای تاثیر مثبتی بوده و تاثیر گذاری آنها توسط برآورد تجربی مورد تایید بوده و احتمال آن زیر 0.05 بوده و معنی دار شده است. علاوه بر چهار عامل ذکر شده که تاثیر مثبت و موثری بر روی متغیر وابسته داشتند و الگوی تجربی، ضرایب حاصل شده و احتمال تاثیر گذاری آنها مورد تایید خروجی رگرسیون قرار گرفت، یک عامل دیگر با عنوان موانع اشتغال داریم که گویه های تشکیل دهنده ی آن بیانگر موانع و مشکلاتی است که معلولان در جهت مشارکت اقتصادی و حضور موثر در فعالیت های اقتصادی، با آن دست و پنجه نرم می کنند که مقدار ضریب 0.980- بیان می دارد که موانع اشتغال معلولان تاثیر بسزایی بر روی اشتغال معلولان دارد که باید با برنامه ریزی صحیح این موانع رفع شده و مسیر اشتغال برای این قشر محروم جامعه هموار گردد. بنابراین با مطالب بررسی شده فرضیه سوم و چهارم تحقیق مورد بررسی و مذاقه قرار گرفت.

۳-۳-۵- مزیت های استان اردبیل در جهت ایجاد اشتغال برای معلولان کدامند؟

مزیت های بومی استان اردبیل در بخش دوم فصل چهارم مورد بررسی قرار گرفت و مشخص شد که استان اردبیل در زمینه های گردشگری، هتل و رستوران، کشاورزی، آموزش، کسب و کارهای خانگی متناسب با معلولان مانند آموزش از راه دور، اپراتورها و ... صنعت بسته بندی و خرده فروشی مزیت های بالایی دارد و میتواند در این حوزه ها شرایط کاری و اشتغال مناسبی برای معلولان استان فراهم آورد. مزیت های اشتغال استان اردبیل و مشاغل مناسب معلولان هم در فصل سوم جمع بندی شدند که تعدادی از آنها به شرح زیر است: فریلنسر: بهترین روش کار در خانه به ویژه برای معلولان و افراد مبتلا به بیماری های مزمن، فریلنسری است. فریلنسرهای تمام وقت می توانند یک خانواده را اداره کنند. برای فریلنسر شدن به مهارت های خاصی برای خدمت رسانی به مشتریان نیاز دارید. برای مثال فریلنسر نویسنده به مهارت های نوشتاری و ویراستاری نیاز دارد. فریلنسر طراح سایت، به مهارت های کدنویسی نیاز دارند. فریلنسر گرافیکست هم به مهارت های نرم افزاری از جمله کار با فتوشاپ نیاز دارند. مشاغل رونویسی از روی صدا و ویدئو، وبلاگ نویسی، دستیاری مجازی، آدامین شبکه های اجتماعی شوید، مونتاژ و بسته بندی، گویندگی، دوبله و تولید پادکست در حوزه های مختلف، استخدام در تیم خدمات مشتری، مترجمی، دوبله و گویندگی، گزارشگری، خبرنگاری، تحلیلگری و مقاله نویسی، آموزش در رشته های مختلف، خیاطی و طراحی لباس، صنایع دستی، تولید و بسته بندی خشکبار، قالی بافی، گلیم بافی، نمد بافی، جاجیم بافی، تولید محصولات کنجدی از جمله روغن کنجد، حلوای ارده، ارده شیر، تهیه شکلات، بسته بندی و خشک کردن گیاهان دارویی، زعفران و مواد عطاری، تولید ترشی، شوره و مربا، ماشین بافندگی از جمله ژاکت بافی، عروسک دوزی، ۳۵- ساخت جعبه های فانتزی، طناب بافی و گلسازی، ساخت میوه های خمیر چینی، تهیه و بسته بندی لواشک، تهیه و بسته

بندی بذر و تخم انواع گلها و محصولات زراعی، سبزیجات از جمله پاک کردن، خرد کردن و خشک کردن، غذای آماده خانگی، منشی، اپراتور و مسئول پذیرش، مسئول فروش، پشتیبانی و ...

۴-۳-۵- چه راهکارهایی برای توانمندسازی و اشتغال معلولین در جامعه وجود دارد؟

همچنین راهکارهای زیر برای توانمند سازی معلولان در فصل دوم با استناد به روش های توانبخشی تایید شده توسط سازمان های بهزیستی جمع آوری شده است: CBR برای خدمت رسانی به معلولان، شش حوزه را دنبال می کند که هر یک به نوبه خود معضلی را از زندگی فرد معلول بهبود می دهد. در این خدمات شش گانه، موضوع اشتغال و کارآفرینی نیز مطرح است که جنبه اقتصادی بودن آن موجب گردیده است که این خدمت، از نظر اهمیت، بر سایر حوزه ها سایه افکند. این خدمات شش گانه CBR، بصورت زیر می باشند که هر کدام به صورت مختصر توضیح داده شده است (سازمان بهزیستی کشور، 1388). آموزش در خانواده، آموزش خارج از خانواده، ارجاع: فرآیندی است که طی آن افراد معلول به منظور دریافت خدمات تخصصی تر در زمینه امور درمانی و توانپزشکی به سطوح بالاتر معرفی می شوند. تامین وسایل کمک توانبخشی، اشتغال و کارآفرینی، حمایت های اجتماعی.

۴-۵- پیشنهادات سیاستی

با توجه به نتایج بررسی شده و مطالعات پیشین در این بخش پیشنهاداتی جهت بهبود وضعیت اشتغال و تسهیل گری در حوزه اشتغال و مشارکت معلولان ارائه می گردد.

اطلاع رسانی: اولین و مهمترین زیربنای اشتغال اطلاع رسانی است. تعداد معلولین، پراکندگی اجتماعی آنان، اینکه چند درصد معلولین اشتغال دارند و چند درصد ندارند آنهایی که اشتغال دارند مقدار درآمدتان چقدر است؟ آنهایی که اشتغال ندارند از چه طریق زندگی می گذرانند و بالاخره دهها سؤال این چنینی هست که هرگونه تحلیل و برنامه ریزی و تصمیم درباره امور اقتصادی و اشتغال معلولین وابسته به پاسخ گویی به این سوالات است. اساسا اینکه نهادهای دولتی در ایران و دیگر کشورهای جهان اسلام در یکصد سال اخیر نتوانسته اند مشکلات معلولین را حل کنند یک دلیل مهم آن نداشتن اطلاعات از جنبه های مختلف زندگی و معیشت و نهادهای اجتماعی معلولین است. بعد از این هم تا وقتی اطلاعات واقعی در اختیار نداشته باشیم، نمی توانیم این مشکلات را حل کنیم. کشورهای مثل کویت و قطر در دو دهه اخیر قدم های بلند و اساسی در زمینه اشتغال معلولین برداشته

اند و از طریق وقف مشکلات معیشتی و اشتغال معلولین را تا حد زیادی حل کرده اند. مدیریت اوقاف در این کشورها نخست به گردآوری اطلاعات پرداخت، پس از آن توانستند به سرعت به رفع مشکلات معلولین اقدام کنند علاوه بر آن اطلاع رسانی موجب تقریب قشرها به یکدیگر شده و نوعی همکاری و همیاری خودگردان و پایدار شکل می گیرد.

ایجاد بانک اطلاعات معلولین: بانک نویسندگان معلول، بانک ناشنویان، بانک نابینایان، بانک پایان نامه های معلولین، بانک نشریات معلولین در سراسر جهان، بانک هنرمندان، بانک نقاشان، بانک تار هنری معلولین و غیره. اگر چنین اطلاعاتی گردآوری شود و در سراسر جهان معلولین از طریق این بانک ها به یکدیگر وصل شود. اساسی ترین و زیربنایی ترین کار برای اشتغال ایجاد بانکهای اطلاعات معلولین است. اینکه فلان مؤسسه، بازارچه کالا راه اندازی کند و آش و لباس دستدوز معلولین را بفروشد اگر ذات خوب هم باشد ولی تأثیر و دامنه برد آن محدود است. بر مبنای تحلیل متغیرهای تاثیر گذار، حمایت مالی نقش به سزایی در راه اندازی و توسعه بیشتر مشاغل معلولین دارد لذا به نظر میرسد، پشتیبانی های لازم در خصوص حمایت مالی در غالب اعطای وامهای کم بهره ی مدت دار با دوره تنفس مناسب (با در نظر گرفتن مقتضیات شغلی تولیدکنندگان جهت رسیدن به سوددهی) جهت آن دسته از معلولینی که درصدد راه اندازی کسب و کار جدید و یا ایجاد اشتغال خود هستند و یا با مانع منابع مالی در حین کسب و کار مواجه اند توسط بخش عمومی به عمل آید.

ایجاد مراکز مشاوره ای مختص معلولان به منظور ایجاد روحیه امید و تقویت پشتکار معلولان از دیگر اقداماتی است که در ایجاد حس باورداشتن معلولان به توانایی خود نقش مهمی دارند.

ایجاد مراکز آموزش های تخصصی برای معلولان با ارائه ی سرویس های ایاب ذهاب، زیرا که یکی از موارد مهم تاثیر گذار و مانع اشتغال معلولان بحث سختی تردد آنهاست.

با توجه به اینکه عدم پشتکار، مهم ترین عامل در اشتغال معلولان حرکتی به شمار آمد؛ لذا هر گونه تلاش هرچند هزینه بر برای رفع این مانع، با ارزش است. یکی از نهادهایی که می تواند در این امر نقش بسزایی را بازی کند صدا و سیما می باشد که شاید مهم ترین اقدام آن در این راستا، برنامه ریزی برای راه اندازی کانال تلویزیونی مختص به معلولان است؛ بدین منظور که تمامی موضوعات و مسائل مرتب با معلولان در این کانال ارائه شود مانند: برگزاری تلنت هایی برای ارائه توانمندی ها و استعداد های معلولان.

همچنین سمن ها و سازمان های مردم نهاد باید از این دست از افراد نیز در فعالیت های خود استفاده کنند و از آنها کمک بگیرند تا حس مشارکت به افراد کم توان و معلول القا شده و منجر به افزایش انگیزه آن ها بشود.

همانطور که از نتایج تحلیل رگرسیون برآمد می توان عنوان کرد که موانع ایجاد حس مشارکت و اشتغال معلولان یک مولفه بسیار مهم با ضریب تاثیر گذاری بالا بوده و شناسایی و رتبه بندی موانع اشتغال معلولان در محیط های کسب و کار و اشتغال اعم از دولتی، بنگاهها و شرکتهای خصوصی باید برای هر سازمان و شرکتی به طور جداگانه توسط کارشناسان و صاحب نظران حوزه اشتغال شناسایی شود تا مسیر بکارگیری معلولان هموار گردد.

بیشتر افراد دارای معلولیت بالاخص با درجات معلولیت متوسط به بالا به تنهایی قادر به دستیابی به شغل پایدار نیستند و برای حمایت از فرصتهای کارآفرینی و دستیابی به انواع زمینه های اشتغال، بدون حمایت و پشتیبانی دولت در مشکل و دشواری می افتادند، بنابراین دولت موظف است تا زمینه های انواع حمایت را بر اساس مفاد قوانین حمایتی مهیا ساخته و نظارت بر اجرای صحیح آن را به عنوان هماهنگ کننده اصلی بر عهده داشته باشد. این نقش مهم دولت بدون طراحی الگو و مدل اجرایی متناسب با شرایط و فرهنگ ایرانی میسر نخواهد شد. لذا، مدل حمایت از اشتغال افراد دارای معلولیت در بسترهای از فرصتهای کارآفرینی این زمینه را فراهم نموده تا دولت بتواند مسیر حرکت را از شرایط بسته فعلی که بسیار پرهزینه و ناکارآمد است به مسیر روبه جلو و به سوی ایجاد زمینه های اشتغال پایدار برنامه ریزی نماید

در یک جمع بندی می توان عنوان کرد که با توجه به تفاوت های ویژه ای که در معلولیتها مشاهده میشود ایجاد اشتغال برای هر گروه شرایط ویژه های را طلب مینماید و بدیهی است یکی از مهمترین شرایط مورد نیاز برای اشتغال ایجاد امکانات و فضاهای مناسب شهری و اجتماعی است که در این رابطه سخن بسیار گفته شده است از جمله تامین وسائط نقلیه مناسب، تامین مسیرهای عبور و مرور مناسب، تامین مبلمان مناسب شهری مانند (ارتفاع تلفن همگانی، ارتفاع سطلهای زباله، حذف موانع عبور و مرور، نصب صندلیهای ویژه در مکانهای مناسب و ...) و پس از ایجاد امکانات ذکر شده تامین شغل های مرتبط با هر نوع از معلولیتها از درجه اهمیت برخوردار است. در این میان مشاوران شغلی اساساً نقش خود را کمک به آنها برای کند و کاو و اکتشافات در اهداف و آرمانها، وسعت دادن به ایده ها و نظریات، به چهارچوب در آوردن انتخابها و افزایش برنامه هایشان برای آینده می دانند. آنها منبعی از اطلاعات درباره فرصتها و امکانات هستند و با وجود این باز هم افراد را به جستجو و کاوش درباره اطلاعات شغلی مورد نیاز خود ترغیب میکنند. افزایش خودآگاهی، دانش استفاده از فرصتها و مهارتهای تصمیم گیری همگی از تاثیرات اثبات شده مشاوره شغلی می باشند.

یکی از مولفه ها بسیار موثر و مهم در ایجاد اشتغال و طراحی و راه اندازی هر کسب و کاری شناخت اندازه بازار و توجه به الگوهای محیطی و به نوعی مزیت های بومی هر منطقه است. بنابراین هر استانی و هر منطقه ای از کشور به منظور ایجاد اشتغال باید ابتدا ظرفیت های اشتغال در استان ها را شناسایی کنند و سپس با توجه به ارگونومی و وضعیت جسمی معلولان نسب به ایجاد اشتغال این عزیزان اقدام کنند.

پیشنهاد می شود؛ با توجه به ایجاد زیرساخت های الکترونیکی و امکان استفاده و بهره بردن از شبکه های مجازی برای همه فراهم شده است، کسب و کارهای فریلنسری مانند تولید محتوای شبکه های اجتماعی، آموزش آنلاین، تایپ و ... و مشاغل خانگی برای معلولان گسترش یابد و برای این منظور شبکه های بهزیستی می توانند با شناسایی افراد معلول جویای کار با ایجاد یک شبکه ساده و فراهم کردن امکانات اولیه مانند گوشی های اندروید و کامپیوتر از ای عزیزان در جهت همکاری بهره ببرند و حق الزحمه آنها را پرداخت کنند.

۶- منابع

- آرام اژدري، الهام مقامي (1397)، بررسی مسائل اشتغال و بیکاری معلولان با تاکید بر اثربخشی مشاوره شغلی (مطالعه موردی شهرستان شاهین دژ)، نسخه تابستان - جلد دوم صفحات: 85-97
- آسیب شناسی اشتغال معلولان (1396)، کوشش به دفتر فرهنگ معلولین، بهار اول، ناشر: معلولین فرهنگ دفتر، قم
- بهشتی محمد باقر، حکمتی فرید صمد (۱۳۸۹)، اولویت بندی فعالیت های اقتصادی و تعیین فرصت های سرمایه گذاری استان اردبیل. فصلنامه برنامه ریزی و بودجه؛ ۱۵ (۲ و ۳): ۳۵-۶۲.
- جعفری صمیمی، احمد و سادات نقوی، سمیه (1387)، بررسی مزیت نسبی ارزش افزوده های بخش های اقتصادی در منطقه خراسان بر اساس عملکرد برنامه سوم توسعه. مجله دانش و توسعه (علمی-پژوهشی)، سال پانزدهم، شماره 23.
- حسن دانایی فرد، سیدمهدی الوانی، عادل آذر (1385)، روش شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع ناشر: اشراقی
- حسن زاده، رمضان (۱۳۸۳)، روش های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: نشر ساوالان. چاپ سوم.
- حسینی، سید حسن و فاطمه صفری (1387)، معلولیت، طرد و فقر اجتماعی، مجله رفاه اجتماعی، ش 31 و 30.
- حکمت نیا، ح و موسوی، م (1385)، کاربرد مدل در جغرافیا با تاکید بر برنامه ریزی شهری و ناحیه ای، انتشارات علم نوین، چاپ اول.
- حکمتی فرید، صمد، آقاجانی، حبیب، میرزائی، حسین (1387)، ویژگی ها، مزیت های نسبی و جایگاه استان های منطقه در اقتصاد ملی کشور (مطالعه موردی). مدیریت بهره وری 2، (4) زمستان، 189-215.
- حمدی، کریم؛ میرزامحمدی، مجید؛ نوابخش، مهرداد (1399)، طراحی مدل توسعه کارآفرینی افراد معلول و جانباز با رویکرد توانمند سازی، مدیریت کسب و کار پاییز 1399 - شماره 47 (23 صفحه - از 104 تا 126)
- حمیدرضا کربلائی اسماعیل، مهرزاد مینویی، جلال حقیقت منفرد (1399)، تبیین ابعاد و مولفه های موثر بر نقش دولت برای حمایت از اشتغال و ارتقاء کارآفرینی افراد دارای معلولیت کشور، مجله بررسی مسائل اقتصاد ایران، سال هفتم شماره ۱ (پیاپی ۱۳، بهار و تابستان، صفحات: ۲۴۷-۲۷۳).
- دلاور، علی. (۱۳۸۸)، مبانی نظری و عملی پژوهش در علوم انسانی و اجتماعی. تهران: انتشارات رشد. چاپ هفتم.
- رضائی، مهدی و لطیف پرتوی (1394)، زنان معلول و تعامل با جامعه (مطالعه ی کیفی زندگی اجتماعی زنان معلول، مطالعات راهبردی زنان، دوره 17، ش 67.
- رهبر، ف. و ممیز، آ. و محمدی، ش (1392)، شناسایی عوامل موثر بر فعالیت شرکت های کوچک و متوسط مبتنی بر فناوری در حوزه خدمات معلولین (مطالعه موردی: مدیریت شهری تهران). مطالعات توسعه اجتماعی ایران، 5(4) (مسلسل 20)، 57-69. <https://www.sid.ir/fa/journal/ViewPaper.aspx?id=214229>

- رهنما، محمدرحیم و اسدی، روح الله (1395)، تحلیل وضعیت استرژیک استان خراسان رضوی در راستای برنامه ریزی آمایش سرزمین. جغرافیا و توسعه ناحیه ای، سال چهاردهم، شماره، 1 شماره پیاپی (2).
- زهرا نداف بغدادآبادی حسن فلاح(1392)، الگوی بومی توسعه فعالیت های اقتصادی در دستیابی به اهداف سند چشم انداز 1404، مجله کار و جامعه، شماره 158.
- زینعلی، فرانک؛ میرخانی، مجید(1379)، بررسی مشکلات شغلی زنان معلول جسمی، پایاننامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اردبیل(1395)، نتایج تفصیلی سرشماری عمومی نفوس و مسکن استان اردبیل سال 1395، تهران، سازمان برنامه و بودجه.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اردبیل(1399)، سالنامه آماری استان اردبیل سال 1397، تهران، سازمان برنامه و بودجه.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان اردبیل(1399)، مطالعات توسعه اقتصادی و اشتغالزایی استان اردبیل
- سالنامه آماری بهزیستی کل کشور(1399)
- سرور، هوشنگ و سرور، رحیم و سرباز گلی، سولماز(1396)، تحلیل وضعیت اشتغال بخش های عمده اقتصادی در شهرستان های استان اردبیل، مروتدشت، فصلنامه برنامه ریزی منطقه ای، پیاپی 28، صفحات 94 - 81، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مروتدشت.
- سعدی پور، اسماعیل (1393)، روشهای تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی. تهران: نشر دوران. جلد اول.
- سیده زینب موسوی(1388)، بررسی میزان کیفیت زندگی معلولین جسمی - حرکتی استفاده کننده از آموزش های حرفه آموزی در مجتمع آموزشی در مجتمع آموزشی رعد غرب، دانشگاه علامه طباطبائی.
- شریفی ثانی، مریم، حمیرا سجادی، فرشته طلوعی و انوشیروان کاظم نژاد(1385)، دختران و زنان دچار معلولیت جسمی- حرکتی: نیازها و مشکلات، توانبخشی، دوره 7، ش 2.
- شهرزاد مصطفوی، نوید تکی میثاق مدیران(1387)، تبیین تاثیر مزیت مطلق و نسبی بر فرآیند صادرات حوزه رشد و توسعه اقتصادی کشور، میثاق مدیران تیر 1387 - شماره 32 (7 صفحه - از 66 تا 72)
- شیبانی، صادق و شیبانی، شهین و توانا، فاطمه(1399)، اهمیت و جایگاه اشتغال در توانمندسازی معلولین، دومین کنفرانس بین المللی نوآوری در مدیریت کسب و کار و اقتصاد، تهران، <https://civilica.com/doc/1033168>
- طباطبائی، احمد و سعید نوری نشاط، (1388) تعهدات جمهوری اسلامی ایران در زمینه حقوق اندیشه های حقوق خصوصی، دوره 6، شماره 2.
- عطایی، م(1388)، تصمیم گیری چند معیاره، انتشارات دانشگاه صنعتی شاهرود
- علی یاری، شهرام، (1383)، اولویت بندی فعالیتهای اقتصادی بر اساس شاخصهای اشتغالزایی، "پایاننامه کارشناسی ارشد مهندسی صنایع، دانشگاه امام حسین(ع)
- کوچکی، علیرضا؛ نصیری محلاتی، مهدی؛ منصور، حامد و مرادی، روح الله (1394)، ارزیابی توسعه کشاورزی پایدار در ایران با استفاده از روش مزیت نسبی. اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره (91 علمی-پژوهشی ISC). اقتصاد کشاورزی و توسعه، شماره (91 علمی-پژوهشی / ISC صفحه از 29 تا 5).
- گزارش «توانمندسازی اقتصادی زنان سرپرست خانوار مبتنی بر الگوی نوین توسعه مشاغل خانگی» فاز اول: بررسی، شناسایی و اولویت بندی مزیت های استان اردبیل(1399)، طرح تحقیقاتی مشترک بین معاونت امور زنان و خانواده ریاست جمهوری، معاونت آموزشی جهاد دانشگاهی، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی.

- محمدی، اسلام، (1397)، گزارش تحلیل مهارتی نیروی کار مبتنی بر دینامیک اشتغال استان اردبیل: طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار (تکاپو)، اردبیل، معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال اداره کل تعاون، کار و رفاه اجتماعی استان اردبیل.
- مطالعات و اقدامات طرح توسعه کسب و کار و اشتغال پایدار (تکاپو) استان اردبیل (1395)، معاونت توسعه کارآفرینی و اشتغال - دبیر خانه طرح تکاپو - اسلام محمدی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی (95-1015)
- مهدی ابراهیمی نژاد، احمد سپهرنیا، محبوبه عسکری باقرآبادی (1397)، شناسایی و اولویت بندی موانع اشتغال معلولان حرکتی در بخش خصوصی از دیدگاه کارآفرینان و معلولان با رویکرد ANP، مجله مطالعات ناتوانی.
- مهدی صادقی شاهدانی محمد غفاری فرد (1388)، بررسی مزیت های نسبی و تحلیل ساختاری تولید ناخالص داخلی در استان های کشور، پژوهش ها و سیاست های اقتصادی سال هفدهم تابستان 1388 شماره 50
- میر خانی، سید مجید، (1385)، مبانی توانبخشی، تهران: انتشارات سازمان بهزیستی کشور، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی.
- میرشکاری، جواد (1389)، تحلیل تکافت «SWOT analysis»، دفتر سیزدهم، فرهنگ واژه های مصوب فرهنگستان، تهران: انتشارات فرهنگستان زبان و ادب فارسی)
- میرغفوری، سید حبیب الله، صیادی تورانلو، حسین و طاهری دمنه، محسن (1388)، تبیین و تحلیل موانع موثر بر کارآفرینی زنان، پژوهش نامه مدیریت تحول، 47-64، 1(2)
- ناهید، مجتبی، قنبری، محمدامین (1389) بررسی نقش کسب و کار در اشتغالزایی و کارآفرینی جوانان، همایش توسعه مشاغل خانگی: چالشها - راهکارها، تهران.
- ناهید، مجتبی، قنبری، محمدامین، (1389) بررسی نقش کسب و کار در اشتغالزایی و کارآفرینی جوانان، همایش توسعه مشاغل خانگی چالشها - راهکارها، تهران
- نوری، ابوالقاسم (1392)، نقش کار و روشهای افزایش اشتغال معلولین، جامعه شناسی کاربردی بهار - شماره 1 ISC 12) صفحه - از 27 تا 38).
- الوانی، سارا، (1399)، مقایسه مهمترین چالش های مرتبط با معضل بیکاری معلولین جسمی- حرکتی از دیدگاه حقوقی (مطالعه موردی: زنان معلول شهر شیراز)، دومین کنفرانس ملی علوم انسانی و توسعه، شیراز، <https://civilica.com/doc/1183900>
- وکیل الرعایا، یونس، اقوامی، فرشاد. (1398). تحلیل اثربخشی عوامل مؤثر بر اشتغال و راهاندازی کسب و کار معلولین. فصلنامه مدیریت توسعه و تحول 60-51، (39).
- Achterberg, T. J., Wind, H. H., de Boer, A. M., Frings-Dresen, M. W., (2009), Factors that Promote or Hinder Young Disabled People in Work Participation: A Systematic Review, Journal of Occupational Rehabilitation, 19(2), 129-141. doi:10.1007/s 10926-009-9169-0.
- Chadsey, J., Beyer, S., (2001), Social Relationships in the Workplace, Mental Retardation And Developmental Disabilities Research Reviews, 7(2), 128-133. doi:10.1002/mrdd.1018.
- Cramm, J. M., Finkenflügel, H. H., Kuijsten, R. R., Van Exel, N. A., (2009), How Employment Support and Social Integration Programmers are Viewed by the Intellectually Disabled, Journal of Intellectual Disability Research, 53(6), 512- 520. doi:10.1111/j.1365-2788.2009.01168.x.
- Disabilities Bulletin, 36(1-2), 225-250.
- Disabilities, International Journal of Disability, Development and Education, 47(3), 273-291, doi:10.1080/713671114.

- Dixon, K.A., Kruse, D., Van Horn, C.E., (2003), Work Trends, Restricted Access: A Survey of Employers About People with Disabilities and Lowering Barriers to Work, [http://www.heldrich.rutgers.edu/Resources/Publication/89/Work Trends XIV Restricted Access Final Report](http://www.heldrich.rutgers.edu/Resources/Publication/89/Work_Trends_XIV_Restricted_Access_Final_Report).
- doi:10.1352/0047-6765(2003)41<188: SEOAAD>2.0.CO;2
- Dusseljee, J. E., Rijken, P. M., Cardol, M. M., Curfs, L. G., Groenewegen, P. P., (2011), Participation in Daytime Activities Among People with Mild or Moderate Intellectual Disability, *Journal of Intellectual Disability Research*, 55(1), 4-18. doi:10.1111/j.1365-2788.2010.01342.
- Ebadi A, Hashemi Sheykh Shabani E, Ghasemzadeh R, Latifi SM, Jafari GA((2013)). Identifying the Barriers to employment of people with physical disabilities and its implications for rehabilitation policy makers. *Middle Eastern Journal of Disability Studies*.;3(2):9-22<http://jdisabilstud.ir/article-1-340>
- Evidence of Improvement in the Quality of Implementation? *Mental Retardation*, 41(3), 188-197.
- Ford, L., Dineen, J., Hall, J., (1984), Is There Life After Placement?, *Education & Training of the Mentally Retarded*, 19(4), 291-296.
- Ghanoon-e jame-e hemayat az hoghoogh-e maloolan(2011) [Comprehensive law for the protection of the rights of the disabled people] [Apr 26; Cited 2011 May 4th]. Available from: <http://rc.majlis.ir/fa/law/show/94044>.
- Holmes, J., Fillary, R., (2000), Handling Small Talk at Work: Challenges for Workers with Intellectual
- Hutchison, P., (1994), Work and Leisure: Paradoxes and Dilemmas for People with Developmental Disabilities, *Journal on Developmental Disabilities*, 3(1), 1-15.
- Irvine, A., Lupart, J., (2008), Into the Workforce: Employers' Perspectives of Inclusion, Developmental
- Jahoda, A., Kemp, J., Riddell, S., Banks, P., (2008), Feelings about Work: A Review of the Socio-Emotional Impact of Supported Employment on People with Intellectual Disabilities, *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 21(1), 1-18.
- Lemaire, G., Mallik, K., (2008), Barriers to Supported Employment for Persons with Developmental Disabilities, *Archives Of Psychiatric Nursing*, 22(3), 147-155 doi:10.1016/j.apnu.2007.06.014.
- Lengnick-Hall, M. L., Gaunt, P. M., Kulkarni, M., (2008), Overlooked an Underutilized: People with Disabilities are an Untapped Human Resource, *Human Resource Management*, 47(2), 255-273. doi:10.1002/hrm.20211.
- Lent, R. W., Brown, S. D., Hackett, G. (1994), Toward a Unifying Social Cognitive Theory of Career and Academic, interest, choice, and performance. *Journal of Vocational Behavior*, 45, 79-122.
- Mank, D., Cioffi, A., Yovanoff, P., (2003), Supported Employment Outcomes Across a Decade: Is there
- McConkey, R., Mezza, F., (2001), Employment Aspirations of People with Learning Disabilities Attending Day Centres, *Journal of Learning Disabilities*, 5(4), 309-318.
- Mueser, K. T., Clark, R. E., Haines, M., Drake, R. E., McHugo, G. J., Bond, G. R., Essock, S. M., Becker, D. R.

- Mussida C, Sciulli D(2016), Disability and employment across Central and Eastern European Countries. *Journal of Labor & Development*.;5(4):2-24. doi:10.1186/s40175-016-0049-7
- Saaty TL(2008), Decision making with the analytic hierarchy process. *International Journal Services Sciences*.;1(1):83-98. doi:10.1504/IJSSCI.2008.017590
- Sandys, J., (2007), Work and Employment for People with Intellectual and Developmental Disabilities, In I. Brown & M. Percy (Eds.), *A comprehensive guide to intellectual and developmental disabilities* (pp. 527-543). Baltimore, MD: Paul H Brookes.
- Sharifi M, Rostami M, Younesi SJ, Sharifian Sani M, Movallali G(2016), Iranian Adolescents With Physical-Motor Disabilities: Needs and Problems in Education and Employment. *Iranian Rehabilitation Journal*.;14(2):101–6. [Persian]. doi:10.18869/nrip.irj.14.2.101
- Sharifian Sani M, Momeni A, Moradi A, Mohseni M, Firouzian M(1990) Barrasi mavane mojood dar karyabi va eshteghal-e maloolan [Study of the barriers to employment of the disabled people]. University of Social Welfare and Rehabilitation Science.
- Shier M, Graham JR, Jones ME. Barriers to employment as experienced by disabled people: a qualitative analysis in Calgary and Regina Canada. *Disability and Society*. 2009;24(1):63-75. doi:10.1080/09687590802535485
- Webb NM, Shavelson RJ, Haertel EH(2006). Reliability coefficients and generalizability theory. *Handbook of Statistics* ; 26: 81-124.
- Wolfe, R., Swain, K., (2004), The Hartford Study of Supported Employment for Persons with Severe Mental Illness, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 72, 479-490.

Abstract

The issue of employment and in general the type of manpower activity in different sectors is one of the important topics of economic geography. In the Iranian economy, employment is one of the main concerns of economic policy makers and also economic sectors are considered as the pillars of development of any region. It is necessary to formulate a suitable plan for job creation and sustainable development of the region, accurate knowledge of the talents and potentials of the sectors and how to combine it in the regions, in order to create balanced planning and employment in each sector and regions. Be. Unemployment is one of the main challenges facing young people, especially the disabled job seekers, which causes their isolation and frustration and their lack of effective presence in society. The present is applied research in terms of purpose and analytical-descriptive in nature. The statistical population of this study includes all disabled people living in Ardabil province as well as specialists and experts who are active in the field of rehabilitation and welfare in the province and 56 of them completed the research questionnaire. Disabled people (individual, government, occupational and public factors) as well as barriers to participation and employment of the disabled were calculated. The results of one-sample t-test showed that all five factors have a significant effect on the employment of the disabled. After examining the significance of these factors, using Friedman test to rank the effective items in each of these components. In order to study the coefficients of influence of these factors, we also performed regression estimates and the results showed that the individual and government factor with coefficients of 0.771 and 0.590 had the greatest impact on employment and the component of employment barriers with a coefficient of -0.980 barrier. For employment and participation of the disabled in Ardabil province, which is with In the second part of the fourth chapter, using the SWOT technique, we examined the strengths and weaknesses, threats and opportunities, as well as the local advantages and employment of Ardabil province by cities.

Keywords: disabled, employment of the disabled, barriers to employment, Ardabil province, individual factors, government factors

Final report of the research project

Title:

Reviewing and presenting the appropriate employment model for the disabled Based on the indigenous advantages of Ardabil province

Employer: General Department of Welfare of Ardabil Province

Executor: Payame Noor University of Ardabil Province

Researcher:

Dr. Amir Ali Farhang

Scientific Supervisor of the project:

Dr. Mohammad Bashkoo

Project partners:

Dr. Behrooz Eskanderpour - Dr. Siamak Shokouhi Fard

Mahdieh Safari - Hamid Eskandari

**This project has been implemented with the approval and financial support of the General
Department of Welfare of Ardabil Province**

Winter 1400